

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

OLOMOUC 2016

Bc. Hana Hronková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Hana Hronková

Vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí

OLMOUC 2016

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen literaturu uvedenou ve zdrojích.

V Olomouci dne

.....

Hana Hronková

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Pavle Vyhnákové, Ph.D., za vstřícnost, ochotu, cenné rady a odborné vedení práce. Poděkování patří také respondentům a osloveným pedagogům za spolupráci při získávání podkladů pro výzkum. V neposlední řadě děkuji také své rodině, která mi byla velkou oporou, za její trpělivost, pomoc a podporu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Hana Hronková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph. D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí
Název v angličtině:	The influence of sibling constellations on leisure activities for children
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá vlivem sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí. Práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola je věnována rodině, jejímu významu a s rodinou souvisejícími vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Druhá kapitola pojednává o historii a vzniku konceptu sourozeneckých konstelací. Třetí kapitola se zaměřuje na volný čas – jeho vymezení, význam, způsoby trávení volného času a na faktory, které určují způsob trávení volného času. Čtvrtá kapitola popisuje výzkumné šetření, jehož výzkumnou metodou je dotazník, který je určen žákům 2. stupně základních škol. Hlavním cílem diplomové práce je popsat vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí.
Klíčová slova:	Sourozenecká konstelace, volný čas, dítě, rodina
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the influence of sibling constellations on leisure activities for children. The thesis is divided into four chapters. The first chapter is devoted to the family, its importance, and family related relationships among family members. The second chapter discusses the history and origin

	of the concept of sibling constellations. The third chapter focuses on leisure - its definition, significance, ways of spending free time and the factors that determine how leisure time. The fourth chapter describes the research whose research method is a questionnaire, which is designed for pupils 2nd grade elementary school. The main objective of this thesis is to describe the influence of sibling constellations on leisure activities for children.
Klíčová slova v angličtině:	Sibling constellation, free time, child, family
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Dotazník
Rozsah práce:	87 stran
Jazyk práce:	Český

Obsah

Úvod.....	8
1 Rodina a rodinné vztahy	10
1.1 Definice rodiny, velikost rodiny a vztahy v rodině	10
1.2 Vztahy mezi rodiči a dětmi	12
1.2.1 Vztah matky a dcery	13
1.2.2 Vztah matky a syna.....	14
1.2.3 Vztah otce a dcery	17
1.2.4 Vztah otce a syna	18
1.3 Sourozenské vztahy	19
1.3.1 Věkové rozdíly mezi sourozenci	20
1.3.2 Pohlaví dítěte.....	21
1.3.3 Sourozenská žárlivost a rivalita.....	22
2 Sourozenské konstelace	24
2.1 Vývoj konceptu sourozenských konstelací	25
2.2 Druhy sourozenských konstelací	25
2.2.1 Dělení sourozenských konstelací podle A. Adlera	26
2.2.2 Dělení sourozenských konstelací podle K. Lemana	26
2.2.3 Dělení sourozenských konstelací podle T. Nováka.....	28
2.3 Sourozenské konstelace a manželství	30
2.3.1 Muži pohledem sourozenských konstelací.....	31
2.3.2 Ženy pohledem sourozenských konstelací.....	32
3 Volný čas.....	34
3.1 Vymezení a definice volného času	34
3.2 Funkce volného času.....	36
3.3 Faktory určující způsob trávení volného času	37

3.4	Význam volnočasových aktivit pro dítě.....	41
3.5	Způsoby trávení volného času.....	43
3.6	Stav zkoumání.....	44
4	Praktická část.....	46
4.1	Cíle.....	46
4.2	Stanovení předpokladů.....	46
4.3	Metodologie, organizace výzkumu a výzkumný vzorek.....	46
4.4	Prezentace výsledků.....	47
4.4.1	Poměrné zastoupení jednotlivých sourozeneckých konstelací.....	47
4.4.2	Jak děti a mladiství tráví svůj volný čas.....	47
4.4.3	Kdo ovlivňuje způsob trávení volného času.....	56
4.4.4	Kroužky.....	61
4.4.5	Dostatečný prostor pro odpočinek ve volném čase.....	63
4.4.6	Jak správně trávit volný čas.....	64
4.4.7	Trávení volného času a sourozenci.....	66
4.4.8	Dostatek volného času, který není organizovaný.....	67
4.4.9	K čemu slouží volný čas.....	68
4.4.10	Přílišné nároky rodičů při výběru volnočasových aktivit dětí.....	69
4.4.11	Sporty ve volném čase.....	70
4.4.12	Vzory pro trávení volného času.....	71
4.4.13	Očekávání rodičů (nebo někoho jiného).....	72
4.4.14	Přetíženost ve volném čase.....	73
4.4.15	Rodiče a jejich zájem o volný čas dětí.....	74
4.4.16	Spokojenost dětí s trávením volného času.....	75
4.4.17	Co změnit na způsobu trávení volného času.....	77
4.5	Závěry výzkumného šetření.....	78
	Závěr.....	82

Seznam použitých zdrojů.....	83
Seznam příloh	87

Úvod

Může mít pořadí narození dítěte vliv na to, jak bude trávit svůj volný čas? Tráví děti narozené v určité sourozenecké konstelaci svůj volný čas jiným způsobem, než děti z odlišné konstelace? Vykazují jednotlivé sourozenecké konstelace společné znaky trávení volného času? To jsou hlavní otázky, které jsem si v souvislosti s tématem vlivu sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí kladla. Odpovědi na tyto otázky se pokusím nastínit v této práci.

Dnešní přetechnizovaný svět se pro mnohé lidi stává stále méně pochopitelným. Všudypřítomný stres a vysoké nároky na výkon si vybírají svou daň. Lidé podléhají civilizačním chorobám, evidován je nárůst psychických onemocnění způsobených stresem. V tomto náročném a uspěchaném světě lidé stále častěji touží poznat sebe sama, touží po harmonických mezilidských vztazích a usilují o získání kontroly alespoň nad svým životem. Sourozenecké konstelace jim v tomto mohou být nápomocny. Prostřednictvím sourozeneckých konstelací lze totiž pochopit motivy jednání konkrétního jednotlivce. Umožňují nám člověka lépe a hlouběji poznat. Pořadí narození má vliv na utváření vlastností a odráží se v jednotlivých projevech chování. Pokud člověk pochopí okolnosti, související s jeho narozením, pozná tak lépe sám sebe a zlepší své vztahy s lidmi, na kterých mu záleží.

V boji se stresem a s civilizačními chorobami je velmi důležitým pomocníkem vhodně strávený volný čas. Střídání pohybových aktivit, relaxačních a zájmových činností pomáhá vyrovnávat přetížení fyzických i psychických sil a přispívá tak k udržení rovnováhy. Spojit téma sourozeneckých konstelací a volného času mi přišlo zajímavé a praktické z pohledu oboru, který studuji. Hlubším proniknutím do tohoto tématu budu schopna lépe porozumět dětem a přizpůsobit se tak jejich potřebám. Poznatky, které získám, budu moci využít nejen při práci s dětmi, ale také v každodenním životě. Každý člověk se narodil v nějaké konstelaci. Znalost specifik jednotlivých konstelací mi může pomoci v pracovním, osobním i společenském životě. Tato práce tak může být přínosem pro pedagogy, vychovatele, rodiče a vůbec pro všechny, kteří pracují s dětmi.

Hlavním cílem této práce je popsat vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí. K získávání dat bude použita metoda dotazníkového šetření. Výzkum tak bude založen na kvantitativním přístupu, který se pro účel práce jeví jako vhodnější. Práce se bude skládat ze čtyř kapitol, z nichž první tři budou tvořit teoretickou část práce a čtvrtá kapitola praktickou část. První kapitola se bude věnovat rodině, jejímu významu a jednotlivým

rodinným vztahům. Druhá kapitola se zaměří na problematiku sourozeneckých konstelací. Třetí kapitola poskytne informace o volném čase, jeho funkcích, významu a způsobech, jak lze trávit volný čas. Čtvrtá kapitola bude popisovat výzkumné šetření.

1 Rodina a rodinné vztahy

V následujícím textu se budeme zabývat rodinou, a jejím významem pro jednotlivce a s rodinou souvisejícími vztahy mezi jejími jednotlivými členy. Každý vztah má svá specifika, která jsou důležitá pro pochopení fungování rodiny jako celku. Rodiče, děti a sourozenci tvoří jeden celek a jeden druhého navzájem ovlivňují. Jednotlivá témata se napříč vztahy navzájem prolínají, a proto nejsou striktně zaměřena výlučně na vztah uvedený v nadpisu. To, co platí pro vztah matky a syna, může platit i pro vztah matky a dcery. Jedná se o obecně lidskou a ne výhradně genderovou problematiku.

1.1 Definice rodiny, velikost rodiny a vztahy v rodině

Každý z nás je součástí nějaké rodiny. Je to první sociální skupina, se kterou se dítě setkává ihned po narození. Měla by mu poskytovat bezpečí, dbát o uspokojování jeho základních potřeb, zahrnovat jej láskou a péčí. Rodina dítě připravuje pro budoucí život. Jejím prostřednictvím si osvojuje první návyky, učí se hraní rolí, získává povědomí o tom, co je dobré a co špatné. Právě v rodině všechno začíná.

Tománek (2015, s. 15) definuje rodinu jako „*sociální skupinu, která se skládá ze dvou nebo více osob žijících spolu v jedné domácnosti, které jsou spojené manželskými, pokrevními nebo adoptivními svazky*“. Prostřednictvím rodinných vztahů a rodinného prostředí dochází k formování dítěte. Dítě ve svých rodičích vidí vzory, které napodobuje (Tománek, 2015, s. 15-16).

Rodina má velký význam při vývoji osobnosti dítěte a osobní vztahy v rodině jsou v rychle se měnící společnosti zcela zásadní. Dítě v ní získává své první životní zkušenosti. První krok, první slovo, první láska či první zklamání. A právě tyto zkušenosti jsou nejvýznamnější. Neustále se opakují, což u dítěte vytváří návyky, které jsou pro něj důležité. V rodině dochází také k první socializaci dítěte. Učí se omezovat své požadavky a přizpůsobovat se životu ve společnosti ostatních lidí. Zcela zásadní roli hraje v rodině citovost a schopnost naplňovat a uspokojovat potřeby všech jejích členů. Mezi tyto potřeby patří například touha po uznání, pochopení, touha být milován (Vančurová-Fragnerová, 1966, s. 9-13).

Klímová (2014, s. 43) píše, že „rodina je žaludek společnosti, v rodině se přežvykují a tráví dějiny společnosti a zejména traumata, z té žaludeční práce rodiny se pak regeneruje celospolečenské tělo a kultura“. Existuje velmi těsná provázanost mezi společností, rodinou, duší a tělem.

Rodina poskytuje dítěti naprosto nenahraditelný a jedinečný prostor, ve kterém má možnost rozvíjet své schopnosti a dovednosti, osobnostně růst, nalézat bezpečí a důvěru, lásku a porozumění. Je zprostředkovatelem a uchovatelem hodnot, které se předávají z generace na generaci a dává dítěti jistotu a oporu. V životě každého člověka hraje zcela nezastupitelnou roli a zásadním způsobem ovlivňuje jeho budoucí směřování.

Matějček (1994, s. 16) tvrdí, že rodina má v životě dítěte zcela jedinečné a výsadní postavení a to v několika směrech. „Předně, jen ona stojí na začátku – a má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Za druhé, nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. A za třetí, je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí.“

Pospíšilová et al. (2010, s. 46) zmiňuje, „že rodina má svým členům, zvláště potom dětem, poskytnout kromě hmotného a emocionálního zázemí i možnost rekreace, odpočinku a zábavy. Jejím úkolem je starat se rovněž o smysluplné využití času určeného k obnově fyzických i psychických sil svých členů“.

Podle Vančurové – Frágnerové (1966, s. 18) je důležitá také **velikost rodiny**. Autorka uvádí, že jinak se budou vyvíjet vztahy v rodině s jedním dítětem a jinak v rodině, ve které je mnoho dětí. Stejně tak rozdílné budou vztahy v rodině, která žije pohromadě s celým širokým příbuzenstvem. Jednotlivé vztahy v rodině se řídí **pravidly rodinného soužití**. Směrodatný je počet členů rodiny (velikost skupiny) a počet osobních vztahů mezi jednotlivými členy. Prvním typem vztahu je vztah mezi **mužem a ženou (2 osoby, 1 vztah)**. Dalším je vztah mezi **mužem, ženou a dítětem (3 osoby, 3 možné vztahy)**. S přírůstkem každé další osoby do rodiny vzrůstá počet jejích členů a zvyšuje se počet mezilidských vztahů, čímž se samotné vztahy zamotávají a některé z vazeb se kříží. Mezi **mužem, ženou a dvěma dětmi (4 osoby)** tak vzniká již **6 možných vztahů**. **Muž, žena a tři děti (5 osob)** mají mezi sebou **10 možných vztahů**. Rodinné vztahy tak mohou být velmi složité (Vančurová-Frágnerová, 1966, s. 19-20). Podle Hartshorna ([online], 2010) může velikost rodiny ovlivnit naše záliby a také osobnost. Více dětí znamená, že rodičovské zdroje (peníze, čas a pozornost), musí být

rozděleny mezi více jedinců. S rostoucím počtem členů rodiny tak klesá množství zdrojů, které mohou být vynaloženy na každého jednotlivce. Velikost rodiny je spojena také s významnými **sociálními faktory**, jako jsou etnický původ, vzdělání a bohatství.

„Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. V posledních desetiletích se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 202). Pro **malou rodinu (nukleární)** je charakteristické plánování. Plánuje se velikost rodiny, bydliště, způsob výchovy, doba narození dětí, také to, jakým způsobem budou vedeny, vzdělávány a profesně orientovány. Rodičovství jde v malých rodinách spíše do hloubky než do šířky. Upřednostňována je intenzita před množstvím. Dítěti je věnována velká pozornost a prostor. Jednotliví členové mezi sebou nemusí soupeřit. Každý má svůj úkol, který má pro rodinu význam. Podle Vančurové-Frágnerové (1966, s. 22) však mohou být malé rodiny v určitém smyslu ve větším sociálním tlaku. Tím, že se osamostatnily a nežijí pohromadě se svým širokým příbuzenstvem, jsou nuceny se o svou obživu starat samy. Vzrůstající nároky na životní úroveň, zvyšování kvalifikace, touha po vyšším sociálním postavení, to vše doléhá také na děti. Rodiče toho pro děti dělají mnoho, a proto od nich také mnoho očekávají. Chtějí z dětí vydolovat maximum, mnohdy bez ohledu na jejich možnosti, schopnosti a potřeby. Často do nich také promítají svá nesplněná přání a sny, což opět vytváří na děti tlak (Vančurová-Frágnerová, 1966, s. 22-26).

„Je neoddiskutovatelnou skutečností, že to, co si každý člověk osvojí během života v rodině, ve které přišel na svět, si s sebou odnáší na celý život. Rodina tak vždy byla základním kamenem lidské společnosti a zůstává jím i nyní, i když je její význam a úloha v dnešní době často snižována. Rodina i nadále zůstává něčím, bez čehož se člověk, pokud má žít opravdu plnohodnotný život, nemůže v žádném případě obejít“ (Zábrodská, 2001, s. 404).

1.2 Vztahy mezi rodiči a dětmi

K tématu rodiny neodmyslitelně patří také vzájemné vztahy mezi jejími jednotlivými členy. Nelze přesně říci, že platí univerzální pravidla pro ten který vztah. Témata se napříč jednotlivými vztahy prolínají. Naším záměrem je poukázat na určité skutečnosti, které se ve vztazích mezi rodiči a dětmi mohou vyskytnout a které mohou ovlivňovat jejich vzájemný vztah. Nejedná se tedy o genderovou problematiku jako takovou. Jednotlivá témata jsou

řazena podle toho, ve kterém vztahu se vyskytují nejčastěji. Neznamená to však, že platí výhradně pro tento konkrétní vztah.

1.2.1 Vztah matky a dcery

Fenclová (2013a, s. 76) o dcerách a matkách říká, že „*nikdo na světě si není blíž a dál zároveň. Milují se, nenávidí, jsou nepřátelé a nejbližší kamarádky*“. Podle Coufalové (2014, s. 47) se jedná o nejsilnější pouto, jaké může vzniknout. Toto silné pouto vzniká již v těhotenství a přetrvává i po narození. V prvních letech života je matka pro dceru naprosto nepostradatelná. Následně se od matky učí ženství a matka slouží jako identifikační vzor s vlastní sexualitou. Tento vztah bývá velmi důvěrný. Zatěžkávací zkouškou je pro něj puberta, kdy dochází u dětí ke zjištění, že rodič není bezchybný a dítě tak může pociťovat zklamání a pohrdání. Nebo se naopak z matky a dcery mohou stát nejlepší kamarádky. Dcery se vůči svým matkám často dramaticky vymezují. To souvisí s větší emocionalitou žen. Vymezování a odpor hrají důležitou roli při separaci matky od dcery tak, aby byla dcera samostatná (Fenclová, 2013a, s. 79-80).

Podle Nováka (2008c, s. 9) vztah mezi matkou a dcerou určuje jejich život a jejich život určuje jejich vztah. Vzájemné ovlivňování a velmi úzká propojenost se odehrávají na pozadí podobné genetické výbavy. Obecně lze říci, že matka a dcera jsou sobě navzájem zdrojem opory, solidarity, souznění ale poměrně často také soužení. „*Matky, které by vesměs za své dcery i dýchaly, je zároveň dokáží psychicky zraňovat ve velmi citlivých sférách*“ (Novák, 2008c, s. 12). Největší úskalí vztahu matky a dcery autor nevidí v pubertě. Z té dcera jednoho dne vyroste. Problémy se objevují nejvíce v transformaci projevů lásky a změně vztahu přicházející s věkem. V mnoha ženách totiž zůstane přítomné Dítě – malé děvčátko, které touží po obdivu či citové podpoře své matky. Ta však reaguje jinak. Takto vzniklé problémy mohou být velmi závažné (Novák, 2008c, s. 9-12).

Vliv kojení

Psycholog Donald W. Winnicott zdůrazňoval vliv kojení matkou. Právě od něj se odvíjí stabilita či nestabilita osobnosti dítěte a charakter vztahů dítěte k matce. Důležitý není jen samotný fakt výživy kojením, ale jde hlavně o to, co matka kojením sděluje sama o sobě a o světě. Záleží na jejím psychickém stavu, který dítě vnímá. Úzkost matky dítěti znemožní dostatečnou relaxaci a dítě usne vyčerpáním. Může tak dojít ke vzniku a fixaci úzkostných pocitů (Novák, 2008c, s. 17-18).

Zodpovědnost dcer

Z výzkumů provedených u nás i v anglosaských zemích vyplývá, že o staré rodiče pečují převážně dcery. Právě ony přebírají podstatnou část závazku vůči svým starým nebo z jiných důvodů nemohoucím rodičům. Příjemcem péče dospělých dětí bývají častěji matky. Souvisí to jak s vyšším věkem, kterého se ženy dožívají, tak také s nejsilnějším mezigeneračním poutem, tedy vztahem mezi matkou a dcerou. Dcery o matky pečují bez ohledu na to, na jaké úrovni se nachází jejich vztah. Důvodem může být silná loajalita vůči rodině, pocit povinnosti, ale nezřídka také viny, která je důsledkem sklonu splnit to, co se od dcery očekává. Muž se do role pečovatele dostává s největší pravděpodobností tehdy, pokud se jedná o jedináčka, nemá sestru nebo je rodičům prostorově nejblíže (Novák, 2007, s. 13).

Mýtus nejlepších kamarádek

Stejně jako jsou si nejbližší ženy v rodině podobné vzhledově, ale při vši úctě je přece jen rozdíl znát, jsou patrné také rozdíly mezi kamarádstvím a souzněním. Matka s dcerou si mohou být vzájemně velmi blízké, avšak rodičovský post je daný a nelze změnit. Rozdíl mezi kamarádkou a matkou je především v osobní zodpovědnosti matky za dítě. Mateřská láska je něco zcela mimořádného. Nejlepších kamarádů může mít dcera v průběhu života několik, ale matku má pouze jednu (Novák, 2008c, s. 103).

Fenclová (2013b, s. 87) uvádí, že předpokladem dobrého přátelství je rovnost obou kamarádek. Vztah matky a dcery má však jiné parametry. Je potřeba dodržet hierarchii potřebnou pro následné osamostatnění se dcery od matky. Matka by měla být vyrovnaná, stabilní a zkušená. Naopak dcera si může dovolit výkyvy a pochybnosti. Potřebuje mít matkou jasně stanovené hranice. Matka by měla dceru vychovávat, s čímž souvisí také zakazování různých věcí a to kamarádky nedělají. Dcera by se také nikdy neměla cítit zodpovědná za to, jestli se matka cítí být v „pohodě“. Děti, kterým se matky svěrují se svými problémy a zatěžují je, bývají přetíženy a často jsou nuceny vyhledat odbornou pomoc (Fenclová, 2013b, s. 87).

1.2.2 Vztah matky a syna

Vztah matky a syna může být v mnoha ohledech komplikovaný. V prvních letech života je matka pro syna nejdůležitější osobou. Jejich vzájemný vztah ovlivňuje to, jaký bude mít syn názor na ženy a jaký vztah si k nim vytvoří. Faktem je, že obraz rodiče opačného

pohlaví, než je dítě, přímo souvisí s volbou partnera pro život. Pokud rodič opačného pohlaví zastává roli, která je imponující, stává se předobrazem budoucího partnera. Pokud se partner alespoň v zásadních rysech předobrazu podobá, dojde k harmonizaci vztahů. Jestliže se jedná o roli nedůstojnou a odpuzující, hledá dítě životního partnera u opačného osobnostního pólu. To však vede k vnitřním konfliktům v manželství (Novák, 2008a, s. 50). Biddulph (2006, s. 83) tvrdí, že *„matka může chlapce hodně poučit o životě a lásce. Poskytuje mu nedocenitelnou pomoc při získávání sebedůvěry v kontaktu s opačným pohlavím. Matka může syna naučit, jak se ve společnosti děvčat a žen cítit uvolněně“*. Právě matka má tak zcela zásadní vliv na synův partnerský život.

Benardová (1997, s. 16) uvádí, že *„žena zachází s mužskými vlastnostmi svých synů do jisté míry subjektivně, zčásti ještě velmi stereotypně. Má určitou představu a do ní se snaží své syny vtěsнат“*. Velmi důležitá jsou její očekávání. Snahou mnoha matek je vychovávat své syny tak, aby byli čestní a citliví partneři. Neuvědomují si však, že při výchově synů dochází z jejich strany k rozmazlování. Obsluhují je, ulehčují jim práci a snaží se jejich život udělat pohodlnější a jednodušší. Synové výhod rádi využívají. Toto chování však u nich může vytvářet problematický obraz ženy. Ženu mohou brát jako člověka, se kterým se může dělat všechno, protože všechno chápe a promine (Benardová, 1997, s. 31-39).

Za zmínku stojí také zjištění, že *„v neúplných rodinách synů vyrůstajících pouze s matkou roste víc problémových jedinců než v rodinách úplných. Častější je závislost na alkoholu a jiných drogách, delikvence, „syndrom chlapáctví“ s projevy hrubosti a karikaturou mužnosti“* (Novák, 2008a, s. 53).

Mateřský komplex

Jedná se o snahu matky udržet si vliv a zabránit citovému ale i prostorovému oddělení dospělého dítěte od ní. Z mladého muže tak díky němu může být vychováván „maminčin mazánek“. Takoví muži bývají velmi často konfrontováni s nespokojeností manželky. Jsou nuceni si mezi matkou a manželkou vybírat, což může vést k jejich frustraci až agresivitě. Ta může následně vyústit odchodem z domova či k úniku ke kamarádům, sportům apod. Badinterová (Novák, 2008a, s. 73) nazývá matku, která na sebe syna nadměrně váže, tzv. „kastrovní matkou“. Tato psychická kastrace vede k úzkosti, která se projevuje před ženami a může být kompenzována sexistickými postoji. Ze strany syna dochází k jakémusi zbožnění matky, které degraduje všechny ostatní ženy (Novák, 2008, s. 73).

Řešení této situace Badinterová spatřuje ve větší angažovanosti mužů při výchově nebo v rozvoji tzv. měkkých dovedností, mezi které patří například umění vyjadřovat city, hledat kompromis či spolupracovat (Novák, 2008a, s. 73).

Oidipovský komplex

Oidipovský komplex je „*souhrnem nevědomých myšlenek a pocitů souvisejících s přáním získat jen pro sebe a nadále vlastnit rodiče opačného pohlaví a zároveň odstranit rodiče pohlaví stejného*“ (Novák, 2008a, s. 55). Tyto projevy v různých podobách se objevují již v raném dětství, nejvíce však kolem třetího až pátého roku života dítěte. Vyřešen je za pomoci symbolického ztotožnění se s rodičem stejného pohlaví a dočasným zřeknutím se rodiče pohlaví opačného (Novák, 2008a, s. 55).

V této souvislosti je důležité zmínit termín tzv. **bezpečného přimknutí**, jehož základem je životní jistota, která vyplývá z dobře zvládnuté blízké interakce s matkou (nebo jinou mateřsky se chovající osobou). Krátká nepřítomnost matky je pro dítě nepříjemná, ale nebezpečná, neboť po jejím návratu je opět vše v pořádku. Do vztahu matka-dítě následně přibývá otec či jiná blízká bytost, např. sourozenec. V ideálním případě si je dítě svým přimknutím k matce jisté a zároveň se jinými blízkými vztahy necítí ohroženo. Může však také dojít k **úzkostně vyhýbavému přimknutí**, kdy dítě matku nepreferuje. Jakoby jí bylo zklamáno, cítilo její úzkost a nevědomé odmítání. Další možností je **úzkostně vzdorné přimknutí**, kdy dítě nesnese odloučení od matky. Pociťuje úzkost a vymáhá kontakt s matkou tak, že ji v podstatě odhání. I když je s matkou v úzkém kontaktu, nebývá spokojeno. Možná je i varianta **zmateného přimknutí**, kdy se dítě chová tak, jakoby ani kontakt s matkou nechtělo. Matka je pro něj sice zdrojem libosti, ale také napětí a úzkosti. Nejedná se o záležitost častou, spíše bývá spojena se zanedbáním péče či týráním dítěte (Novák, 2008a, s. 55-56).

Matka by měla svému dítěti umožnit co nejméně problémové přimknutí a nevkládat do něj své obavy, postoje a úzkosti. V opačném případě může vytvářet podmínky pro vznik oidipovského komplexu (Novák, 2008a, s. 57).

Citové vydírání

Prvky citového vydírání jsou občas patrné jak v chování matky, tak v chování syna. U matek bývají projevy košatější a citovější. Většinou toto chování směřuje k přizpůsobení se potřebám vyděrače a k pochopení jeho zájmů. Požadavky se postupem času stupňují. V rodině

se k vydírání používají obvykle sdělení velmi rafinovaná. Vyděrač sám sebe vidí jako oběť nebo osobu, která to se svým protějškem myslí dobře. Umí citlivě využívat pocitů druhých lidí a rád operuje s velkými pojmy jako láska, obětavost, povinnost, pochopení, vděčnost apod. Realita však bývá mnohdy zcela opačná, než jak ji vyděrač líčí. Pokud mu jeho protějšek nevyhoví, dočká se charakteristik jako krkavčí matka (syn), psychopat(ka), apod. (Novák, 2008a, s. 75-78).

Ve vztahu matka-syn dochází nejčastěji k citovému vydírání a manipulaci ve snaze udržet si výsadní postavení v životě toho druhého. Matka například neunes odchod syna z domu či jeho životní partnerku, která nyní zaujala její místo. U syna k této reakci může dojít například v případě, že si matka najde nového partnera a syn se jím cítí být ohrožen.

1.2.3 Vztah otce a dcery

Novák (2009, s. 8) zmiňuje rčení neznámého autora: „*otec je prvním mužem v životě dcery a dcera je poslední ženou, kterou dokáže ovlivnit.*“ Otec dceři zprostředkovává odlišnosti mužského světa a zároveň je nositelem autority, která je dána tradicí (Novák, 2009, s. 27). Má neuvěřitelný vliv na skoro každou oblast života dcery, a to jak pozitivní, tak negativní (Johnson, 2013, s. 7). Leman (2008, s. 8) tvrdí, že „*vztah mezi otcem a dcerou je klíčem k bolavému srdci každé ženy*“.

Vzor mužství

Pro svou dceru je otec vzorem a měřítkem vlastností, které hledá u muže a které uplatňuje ve svých vztazích. Otec dceři předvádí, jak by měl muž jednat se ženou a také jak projevovat zdravou lásku a cit k ženě. „*Také stanovuje měřítko, podle něhož bude jeho dcera vnímat, jak si zaslouží, aby s ní muži zacházeli. Dokonce určuje, jak bude dívka vnímat sama sebe. Jestliže otec projevuje své dceři lásku, úctu a ocenění toho, kým je, bude tomu o sobě jako žena věřit bez ohledu na to, co si budou myslet všichni ostatní*“ (Johnson, 2013, s. 7). Otec je první láskou své dcery. Každého muže s ním bude vědomě či podvědomě srovnávat. Také stanovuje normu, podle níž žena povede svůj život (Johnson, 2013, s. 30). „*Vztah ženy k otci více než cokoli jiného ovlivňuje její vztah k jiným mužům – k nadřízeným, spolupracovníkům, podřízeným, synům, manželovi, bratrům, pastorům, profesorům, dokonce i k hollywoodským filmovým hvězdám*“ (Leman, 2008, s. 7).

1.2.4 Vztah otce a syna

Podle Nováka (2008b, s. 7) bývá vztah otce a syna považován za psychologicky nejsložitější vztah vůbec. Otec by měl dětem poskytovat pocit bezpečí a radosti ze života. Konkrétně pro syna by měl zosobňovat vzor, se kterým se bude chtít ztotožnit. Jeho životní příběh je pro syna vodítkem, s nímž se může srovnávat, ale které může být také inspirací pro jeho vlastní život. Otcovská role je plná protikladů. Měl by být autoritou, rádcem i oporou ale také by pro syna měl mít dostatek pochopení a respektu k odlišnosti. Právě otec synovi ukazuje, jak důležité je realizovat se v zaměstnání a mít profesionální úspěch. Synové bývají často k otcům kritičtí. Vnímají jejich chyby, nedostatky a rozpory mezi slovy a činy. Především však touží po jejich lásce a uznání (Novák, 2008b, s. 17-18). Otec také ve vztahu k synovi zdůrazňuje důležitost ztotožnění se s rodičem stejného pohlaví i nezbytnost odlišit se od rodiče pohlaví opačného. Je impulzem pro sociální učení dítěte a podílí se na vytváření jeho sexuální role (Novák, 2008a, s. 52).

Henslin (2003, s. 7) uvádí, že mnoho mužů bez rozdílu věku touží po uznání a lásce ostatních mužů a hlavně po navázání hlubokého citového pouta se svým otcem. Pokud se jim tohoto pouta nedostává a postrádají ho, jsou hluboce zraněni. Toto zranění se v dospělosti může projevat různými způsoby, například popíráním fyzické bolesti, riskováním (motocyklové závody, skoky s padákem), prací za hranicí únavy a vyčerpání. Podle Henslina (2003, s. 8) „*v podstatě mnoho zoufalých problémů, se kterými se dnes potýká společnost a rodina, má kořeny v různých reakcích mužů na zranění, které utrpěli ve vztahu s otcem*“. Dopady synovského zranění mají vliv na **rodinný život** (nedostatek úcty, promiskuita), mužovu **kariéru** (závislost na práci, problém si práci udržet, závislost na vnějším hodnocení) i na celou **společnost** (absence morálního základu, neschopnost plnit pracovní povinnosti, nedostatek oddanosti k rodině) (Henslin, 2003).

Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče je českým ekvivalentem pro Parental Alienation Syndrom (**PAS**). Tento termín byl v 80. letech 20. století zaveden americkým psychiatrem R. A. Gardnerem. O tento syndrom se jedná tehdy, dojde-li ze strany dítěte k přiklonění se na stranu jednoho z rodičů, přičemž druhý rodič je dítětem zavržen. K tomuto jevu může dojít také na základě disharmonického vztahu mezi rodiči, kdy jeden účelově programuje dítě proti druhému. Dojde k tzv. „psychologickému únosu“, po němž dítě o druhého rodiče nejeví

zájem, nebo jej dokonce nenávidí (Novák, 2008b, s. 63). Podle Gardnera je v 85 – 90 % oním popuzujícím (programujícím) rodičem matka a zavrženým rodičem otec (Bakalář, 2002, s. 110).

Pro ono zmíněné programování platí dva základní postuláty. Prvním z nich je skutečnost, že dítě rodiči, se kterým žije, bezvýhradně věří. Druhým potom tvrzení, že stokrát opakovaná lež se stává pravdou. O syndrom zavrženého rodiče se však jedná pouze v případě, kdy se zavržený rodič ve skutečnosti nechová tak, jak je mu přisuzováno (Novák, 2008b, s. 63-64).

1.3 Sourozenecké vztahy

Tento vztah je velmi výjimečný a zajímavý. Nemůžeme si ho vybrat, nijak se o něj nezasloužíme, v podstatě by se dalo říci, že je nám dán osudově. Sourozenecký vztah je jedním z nejbližších, které existují. Hraje podstatnou roli při výběru manželského protějšku. Je specifický také tím, že je jedním z nejdělnějších, které člověk za svůj život naváže. Může být velmi složitý - někdy se vytvoří hned, jindy je potřeba si na něj počkat. Může být příčinou mnoha skrytých traumat, která vznikají z nutnosti dělit se o rodičovskou pozornost a lásku. Tomáš Novák (2007, s. 9) jej dokonce přirovnává k určitému druhu vězení. Člověk je nucen trávit poměrně dost času s někým, koho si aktivně ne zvolil, musí se neustále přizpůsobovat, je se sourozencem v poměrně intimním kontaktu například při mytí a oblékání. Takové chování je typické ve vězeňských celách nebo vojenských ubikacích. Sourozenecký vztah může být naplněn velkými city, stejně tak ale nevráživostí, soutěživostí a žárlivostí (Novák, 2007, s. 9-10). Jedná se zkrátka o vztah plný složitostí a ambivalencí.

Jesenská (2011, s. 58) uvádí, že první zatěžkávací zkouškou pro vztah mezi sourozenci je narození dalšího sourozence. Dítě na tak velkou změnu i přes snahu rodičů nemůže být dokonale připraveno. Pozornost, kterou mělo do té doby jen pro sebe, se najednou obrátí na nově narozeného sourozence. Z pohledu malého dítěte v rodině nastává příliš mnoho změn. Může se cítit odtržené, osamělé a nemilované. Snaží se dělat všechno pro to, aby rodiče zaujalo. Hlasitě křičí, pláče, vzteká se, rozbíjí věci a odmlouvá. A když nic z toho nepomáhá, svůj vztek může obrátit proti sourozenci. Starší děti tak často do těch mladších strkají, štípají je a jsou vůči nim celkově nepřátelské. Podle Dalloz (2002, s. 78.) může příchod miminka u staršího sourozence vyvolat různé poruchy jako ztrátu chuti k jídlu, pomočování, vyhledávání

konfliktů apod. S pomocí rodičů však tuto krizi děti většinou překonají (Jesenská, 2011, s. 58).

Další těžkou zatěžkávací zkouškou je nemoc některého z rodičů. Je potřeba se o něj postarat. Děti musí řešit, jestli si ho vzít k sobě, najít mu domov důchodců či jinou službu, kterou jeho zdravotní stav bude vyžadovat. Sourozenské vztahy může tato nově vzniklá situace narušit (Jesenská, 2011, s. 60).

Možná tou nejtěžší zkouškou sourozenského vztahu je rozdělování majetku a drobných věcí po smrti rodičů. Lze to zvládnout důstojně a v klidu, ale jindy může nastat boj o každou maličkost. Sourozenské vztahy se mohou nenávratně poškodit (Jesenská, 2011, s. 61).

Sourozenectví ale působí také pozitivně. Sourozenci jsou si navzájem citovou oporou, jeden druhému poskytují nové podněty, mohou spolu zdravě soutěžit, učí se kooperaci, toleranci, společně se učí dělit se o pozornost i o věci, pomáhají si při řešení problémů. Období dětství a dospívání je pro formování vzájemných vztahů nejdůležitější. Jesenská (2011, s. 59) doslova uvádí: „*co se v dětství pokazilo, to v dospělosti půjde složitě zachraňovat*“. Vztahy mezi sourozenci jsou velmi křehké. Spousta povinností, zodpovědností, spousta křivd, které byly napáchány v dětství a dospívání, širší rodinné problémy, to vše je zatěžuje. Stojí-li však tento vztah na pevných základech, všechny krize a zatěžkávací zkoušky se zvládají mnohem lépe (Jesenská, 2011, s. 59)

1.3.1 Věkové rozdíly mezi sourozenci

Věkový odstup mezi jednotlivými sourozenci hraje v jejich vzájemných vztazích důležitou roli. Novák (2007, s. 55) uvádí jako optimální věkový rozdíl tři roky. Lze říci, že čím jsou sourozenci od sebe věkově vzdálenější, tím menší je pravděpodobnost řevnivosti. V pořadí druhé či třetí dítě přijímá příchod dalšího sourozence, tedy benjamínka, lépe, než když je nejstarší sourozenec nucen akceptovat příchod druhého sourozence (Novák, 2007, s. 55). Za klíčový považuje věkový rozdíl také Kevin Leman. Ideální věkový odstup tří let se ne vždy podaří naplnit. Mezi jednotlivými sourozenci tak vznikají mezery, které mohou vést až k vytvoření „druhé rodiny“. O „druhé rodině“ lze hovořit v případě, že věkový odstup mezi sourozenci je pět a více let. Jako praktický příklad uvádí Leman sourozenskou konstelaci ve složení chlapec – 14 let, dívka – 13 let, chlapec - 6 let a dívka 5 – let. Sedmiletá mezera mezi

druhorozeným a třetím narozeným dítětem se může projevit tak, že se v pořadí třetí narozený chlapec bude projevovat jako prvorozený (Leman, 2012, s. 29).

U některých rodičů převládá představa, že děti, které se narodí brzy po sobě, si spolu budou hrát a budou je pojit společné zájmy. U věkově blízkých dětí ale často dochází ke vzájemnému soupeření. Zvláště pokud se jedná o sourozence stejného pohlaví. Dále se u těchto dětí projevuje větší žárlivost (Čapek, 2010, s. 36-37).

1.3.2 Pohlaví dítěte

Pohlaví dítěte může ovlivňovat jeho postavení v rodině, projevy ale také to, jak je dítě přijímáno v sourozenecké hierarchii. Za zmínku stojí dochované lidové testy na určení pohlaví dítěte. Jedním z nich je například tento: pokud se žena na otázku „Co držíš v ruce?“ podívá na pravou ruku, narodí se jí chlapec. Pohlaví se podle lidových tradic dalo určit i pomocí zrníček, které se naberou do ruky. Byl-li jejich počet sudý, měl se narodit chlapec. Nebo podle chutí budoucí matky. Pokud měla chuť na pikantní jídla, měl se narodit kluk. Naopak chuť na sladké věštila děvče (Novák, 2007, s. 14). Z uvedeného vyplývá, že se rozhodně nejedná o seriózní metody zjišťování pohlaví dítěte, ale spíše o dobovou kratochvíli.

O tom, jak pohlaví jednotlivých dětí může ovlivňovat jejich postavení v rodině, píše Kevin Leman. Zmiňuje například rodinu, ve které vyrůstají čtyři chlapci a jedna dívka. Nejen že je jasné, že tato dívka bude mít zcela výjimečné postavení, ale podstatně ovlivní minimálně jednoho ze svých bratrů. Záleží na tom, kde bude dívka stát v rodinné konstelaci. Pokud by konstelace stála takto: chlapec – 16 let, chlapec - 14 let, chlapec – 12 let, dívka – 11 let a chlapec – 9 let, postavení dívky by do nezáviděníhodného postavení dostalo v pořadí třetího narozeného chlapce. Matka totiž vždy dovezla domů z porodnice chlapce, nekonalo se tedy žádné překvapení. Rodiče si přáli po dvou chlapcích holčičku. Ta přišla jako čtvrtá v pořadí a to pouhých patnáct až osmnáct měsíců po třetím narozeném chlapci. Z dívenky se tak stává vytoužená princezna. V pořadí třetí narozený chlapec je tak odsunut na vedlejší kolej. Trpět však bude také poslední narozený chlapec. On by měl být jako nejmladší narozené dítě středem pozornosti, všechnen zájem však na sebe strhne sestra (Leman, 2012, s. 30-31).

Podobně jako v předchozím případě bude mít výsostné postavení chlapec – 10 let, který má dvě starší sestry ve věku 17 let a 19 let. Obě sestry o něj budou pečovat a chlapec bude mít v rodině určitá privilegia. Takový chlapec může být zhýčkaný a hrozí, že z něho

vyroste malý tyran či dítě závislé na matce, které není schopné se osamostatnit (Čapek, 2010, s. 37).

Vliv mají na děti také touhy a přání rodičů, kteří mohou více toužit po chlapci než po děvčátku či naopak. Může docházet k tlaku ze strany rodičů na dítě tak, aby splnilo jejich očekávání. Opakem může být přílišné rozmazlování. Lze se stále setkat s rodinami, pro které syn znamená víc než dcera. Chlapci z takových rodin většinou nebudou mít problémy se svým sebevědomím, ale hrozí, že ve vztahu k ženám, se budou chovat nadřazeně (Čapek, 2010, s. 37).

Důvodů, proč rodiče dávají přednost určitému pohlaví, může být několik. Jedním z nich je fakt, že zkrátka chlapce už mají a přáli by si holčičku. Dalším může být nesplněné očekávání jejich rodičů, kdy jim samotným pohlaví dítěte nevyhovovalo. Ať tak či tak mohou ony tužby u již narozených sourozenců vyvolat zmatek. Dítě, které očekává narození sourozence, se bojí, že se bude muset o rodičovskou lásku dělit. Pokud je nuceno ještě přemýšlet o výhodách svého pohlaví, zmatek se prohlubuje (Daloz, 2002, s. 43).

1.3.3 Sourozenecká žárlivost a rivalita

Psychologický slovník (Sillamy, 2001, s. 245) definuje žárlivost jako „*emoční stav charakterizovaný obavou ze ztráty toho, na čem lpíme (moc, láska určité osoby)*“. Sillamy (2001, s. 245) dále uvádí, že agresivita, kterou dítě ventiluje například hozením medvídka svého mladšího sourozence do ohně, vzniká z rozrušení dítěte a jeho strachu z opuštění ve prospěch soka. „*Rivalita mezi sourozenci vzniká se všemi následky, jako jsou nenávisť, závist, ctižádostivost, snaha dominovat a utlačovat i nezávisle na vlivu rodičů*“ (Prekopová, 2015, s. 51). Podle Nováka (2007, s. 56) je jistá míra rivality mezi sourozenci v pořádku. Neměla by však překročit určitou mez. Mírná rivalita a výchovně zvladatelná nechuť se o něco dělit je klasifikována jako normální. Za chorobné je lze považovat v momentě, kdy nemají žádné vysvětlení, dítě projevuje otevřené nepřátelství a dochází až k fyzickému napadání. Dítě se může uchýlit i k tzv. neurotickým krádežím. Nekrade s cílem obohatit se, ale získat přijetí a ocenění i jinde, než doma. Příznakem patologie může být také sklon k regresi, tedy návrat na nižší vývojové období, které bylo již překonáno. Projevovat se může zhoršením úrovně řeči, problémy se samoobsluhou či s udržováním čistoty (Novák, 2007, s. 56-57). Oehler (2007, s. 40) uvádí, že „*výrazněji je znát problematika rivality v rodinách, které jsou vnitřně rozvrácené, rozpolcené nebo se rozpadly*“.

Mezi sourozenci dochází ke konfliktům z mnoha různých důvodů. Může se jednat o nudu, únavu či hněv, který si dítě přineslo odjinud. Nejčastěji však důvod konfliktů souvisí s různými potřebami. Například s potřebou přijetí či obdivu. Existují určité oblasti chování, ve kterých se konflikty neustále opakují. Jedná se například o boj o moc, kdy dochází k soupeření mezi mladším a starším sourozencem o pozici v rodině. Může se jednat o to, kdo bude mít rozhodující slovo, boj o prostor, různé hračky či předměty. Další oblastí je snaha o upoutání pozornosti rodičů či druhého sourozence. K těmto typům konfliktu dochází často mezi sourozenci, které od sebe dělí větší věkový rozdíl a starší sourozenec hraje sám náročnější hry. Mladší se chce do hry také zapojit, ale hru spíše kazí nebo záměrně boří či ničí. Může dojít i k použití msty vycházející ze žárlivosti nebo pocitu nespravedlnosti (Čapek, 2010, s. 66).

„Vztahy mezi sourozenci odrážejí spojenectví nebo soutěživost, pokud jde o hledání si místa v rodině. Pokud děti nejsou přesvědčené, že každé z nich místo má, nebo si ho může najít, budou se ho snažit získat na úkor toho druhého, soutěživě. Uvěří, že musí o svoje místo bojovat a budou jeden druhého podrážet“ (Dreikurová-Fergusonová, 2005, s. 25).

Pořadí, ve kterém se sourozenci narodili, samo o sobě nerozhoduje o míře rivality, která mezi nimi vznikne. Spolu s věkovými rozdíly, fyzickou velikostí, mocí a postavením v rodině je příčinou toho, že sourozenci prožívají rodinné vztahy odlišným způsobem. Zároveň se snaží vymyslet různé způsoby, jak si naklonit rodiče na svoji stranu. Soutěž o rodičovskou lásku byla důležitým hnacím motorem v evoluci člověka, stejně jako rozhodnutí rodičů o tom, jak investovat do svých potomků (Sullovay [online], 2002, s. 44).

Rodiče by se měli snažit žárlivosti a rivalitě předcházet. Preventivně by měli starší dítě připravovat na změny, které s příchodem nového sourozence nastanou. Jednou z možností je prezentovat veselé historky ze sourozeneckého života (Novák, 2007, s. 57). Rodiče by také neměli zapomínat na to, že starší dítě je třeba chválit, když se mu něco povede a zdůrazňovat výhody, které mu jeho věk přináší (Daloz, 2002, s. 79).

2 Sourozenecké konstelace

Kapitola pojednává o historii a vzniku konceptu sourozeneckých konstelací. Zabýváme se jednotlivými druhy sourozeneckých konstelací, na které se díváme očima tří autorů, kteří se této problematice věnovali či věnují. Téma sourozeneckých konstelací a manželství je v této kapitole zařazeno hlavně z toho důvodu, že obsahuje velmi podrobnou charakteristiku jednotlivých sourozeneckých konstelací, na které se autor dívá ze zcela odlišného pohledu. Vzhledem k tomu, že se snažíme poskytnout co nejširší informace, považujeme tento úhel pohledu za přínosný.

Sourozenecké konstelace neboli **pořadí narození** jednotlivých sourozenců nesporně ovlivňují osobnost člověka. Tento termín bývá širokou veřejností někdy milně zařazován do oboru astrologie. Ovšem jak uvádí Leman (2012, s. 13), sourozenecké konstelace nemají s astrologií nic společného. Teorie sourozeneckých konstelací je známá již od počátku 20. století. Větší pozornosti se jí však dostalo až na jeho konci (Leman, 2012, s. 13). Tato teorie vychází z psychologie Alfreda Adlera, jenž byl také prvním, kdo se sourozeneckými konstelacemi a jejich vlivem na osobnost zabýval (Novák, 2007, s. 20).

Jiřina Prekopová (2015, s. 19) tvrdí, že *„podle pořadí narození se děti naučí přizpůsobovat se jedno druhému, hájit se před sebou, trpět se, dělit se, prohrávat, ale i vzájemně se ctít, bojovat proti sobě nebo spolu proti společným nepřítelům, schovávat se jeden za druhého nebo se zastupovat a bránit, držet spolu“*.

Bylo by velkým omylem si myslet, že když děti vyrůstají ve stejné rodině, vyrůstají v tomtéž prostředí. Rodiče jsou stejní, okolí a škola mohou být stejné, také dům je stejný, ale vztahy v rámci rodiny stejné nejsou (Leman, 2011, s. 20). Jinak rodiče přistupují ke staršímu bratrovi, nejmladší dceři a zcela jiný přístup volí v interakci s jedináčkem. S každým dalším sourozencem se tak situace v rodině zcela mění. Prvorozené dítě, do té doby v podstatě jedináček, je příchodem sourozence donuceno se o rodičovskou lásku dělit. Rázem přijde o své výsadní postavení. Do stejně těžké pozice se dostává také druhorozené dítě, ke kterému přibude ještě mladší sourozenec. Najednou již není středem pozornosti a musí si začít znovu budovat pozici mezi svými sourozenci. Ani jedináček to však nemá jednoduché. Oproti dětem, které mají sourozence, se nemusí o rodiče dělit. Přichází ale o možnost sociálního tréninku. Podle Jiřiny Prekopové (2015, s. 19) je tento trénink nenahraditelný. *„Letní tábor je pro jedináčka jen malá náhrada. Naučí se tu sice spát ve společném stanu a dělit se za*

studentů nocí i o deku nebo o sušenky, ale o to nejdražší, totiž o rodiče, se dělit nemusí. Ona pospolitost, kterou si sourozenci po léta musí cvičit, je nesrovnatelná, protože po táboře si jedináček zase může vydechnout a užívat si všeho sám“ (Prekopová, 2015, s. 19).

2.1 Vývoj konceptu sourozeneckých konstelací

Alfred Adler se narodil 7. 2. 1870 ve Vídni. Původním povoláním byl oční lékař, praktický a posléze se z něj stal neurolog a psychiatr. Byl žákem Sigmunda Freuda, kterého zpočátku velmi obdivoval. Postupem času se jejich cesty rozdělily. Adler byl prvním, kdo se sourozeneckými konstelacemi začal zabývat opravdu do hloubky. Pořadí, ale také pohlaví sourozenců výrazně ovlivňovalo jejich postavení v rodině, vzdělání, profesní možnosti, dědictví či sňatky. Běžná bývala varianta „první dítě dědic, druhé klášter a třetí, pokud to byl kluk, voják“. Tato v zásadě tvrdá pravidla v Adlerovi rezonovala. Snažil se o realistický pohled na věc. Nikdy a nic nebylo pro něj v sourozenecké konstelaci absolutní. Tvrdil, že rodinný stav je nově přichozím dítětem ovlivněn stejně tak, jako je dítě ovlivněno tímto stavem a že se jedná o vzájemnou a složitou dynamiku (Novák, 2007, s. 19-20). Adler se na rozdíl od Freuda zabýval celou rodinou a jejími vzájemnými interakcemi. Zatímco pro Freuda byly pro vývoj osobnosti zásadní pouze vztahy matka-dítě a otec-dítě, pro Adlera byly velmi důležité také sourozenecké vztahy. Tvrdil, že každé dítě je narozené ve zcela jedinečném pořadí, které utváří jeho unikátní perspektivu (Dreikurová-Fergusonová, 2005, s. 23).

2.2 Druhy sourozeneckých konstelací

V závislosti na pořadí, ve kterém se dítě narodí, může být prvorozené, druhozené (nebo prostřední), nejmladší dítě čili benjamínek nebo jedináček. U větších rodin, kde jsou čtyři a více dětí, lze děti, které se narodily mezi prvorozeným a nejmladším narozeným sourozencem označit za děti prostřední. Pokud je však mezi druhým a třetím (či dalším) v pořadí narozeným dítětem velký věkový rozdíl a zároveň je v pořadí druhé narozené dítě věkově blízké prvorozenému sourozenci, lze toto dítě označovat spíše jako druhozené. Existuje mnoho variant dělení, ale toto patří mezi základní, ze kterého budeme dále vycházet.

2.2.1 Dělení sourozeneckých konstelací podle A. Adlera

Adler (Dreikurová-Fergusonová, 2005, s. 23-25) rozdělil sourozenecké konstelace následovně:

- Prvorozené děti
- Prostřední (druhorozené) děti
- Nejmladší děti

Prvorozené dítě

Adler (1999, s. 13) tvrdí, že první dítě je zpočátku jako jedináček, který je středem pozornosti. S příchodem dalšího dítěte je však sesazen z trůnu a do popředí se dostává mladší sourozenec. To, že bylo zbaveno moci, nese první dítě nelibě. Formování jeho prototypu je ovlivněno pocitem tragédie, který se znovu objeví v dospělosti. Ze studií vyplývá, že takové děti v dospělosti zažijí nějaký pád (Adler, 1999, s. 13).

Prostřední (druhorozené) dítě

Druhorozené dítě má vždy někoho, kdo mu stanovuje laťku. Mnohdy se však může stát, že svůj vzor překoná. Starší sourozenec tak mladšího může brát jako konkurenci, vedle které nemůže obstát. Rodiče mladší dítě vyzdvihují a naopak ke staršímu dítěti jsou kritičtější. Druhorození mají sklon neuznávat moc autorit a rebelovat (Adler, 1999, s. 14). Prostřední děti se často mohou cítit jako utlačované. Život jim připadá nespravedlivý. Svě místo si mohou hledat tím, že poukazují na nespravedlnosti (Dreikurová-Fergusonová, 2005, s. 23-25)

Nejmladší dítě

Nejmladší děti Adler popisuje jako šarmantní. Často musí čelit projevům dominance ze strany starších sourozenců a proto jim nic jiného ani nezbyvá. Bývají ambiciózní a neustále se snaží překonat svého staršího sourozence (Dreikurová-Fergusonová, 2005, s. 23-25).

2.2.2 Dělení sourozeneckých konstelací podle K. Lemana

Leman(2008, s. 13) dělí sourozenecké konstelace do tří základních typů:

- Prvorození (včetně jedináčků)
- Druhorození (případně prostřední děti)
- Benjamínci (nejmladší děti, narozené jako poslední)

Prvorozený

U prvorozených dětí je všechno velmi důležité již dlouho předtím, než přijdou na svět. Rodiče jsou plni očekávání, mají obrovské plány a naděje. Velké pozornosti se prvorozeným dostává také od prarodičů, kteří se snaží zachytit každé slůvko, úsměv či pohyb. Proto také, jak ukazuje výzkum, prvorození chodí a mluví dříve než děti narozené později. Často se jedná o lidi konzervativní, kteří se ocitají pod stálým tlakem dospělých, aby vynikali. Následkem toho se posléze stávají nositeli rodinných norem. Mnohdy to bývají ti úspěšní, kteří něčeho dosáhli a vedou svým příkladem ostatní (Leman, 2012, s. 49-50). Jsou svědomití, spolehliví, mají zvýšený cit pro spravedlnost, jsou přirozenými vůdci, kteří jsou orientovaní na výkon (Leman, 2011, s. 22).

Jedináček

Jedináčci mají tendence být k sobě i k druhým lidem kritičtí. Mohou trpět pocity osamělosti. Mívají problémy navázat vztah se svými vrstevníky, protože jejich kontakty v rodině byly omezeny na vztah k matce a otci. Vychází tedy mnohem lépe s lidmi, kteří jsou výrazně starší nebo výrazně mladší. Bývají spolehliví, svědomití, opatrní, pohotoví, systematictí a vážní. Obvykle bývají samostatní. Překážkou v jejich životě může být perfekcionismus, který se u nich velmi často vyskytuje (Leman, 2012, s. 61-64).

Druhorozený (prostřední narozený)

Leman (2012, s. 87) druhorozené charakterizuje takto: *„Narodili se příliš pozdě, aby se jim dostalo zvláštních privilegií a zacházení, které po právu získali prvorození. A také se narodili příliš brzy, aby se jim dostalo toho daru, z něhož se těší mnozí benjamínci – uvolnění otěží disciplíny, které se odráží v tom, že „jim všechno projde“.“* Prostřední děti se mohou cítit odstrčené, neboť jsou neustále předbíhány a zatlačovány svými staršími nebo mladšími sourozenci. Mnohdy se tak upínají na své vrstevníky. Přátelé hrají v jejich životě důležitou roli. Život je naučí být dobrými vyjednaváči, jsou méně bázlivé a úzkostné. Jeví se jako uzavřenější, ale vyrovnané (Leman, 2012, s. 87-95).

Benjamínek

Nejmladší děti v rodině bývají většinou extrovertní baviči a schopní manipulátoři. Jsou srdeční, nekomplikovaní, společenští, spontánní, okouzující a dobře vycházejí s lidmi. Typické jsou pro ně vlastnosti jako bezstarostnost a veselí. Rádi vyvádějí komediantské kousky a možná právě proto jsou ve společnosti tak oblíbení. Na druhé straně mohou být ale také vzpurní, temperamentní, kritičtí, prudcí, netrpěliví a rozmazlení (Leman, 2012, s. 100-101). Život berou spíše jako zábavu, skoro všechno jim projde a podaří se jim uniknout trestu. Jejich okolí je často zná pod přezdívkou, než pod skutečným jménem (Leman, 2011, s. 23).

2.2.3 Dělení sourozeneckých konstelací podle T. Nováka

Tomáš Novák (2007, s. 37-50) rozděluje sourozenecké konstelace takto:

- Jedináčci
- Nejstarší děti
- Prostřední děti
- Benjamínci

Jedináček

Novák (2007, s. 37) se na jedináčky dívá ze tří úhlů pohledu. Tradiční přístup u jedináčků poukazuje na sobeckost, sebestřednost, rozmazlenost, nespolečenskost a egoismus. Svým způsobem jsou určitým rukojmím starší generace. Ta je na jednu stranu chrání, ale na druhou stranu je k sobě až příliš váže a neumožní jim strávit dostatek času s vrstevníky.

Modernější přístup oceňuje dobrou péči rodičů. Připouští také, že jedináčci ztrácejí některé výhody sourozeneckého života. Svou výjimečností rodiče motivují k investicím a to jak časovým a zájmovým, tak také finančním. Nabízí se jim tak možnosti lepšího vzdělání a rozvíjení zážitkové i intelektuální sféry osobnosti. Zda je využijí, už záleží čistě na nich. Jedináčci mohou být svědomití, odpovědní, sebevědomí, asertivní, dominantní a zaměřeni na co možná nejvyšší výkon. Podle modernějšího pojetí se jedináčci vyvíjí rychleji, než děti v jiných pozicích. A to nejen ve sféře intelektu, ale také dříve chodí a mluví (Novák, 2007, s. 37-38).

Další přístup poukazuje na jejich handicap. Ten spočívá ve výchově, která se snaží předcházet rizikům egoismu. Dítě se učí vycházet s vrstevníky za každou cenu, být skromné, programově se dělit a jakoby se omlouvat za to, že nemá sourozence. Takové děti nedovedou prosazovat svůj názor a hájit svá práva. Nedostatek sociálního tréninku může vést někdy až ke snaze kupovat si přízeň vrstevníků.

Novák (2007, s. 38) dále uvádí, že *„přestože nebyl nikde prokázán statistický vztah mezi počtem dětí a manželskou spokojeností, jedináček je typické nechtěné dítě, které dva vlastně cizí lidi dovedlo k tomu, že „musí“ mít svatbu. U rozvádějících se dvojic patří jedináček k nejčastějším konstelacím.“*

Neexistuje jeden správný přístup. Na jedináčky se nelze dívat jednostranně, bez znalosti všech souvislostí. Ze statistického pohledu je jedináček dítětem rodičovských extrémů. Na jedné straně patří častěji než průměr mezi děti původně nechtěné, na straně druhé je nejčastějším případem tzv. vymodleného dítěte (Novák, 2007, s. 39).

Nejstarší dítě

Nejstarší dítě mívá pocit zodpovědnosti, vyšší sklon kontrolovat a vyvozovat závěry. Ve velkém zastoupení se tato konstelace vyskytuje u profesí, které jsou náročné a jejichž dosažení je obtížné. Často bývají nejstarší děti zastoupeny ve skupinách špičkových vědců. Vyšší zájem o nejstaršího sourozence má své klady i zápory. Kladem může být například lepší zabezpečení (u tradičně založených rodin) nebo vyšší pravděpodobnost dožití se stáří. *„V nejchudších oblastech světa je pravděpodobnost přežití nejstaršího dítěte dvakrát či třikrát vyšší než u ostatních dětí“* (Novák, 2007, s. 43). Záporům jsou náročnější úkoly a vyšší nároky. Nejstarší děti se mohou cítit být ohroženy ze strany mladšího sourozence. Jsou snadno zranitelné, co se sebevědomí týče. Poměrně snadno se ztotožní s postoji a hodnotami dospělých, ale ne vždy se jim za to dostane ocenění. Velmi náročné je pro nejstarší děti „sesazení z trůnu“, kdy trůnem je myšlen výlučný post nejstaršího dítěte v rodině. Dítě se s příchodem dalšího sourozence cítí zavrženo. Ztratilo svoji pozici, aniž by něco provedlo (Novák, 2007, s. 40-42).

Prostřední dítě

Podle Nováka (2007, s. 45) prostřední děti *„zažívají a přežívají vše, co je v konstelacích problematické“*. Lze to ilustrovat na příkladu běžce, který je neustále ohrožován těmi, kteří se nacházejí za ním a zároveň se neustále ale neúspěšně snaží atakovat

ty, kteří ho předběhli. Prostřední děti nemají suverenitu a konzervativní zajištění starších sourozenců a chybí jim také roztomilost dětí nejmladších. Dovedou vyjednávat. Dokážou využít situace, přizpůsobit se a spíše než asertivitu, vyznávají manipulaci. Obvykle nepřekračují určité meze, dokáží domyslet dopady svých provokací a jednají spíše kuloárně. (Novák, 2007, s. 45-46).

Benjamínek

Novák (2007, s. 45) nazývá benjamínky „děťmi pro potěšení“. Přicházejí do rodiny většinou v okamžiku, kdy mají rodiče kus své kariéry za sebou. Když jsou kariérní a majetkové cíle v podstatě naplněny, může se objevit pocit prázdnoty. „Dítě pro radost“ ji může pomoci zaplnit. Nejmladší dítě bývá často rozmazlováno a rodina má tendenci jej ochraňovat. Benjamínci jsou spíše extrovertní, což může vyplývat z toho, že si na ně každý v rodině udělá čas, věnuje se jim a hraje si s nimi. Jistou nevýhodou nejmladších dětí mohou být starší rodiče, kteří na výchovu a péči již nemají dostatek energie (Novák, 2007, s. 44-45).

2.3 Sourozenecké konstelace a manželství

Walter Toman vytvořil **teorii komplementarity** manželských partnerů. Zkoumal 3000 rodin a na základě tohoto výzkumu dospěl k formulaci partnerských prognóz, které vyplývají z pozice mezi sourozenci každého z partnerů a jejich pohlaví. Podle toho rozděloval vztah na komplementární, částečně komplementární a nekomplementární. Za optimální, tedy **komplementární** manželský vztah, považoval takový, který odpovídá vztahům, které měl každý z partnerů vůči svým sourozencům. Mělo by jít o vzájemné doplnění. Každý z dvojice by měl pokrývat jinou část ze spektra úkolů, které život přináší a tím pádem se doplňovat. Praktickým příkladem může být muž, vizionář velkých plánů a žena, preferující jejich uskutečňování po malých krůčcích. Dalším příkladem může být dvojice, ve které jeden chce dělat kariéru a vydělávat peníze a druhý pečovat o rodinu. V **částečně komplementárním** vztahu prožívá každý z partnerů několik sourozeneckých vztahů, kdy alespoň některý z nich odpovídá nejméně jednomu ze vztahů druhého partnera. O **nekomplementární vztah** se jedná tehdy, kdy se nedoplňuje pořadí mezi sourozenci jednotlivých partnerů nebo pohlaví či obojí. Za „supernekomplementární“ považoval Toman vztah nejstaršího bratra bratrů a nejstarší sestry sester, ve kterém lze předpokládat, že oba budou dominantní a bez zkušeností se životem s vrstevníky druhého pohlaví. Sám Toman tuto teorii neabsolutizoval. Portréty,

kteřé jsou typické pro určitou konstelaci, podle něj vystihují spíše mladší a městskou populaci v moderní době (Novák, 2007, s. 79-81).

2.3.1 Muži pohledem sourozeneckých konstelací

Nejstarší bratr bratrů

Bývá spíše ochráncem žen, než aby je kritizoval. Pokud ho ženy vnímají jako otcovskou autoritu, vycházejí s ním dobře. Ochranitelské otcovství jako by patřilo k jeho přirozenosti. Je schopen předvídat nebezpečí a přemýšlí, jak na ně reagovat. Nerad se svěřuje druhým. Očekává, že okolí bude loajální k jeho schopnostem a bude jim věřit. Schopnost empatie nepatří mezi jeho silné stránky, což mu však nebrání v tom občas rozhodovat za druhé. Sám sebe nezřídka považuje za ne-li zcela, tak velmi těžko nahraditelného. Je realista a dokáže z mála vytěžit co nejvíce. Je spolehlivý, nepotrpí si na pompéznost a nerad zůstává někomu něco dlužen. Vyhovují mu ženy, které jsou mateřsky založené. Dokáže být ješitný. Ideální by pro něj byla nejmladší sestra bratrů. Dobře rozumět by si mohl i s nejmladší sestrou sester. Problematickou je volba nejstarší sestry bratrů (Novák, 2007, s. 82-83).

Nejmladší bratr bratrů

Je veselý, společenský a žoviální. Nebojí se jít do rizika, ale na řídicí posty neaspiruje. Jsou pro něj příliš náročné. O budoucnosti moc nepřemýšlí, žije přítomností. Umí snadno utrácet peníze. Touží po vysoké kvalitě života, což však může vést k tomu, že si žije nad poměry. Je dobrosrdečný a umí dobře vycházet s lidmi. Nejlepší partnerkou by mu byla nejstarší sestra bratrů. Rozhodně by se měl vyhnout mladším či nejmladším sestrám a jedináčkům. Se ženami to umí skvěle. Děti má rád, ale obtížně snáší, pokud jim partnerka věnuje více pozornosti než jemu. Svou zábavností a bezprostředností dosahuje toho, že jsou mu jeho blízcí schopni ledacos odpustit. Bývá oblíbeným společníkem i v mužské společnosti (Novák, 2007, s. 83-85).

Nejstarší bratr sester

Umí žít a nechat žít. Je realista, zodpovědný a má schopnost ženy zaujmout. Jedná se o gentlemana v pravém slova smyslu. Rád dává a to jak věci materiálního charakteru, tak svůj čas. Raději však utrácí, než vydělává. Bývá dobrý otec. Ale mívá sklony za ostatní rozhodovat. Ideální partnerkou je pro něj nejmladší sestra bratrů nebo nejmladší sestra sester.

Vhodné naopak nejsou nejstarší sestry bratrů i sester. Dobře vychází také s jedináčky (Novák, 2007, s. 86)

Nejmladší bratr sester

Sestry nejmladšího bratra jej trošku rozmazlovaly a trošku komandovaly. Z toho také vyplývá jeho kladný vztah k ženám. Rozumí jim, ale někdy je může i využívat. Umí poprosit o laskavost stejně tak jako umí skládat poklony. Naučil se je využívat ke svému prospěchu. Nerad přebírá zodpovědnost za druhé, je spíše sólový hráč. Své podřízené umí motivovat drobnými pochvalami. Výchova dětí ho příliš nezajímá, tu přenechává partnerce. Je k dětem tolerantní. Nemá příliš mužských přátel. Nejlépe vychází se starší sestrou bratrů, ale dobře vyjde i s ženským jedináčkem (Novák, 2007, s. 87).

Muž – jedináček

Muž jedináček se umí chovat. K ženám je velmi dvorný. Silná je jeho vazba na rodiče. Naslouchá jejich radám a jsou mu velkou oporou. Díky postavení jedináčka může naplno rozvíjet svůj intelekt. K dětem se chová ochranně a hýčká je, má však na ně dost velké nároky. Ideální vztah naváže s nejstarší sestrou bratrů či s nejstarší sestrou sester. Ocení partnerku mateřského naturelu (Novák, 2007, s. 88).

2.3.2 Ženy pohledem sourozeneckých konstelací

Nejstarší sestra sester

Zaujímá řídicí pozici, aniž by o to nějak usilovala. Své autority si je vědoma a dokonce ji někdy nadhodnocuje. Není zaměřena na materiální bohatství, ale záleží jí na principech. Bývá perfekcionistická, má mnoho úkolů a proto jim dává přednost před zábavou. Je tedy pracovitá. Má vysoké požadavky jak sama na sebe, tak na druhé lidi. Někdy může docházet k přepínání sil. Ve vztazích působí odtaziť. Má potřebu ocenění a pohlazení. Jako vhodný partner u ní připadá v úvahu nejmladší bratr sester. Zrcadlová varianta nejstarší bratr sester vhodná není. Nejstarší sestra bývá náročná, ale také pečlivá a zodpovědná matka. Bývá ochranně, racionální i emocionální (Novák, 2007, s. 89-90).

Nejmladší sestra sester

Ženský benjamínek vyvolává ve svém okolí mateřské postoje. Lidé ji mohou vnímat jako živou panenku. Má ráda změnu, je impulzivní, sama se rozhoduje a nepotřebuje, aby jí někdo říkal, jak má žít. Nesnese, pokud je s ní manipulováno. V práci jí záleží hodně na pochvalě a uznání. Chce být uznávanou a respektovanou. Ráda se obklopuje pěknými věcmi,

za které dokáže utratit dost peněz. Šetření ráda přenechá někomu staršímu. S muži vychází dobře. Přitahuje je. Ráda si hraje s dětmi a dokáže si s nimi poradit. Dokáže si říci o pomoc, pokud to situace vyžaduje. Hodně jí záleží na sobě samé (Novák, 2007, s. 90-91).

Nejstarší sestra bratrů

Nenápadná, nezávislá, dbající na tradice. Může působit nadřazeně či blahosklonně. Svým bratrům se věnuje a dokáže jim ledcos odpustit. Je rázná, cílevědomá, umí zachovat chladnou hlavu a nenechá se jen tak něčím vyvést z míry. K mužům je tolerantní v případě, že jednají v mezích dobrého chování. Někdy jí může chybět spontánnost a naopak přebývat sebekontrola. O děti se stará ráda a vzorně. Může preferovat syny před dcerami. Ideálním partnerem je pro ni nejmladší bratr 1-2 sester. V úvahu by přicházel také nejmladší bratr bratrů či prostřední chlapec mezi sourozenci (Novák, 2007, s. 91-92).

Nejmladší sestra bratrů

Je jemná, empatická, citlivá, přátelská a taktní. Může ale také muže manipulovat a být poněkud rozmazlená. Není příliš ambiciózní a není typ dřívce. Neusiluje o majetek, o její standard se postará někdo jiný. Bývá muži obdivována a snaží se ji získat pro sebe. Tato sourozenecká pozice prý patří k nejnadějnějším z hlediska trvalosti manželství. Na muže má poměrně vysoké nároky. Jako nadějná se ukazuje volba nejstaršího bratra bratrů. Vhodnější by však zřejmě byl prostřední syn se starším bratrem (Novák, 2007, s. 92-93).

Žena - jedináček

Inteligentní, sebevědomá, s výraznou vazbou na rodiče, se schopností si poradit se zátěží a oplývající vědomostmi a dovednostmi. Může být ale také křehká a zranitelná. Během dospívání nemusí mít s matkou dobrý vztah, ale mateřským vzorem je ovlivněna výrazněji, než jiné konstelace. Chce se prosadit ve světě práce a potřebuje pozornost, oporu a obdiv blízkých dospělých. Dlouho sama zůstává dítětem. Nejlepšího partnera najde v nejstarším bratrovi sester či nejstarším bratrovi bratrů (Novák, 2007, s. 93-94).

3 Volný čas

Pokud chceme zjistit, jaký vliv mají sourozenecké konstelace na trávení volného času dětí, je nutné si volný čas nejprve vymezit. Dále se budeme zabývat faktory, které určují způsob trávení volného času, významem volnočasových aktivit pro děti a zmíníme se také o způsobech trávení volného času.

3.1 Vymezení a definice volného času

Volný čas lze charakterizovat jako „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku)“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 274).

Hofbauer (2004, s. 13) definuje volný čas jako „čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností“. Tuto definici ještě zpřesňuje, když dodává, že se jedná o „činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“ (Hofbauer, 2004, s. 13). „Volný čas není pouhým průvodním jevem života, ale může se stát jeho aktivizujícím činitelem“ (Hofbauer, 2004, s. 11).

Spousta et al. (1994, s. 17) uvádí, že „volný čas je nesmírná hodnota, ale nikoli sama o sobě a sama pro sebe, nýbrž jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat si jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně“.

Laca (2014, s. 133-136) charakterizuje základní koncepci času následovně: celkový časový fond jednotlivce dělí do tří bloků. Blok **volného času**, blok **pracovního času** a blok **mimopracovního času**. Do bloku volného času patří například sebevzdělávání, čtení (knih, novin, časopisů), fyzický pohyb, sociální kontakty, aktivní zájmová činnost, návštěvy kulturních akcí apod. Blok pracovního času je tvořen prací v zaměstnání a ostatní pracovní činností (práce za odměnu, vedlejší pracovní činnost, brigády, domácí výroba). Blok mimopracovního času zahrnuje dopravu (do zaměstnání, na nákupy, na rekreaci), péči o domácnost, péči o děti, uspokojování vlastních biologických a fyziologických potřeb.

Vážanský (1992, s. 11) uvádí dva hlavní směry v chápání pojmu volný čas, a to **negativní a pozitivní** vymezení. Z pohledu negativního vymezení lze volný čas chápat jako *„zbývající dobu celkového denního průběhu, která zůstala po studijně nebo pracovním podmíněném čase, povinnostech v domácnosti a uspokojení základních biologických potřeb atd.“* Pozitivní vymezení pojem volný čas charakterizuje jako *„volně disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat svobodu... Je také dobou, v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu jej nikdo nenutí a k čemu také není podvědomě nucen“* (Vážanský, 1992, s. 11).

Zajímavé je, že děti vnímají čas poněkud odlišným způsobem než dospělí. *„Pro malé dítě má čas jednu dimenzi, a to nekonečnou a celistvou. Nejčastěji chápe přítomnost a pojmy včera a zítra jsou pro něj důležité jen tehdy, jestliže se na ten čas váže nějaká výrazná vzpomínka, nebo ví, že ho čeká něco příjemného a zajímavého (dort na narozeniny, Vánoce)“* (Laca, 2014, s. 135). Laca zároveň dodává, že *„když dítě pochopí chronologii času jako sled událostí a trvání času jako něco, co se dá měřit či ohraničit, bude umět lépe „zacházet“ s vlastním časem“* (Laca, 2014, s. 135).

Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší *„rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování“* (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, s. 68). Děti mají více volného času a jejich volnočasové aktivity jsou mnohem pestřejší. Míra samostatnosti se odvíjí od věku dítěte, psychické a fyzické vyspělosti, rodinného prostředí a nabídky volnočasových aktivit v obci a regionu.

„Volný čas rozvíjí komplexní osobnost lidského jedince prostřednictvím širokého spektra aktivit. Náplň volného času tvoří nejrůznější činnosti od organizovaných ke spontánním, od náročných tělesných či duševních činností k činnostem relaxačním v různých prostředích“ (Laca, 2014, s. 136). Čím je nabídka volnočasových aktivit pestřejší, tím větší je šance, že si z ní jednotlivec vybere. Nutností je sledování aktuálních trendů a jejich zařazování do nabízených služeb. Naopak aktivity, o které již není zájem, je třeba postupně vyřazovat. Pouze tak lze udržet u dětí a mladistvých zájem a motivaci se volnočasovým aktivitám věnovat.

Švigová (1967, s. 131) dokonce uvádí, že *„pomocí volného času se někteří z nás stávají skutečnými lidmi, rozvíjí svou lidskou podobu, dělají spoustu zajímavých a užitečných“*

věcí sobě i jiným pro radost“. Vhodně strávený volný čas tak v dětech a mladých lidech pomáhá rozvíjet empatii, ohleduplnost, spravedlivost, citovost, dobrosrdečnost a laskavost.

3.2 Funkce volného času

Význam volného času je dán funkcemi. Díky nim můžeme zjistit, jakou roli hraje volný čas v našem životě a jaký je jeho přínos.

Kratochvílová (2004, s. 87-88) uvádí tyto funkce volného času:

- **Zdravotně-hygienická funkce (kompenzační, odpočinková, resp. rekreační)** – tato funkce obsahuje aktivity, které umožňují regeneraci jak psychických, tak fyzických sil.
- **Formativně-výchovná funkce** – výchovně-vzdělávací a sebevzdělávací proces probíhá dále i ve volném čase. Navazuje tak na výchovu ve škole, v rodině a jiných prostředcích, ve kterých probíhá edukace.
- **Seberealizační funkce** – volný čas vytváří možnosti uspokojovat specifické individuální potřeby zájmů každého člověka. Široká paleta různých aktivit, které lze ve volném čase vykonávat, kultivuje osobnost člověka.
- **Socializační funkce** – v rámci volného času vstupuje člověk do nových sociálních prostorů, skupin a navazuje nové sociální vztahy. Tím se stává proces socializace pestřejším, prohlubuje se a zkvalitňuje.
- **Preventivní funkce** – smysluplné trávení volného času účinně předchází vzniku různých sociálně-patologických jevů, které ohrožují nejen jednotlivce, ale potažmo celou společnost.

Podle Hofbauera (2004, s. 13) mezi hlavní funkce volného času patří: **odpočinek** (regenerace pracovní síly), **rozvoj osobnosti** (spoluúčast na vytváření kultury) a **zábava** (regenerace duševních sil).

Roger Sue (Hofbauer, 2004, s. 14) vymezuje následující funkce volného času: **psychosociologickou** (uvolnění, zábava, rozvoj), **sociální** (příslušnost k některé sociální skupině, socializace), **terapeutickou** a **ekonomickou** (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje vynakládané na aktivity volného času).

Knotová (2011, s. 33) uvádí sedm hlavních funkcí volného času (volně modifikováno dle Opaschowského):

- **rekreační** – sloužící k zotavení, relaxaci a odpočinku
- **kompenzační** – vyrovnávací, působící jako rozptýlení a zábava
- **enkulturační** a **edukační** – představující příležitost k celoživotnímu vzdělávání a učení
- **kontemplační** – usilující o hledání smyslu života a duchovního rozměru činností
- **komunikační** – podporující sociální kontakty
- **participační** – zahrnující občanské a spolkové aktivity
- **konzumní** – při které dochází ke spotřebě materiálních statků

Havighurst (Vážanský, 1992, s. 13-14) se domnívá, že by se volný čas měl „*starat o účast na sociálním životě, poskytovat možnosti k zajímavému prožití a tvůrčímu vyjádření osobnosti, dbát na pravidelné a rutinní utváření životní činnosti individua a být pramenem úcty k sobě samému i respektování ostatních*“.

3.3 Faktory určující způsob trávení volného času

O tom, jakým způsobem budeme trávit svůj volný čas a čím jej naplníme, rozhoduje mnoho faktorů. Díky nim můžeme lépe pochopit, proč konkrétní jedinec tráví svůj volný čas určitým způsobem a porozumět tak i jemu samotnému. Faktory, které ovlivňují způsob trávení volného času, lze rozdělit na vnitřní a vnější.

Mezi limitující faktory **vnitřní** můžeme zařadit věk, pohlaví, fyzickou kondici (zdravotní stav) a také psychické vlivy. Je logické, že s přibývajícím **věkem** se náplň volného času mění. V předškolním věku dítě nerozlišuje hru od práce, má obvykle velmi málo povinností a volný čas tak tvoří převážnou většinu jeho dne. Ve školním věku je dítě již jasně schopné odlišit čas volný od pracovního (učení může částečně splývat s prací). Možnost nakládat volně se svým časem je již mnohem větší. Důležité je, aby se dítě naučilo trávit svůj volný čas smysluplně. Proto je z počátku nutný dohled rodičů. Může však dojít k opačnému extrému, kdy dochází k omezování volného času dítěte, které vede ke zvyšování jeho fyzického a psychického zatížení. Období dospívání je spojeno s hledáním vlastní identity,

snahou o samostatnost a touhou o sobě rozhodovat sám. V tomto období volný čas vyjadřuje zájmovou a hodnotovou orientaci dítěte (Spousta et al., 1994, s. 29-35). Volný čas v dospělém věku je nejvíce ovlivňován rodinou a prací. Je využíván k odpočinku a regeneraci, zábavě, realizaci koníčků, sportování, ale také právě k trávení času s rodinou. Pro období stáří je typické velké množství volného času, které souvisí s odchodem do důchodu. Energii, kterou věnoval stárnoucí člověk své práci, nyní musí zaměřit jinam. Důležitou roli hraje dosavadní životní styl seniora a jeho zdravotní stav.

Způsob trávení volného času ovlivňuje také **pohlaví**. Ženy se ukazují být více extrovertní a aktivní na veřejnosti. A například v penzi se ženy, které ovdověly, mnohem více sociálně kontaktují a navzájem si pomáhají (Spousta et al., 1994, s. 48-50). Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 32) uvádějí, že se dnes dívky a mladé ženy nesdružují pouze v aktivitách pro tuto cílovou skupinu typických, jako jsou dívčí kluby, gymnastika, pěvecké sbory apod., ale stále více se účastní činností, které byly dříve pokládány za „typicky“ mužské. Mezi ně patří například bojové či adrenalinové sporty.

Fyzická kondice a zdravotní stav mnohdy limitují jedince v aktivním trávení volného času. Zvláštní skupinu tvoří také například lidé obézní. **Psychická kondice** úzce souvisí s temperamentem jedince, jeho inteligencí, stupněm aktivity a podmiňující snahovou složkou osobnosti. Psychická výbava spolu s tělesnou rozhoduje o tom, jaký životní styl si jedinec zvolí (Spousta et al., 1994, s. 48-50).

Dalším významným vnitřním faktorem je **motivace** a **zainteresovanost**. Motivačně může působit obsah dané aktivity, zajímavý a přitažlivý způsob její realizace či úsilí o náročnější, někdy i měřitelné výsledky a vytváření osobních kontaktů a vztahů, které při dané aktivitě mezi jedinci vznikají. Zainteresovanost je tedy trvale působící činitel, jehož výsledky se kladně projevují na socializaci a výsledcích činnosti (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, s. 33).

Doposud jsme hovořily o vnitřních faktorech. Nyní si řekneme o těch vnějších. **Vnější faktory** úzce souvisí s prostředím, ve kterém žijeme. Mezi nejdůležitější patří rodina, vrstevníci, média či místo bydliště.

Jednu z nejvýznamnějších rolí při utváření vztahu k volnému času hraje **rodina**. *„Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování*

jejich osobnosti“ (Hofbauer, 2004, s. 56). A právě z tohoto důvodu je důležité věnovat rodině, sourozencům a jednotlivým rodinným vztahům dostatek pozornosti. V tom, jakým způsobem bude dítě trávit svůj volný čas, hrají totiž zcela zásadní roli. Jak zmiňuje Pávková (2014, s. 30) *„rodiče by měli působit jako pozitivní vzory. Sami by měli umět s volným časem dobře hospodařit, nepřeceňovat ho ani nepodceňovat.“* Rodiče by se měli chovat tak, aby bylo zřejmé, že plnění povinností i volný čas jsou přirozenou součástí života. Pro utváření dobrých rodinných vztahů je důležité společné prožívání volného času a podpora zájmů dětí ze strany rodičů (Pávková, 2014, s. 31). Hofbauer (2004, s. 57) tvrdí, že *„na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině: její velikost a úplnost nebo pozdější zakládání rodiny (v České republice se průměrný věk rodiček v desetiletí mezi roky 1991 a 2002 zvýšil ze 24,73 na 27,8 roku)“*. Všechny tyto faktory je tedy potřeba zohlednit. Rozhodně není dobré, když rodiče do svých dětí promítají svá nesplněná přání a tužby. Tedy například když matka, které se nepovedlo být profesionální baletkou, nutí dceru navštěvovat hodiny baletu i přes její odpor. Takovéto chování může vést až k vyhubému chování a může nenávratně poškodit vztah dítěte k volnočasovým aktivitám. Nejlepší variantou je aktivní a poučený zájem rodičů, který směřuje k tomu, aby se děti naučily využívat svůj volný čas smysluplně a různorodým způsobem a to na základě svého dobrovolného rozhodování, s citlivou podporou rodičů.

Vrstevníci a vrstevnické skupiny jsou pro mnoho dětí a mladých lidí často jedinou formou dobrovolného sdružování. Jedná se o mladé lidi blízkého věku, kteří mají podobné zájmy, často stejného pohlaví a blízkého sociálního statusu. Obvykle vznikají v místě bydliště a následně se dosah jejich působení zvětšuje. Většinou naplňují potřebu člověka navazovat neformální mezilidské vztahy. Členství v takové skupině poskytuje ochranu, bezpečí, často kompenzuje sociální a citovou deprivaci, pomáhá překonávat sociální izolaci, a tedy pomáhá při socializaci jedince a k osvojování si pozitivních hodnot. Důležité jsou společné zážitky a možnost sebeuplatnění. Vrstevnickou skupinu mladý člověk využívá také k nábízení sociálních dovedností. Učí se například řešit problémy, komunikovat, čelit sociálnímu tlaku či předvídat důsledky svých rozhodnutí. Členství ve vrstevnické skupině může však působit i opačně. Vrstevnické skupiny, které jsou zaměřeny pozitivně, se obvykle věnují společným hrám, soutěžím, zábavě, sportování či prozkoumávání svého okolí. Podněcují tak u svých členů zážitky, vzpomínky, hlubší osobní vztahy a učí je samostatnému jednání (Hofbauer, 2004, s. 99). Vrstevnické skupiny mají velkou moc ovlivňovat své jednotlivé členy. Mohou mít svůj specifický styl oblékání, vyjadřování, chování. Jak již bylo zmíněno, může se jednat

jak o vliv pozitivní, tak bohužel také negativní. Pospíšilová et al. (2010, s. 90) dokonce uvádí, „že v některých případech jsou slabší členové skupiny nuceni k delikventním činům nebo k „důkazům odvahy“, aby zůstali členy skupiny“. Důležitý je aktivní zájem rodičů o to, s kým a jakým způsobem jejich dítě tráví volný čas a jistá dávka tolerance a ohleduplnosti.

Velmi důležitou roli v dnešním světě hrají **média**. Hájek, Hofbauer, Pávková (2011, s. 49) doslova uvádějí, že „hlavní proud mladé generace je ve značné míře manipulován médii a přijímá jimi produkováné názory a postoje“. Elektronická média a nové technologie mladou generaci zásadním způsobem formují. Mají obrovský vliv na způsob trávení volného času mladé generace. Počítače, internet, mobilní telefony, propojování médií do multimediální podoby, to všechno je součástí tzv. digitálního věku. „*Mládež je charakterizována jednotlivými technologiemi, případně generačními mutacemi těchto technologií – bývá nazývána generací on-line*“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, s. 49-50). Specifickou formou jsou média vytvářená dětmi a mladými lidmi pro vrstevníky. Jejich cílem je informovat o životě mladé generace a slouží také jako velmi dobrý informační zdroj pro dospělé. „*Vztah příslušníků mladé generace k médiím tak přestává být jednostranným přijímáním informací ze světa dospělých a pomáhá vytvářet aktivní vztah mladých občanů ke skutečnosti*“ (Hofbauer, 2004, s. 132).

Kratochvílová (2001, s. 18) zmiňuje, že „využívání volného času u dětí a mladých lidí závisí na **podnětech prostředí, nabízených možnostech, zajímavých příležitostech a hlavně na motivaci a výchově**“. Mezi další faktory lze zařadit **(ne)informovanost** dětí, rodičů a učitelů o nabídce volnočasových aktivit, **finanční náročnost** některých zájmových oblastí (ekonomické možnosti a zajištění rodiny), která způsobuje nedostupnost těchto aktivit a následný nezájem o ně, **místo bydliště** (děti ve městě mají mnohem více možností a větší výběr organizovaných zájmových a jiných činností než děti na venkově).

Pospíšilová et al. (2010, s. 15) mezi další faktory zařazuje také školu, sdružování dětí a zařízení volného času. **Škola** zasahuje do oblasti volného času především aktivitami, které jsou zařazeny po vyučování a to nejčastěji v rámci školní družiny či práce na internátu. Při **sdružování dětí** vznikají různé skupiny, ve kterých dochází k formování dítěte a to díky společným myšlenkám nebo hodnotám. V neposlední řadě se jedná o **zařízení volného času**, která mají jasně stanovené vzdělávací a výchovné poslání.

3.4 Význam volnočasových aktivit pro dítě

Spousta et al. (1994, s. 27) uvádí, že důležitým aspektem výchovného utváření osobnosti člověka v dnešní době je snaha umožnit a stimulovat jeho plný rozvoj a to jak v oblasti ekonomické, politické a kulturní, tak v oblasti jeho nejvlastnějších a nejsoukromějších přání a potřeb. Během jejich naplňování by měl dosáhnout pocitu uspokojení, zbavit se psychického napětí, regenerovat své tělesné a duševní síly a hlavně by měl mít možnost seberealizace, sebeaktualizace a sebevzdělání. Volný čas by měl „*přivést jedince ke změně jeho postoje nejen k sobě samému a ke svým nejbližším, k ostatním lidem a ke společnosti jako celku, ale též k proměně životních hodnot, morálních norem a celkového životního stylu*“ (Spousta et al., 1994, s. 27).

Volnočasové aktivity pomáhají rozvíjet, obohacovat i kultivovat a zároveň orientovat jedince k pozitivním cílům. Prostupují jednotlivé fáze vývoje dítěte a následně i dospělého (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011, s. 41).

Antoničová a Schnitzerová (2001, s. 29) uvádějí, „*že zájmy pomáhají zvyšovat výkonovou úspěšnost ve vyučování, rozvíjejí samostatnost a tvořivost žáků, jejich sociální úspěšnost a mají velký význam při jejich estetické výchově*“.

Švigová (1967, s. 120) zdůrazňuje důležitost **hry**, když tvrdí, že „*význam hry je v současné době jednoznačně uznáván pro vývoj dětí. Kde si dítě dobře, rozmanitě a za laskavé péče a lásky hraje, jednoznačně prospívá. Hluk, špatné prostředí, nemožnost soustředit se a prožívat hru individuálně i kolektivně způsobuje psychické poruchy a opožděný vývoj dětí*“.

Psychohygienu neboli duševní hygienu definuje Křivohlavý (2003, s. 143) takto: „*duševní hygienou rozumíme systém vědecky propracovaných pravidel a rad sloužící k udržení, prohloubení nebo znovuzískání duševního zdraví, duševní rovnováhy*“. Volný čas je tak z pohledu psychohygieny chápán jako prostor pro všechny činnosti, které vedou k rozvoji zdravé osobnosti jedince a upevňují jeho zdraví. To vše ale platí za předpokladu, že je volný čas využíván konstruktivně, tedy že je využíván spíše aktivními činnostmi než pasivními a jedná se o vědomou činnost a ne nahodilé chování (Spousta et al., 1994, s. 36-37).

Volný čas má mimořádný význam pro děti a mládež proto, že se jedná o nejmladší a perspektivní součást společnosti, která zajišťuje společně s generací dospělých a za jejich

aktivního podílu kontinuitu, ale také nezbytnou inovaci dalšího vývoje (Hofbauer, 2004, s. 9). V této souvislosti považujeme za důležité zdůraznit nutnost výchovného působení ve volném čase dětí. Této problematice se věnuje Hofbauer (2004, s. 18), který rozlišuje pojmy výchova ve volném čase, výchova prostřednictvím aktivit volného času a výchova k volnému času. Do **výchovy ve volném čase** zařazuje „*veškeré působení v časovém prostoru, který neslouží realizaci základních biologických potřeb ani školních nebo pracovních povinností*“ (Hofbauer, 2004, s. 18). **Výchova prostřednictvím aktivit volného času** „*směřuje jednak k utváření individuálních rysů účastníka činnosti, jednak k jeho působení mezi druhými lidmi (ve vrstevnické nebo zájmové skupině, podílem na veřejném životě, v dobrovolnické práci apod.)*“ (Hofbauer, 2004, s. 18). Jedná se tedy o osvojování si nových znalostí, dovedností a kompetencí „uvnitř“ oblasti volného času. Tuto oblast však volnočasové aktivity v mnohém překračují. Může se jednat například o přechod od individuální zájmové orientace k volbě budoucího povolání či o veřejně prospěšnou činnost. **Výchova k volnému času** „*zahrnuje reflexi samotného volného času, cílevědomé odkrývání a využívání obsahů činností a různých způsobů jeho využívání*“ (Hofbauer, 2004, s. 18). Nutnost výchovného působení ve volném čase dětí a mládeže potvrzuje také Laca (2014, s. 138), když říká, že „*určitý problém ve vztahu k volnému času nastává, když jeho uživatel neví, co s ním. Proto je důležité, kromě spontánně tráveného volného času, o kterém rozhodují děti a mládež samy, proces činností ve volno-časovém prostoru usměrňovat i v rámci tzv. přímého a nepřímého výchovného ovlivňování ze strany rodičů a pedagogů*“. Výchova ve volném čase působí kromě jiného preventivně. Zprostředkovává dětem a mladým lidem různé nabídky volnočasových aktivit a učí je, jak mají správně se svým volným časem zacházet. V dnešní zrychlené době, ve které existuje nepřehledné množství nabídek volnočasových aktivit, tak výchova k volnému času představuje pro děti a mládež vítaný způsob, jak se v problematice volného času zorientovat.

Kratochvílová (2001, s. 18) uvádí, že „*v současnosti – vzhledem k problémům se sociálně-patologickými jevy (nárůst hrubosti, násilí, trestných činů, kriminality, drogových a jiných závislostí), na kterých mají svůj podíl i mladiství, děti a mládež – se zdůrazňuje význam volného času v primární prevenci*“. Antoničová a Schnitzerová (2001, s. 29) k tomu dodávají, že „*plnohodnotné využívání volného času chrání děti před delikvencí, vandalizmem, drogami, touláním se a před mnohými jinými nástrahami dnešní tak hektické doby, kterou žijeme v zajetí médií, které nabízejí i nevhodné stimuly*“. Čím více prostředků se vynaloží na

organizaci zájmové činnosti, tím méně jich bude potřeba věnovat na následky rizikového chování.

3.5 Způsoby trávení volného času

Způsobů, jak mohou děti a mladiství trávit svůj volný čas, je nespočet. My se pokusíme podat přehled těch nejčastějších aktivit a činností, které jsou ve volném čase využívány. Za důležité považujeme zmínit nejvýznamnější instituce, které se podílejí na výchově ve volném čase. Obsahem a strukturou aktivit mladých lidí ve volném čase se zabývají mimo jiné mnohé výzkumy a publikace. Za všechny lze zmínit výzkum Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let, který vznikl v rámci projektu Klíče pro život – Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání. Součástí tohoto výzkumu je téma volného času a z tohoto výzkumu budeme vycházet také my.

Volný čas mohou děti a mládež trávit **spontánně** (tedy samostatně) nebo **organizovaně** (v institucích poskytujících zájmové a neformální vzdělávání). Podle pravidelnosti lze aktivity rozdělit na pravidelné a příležitostné. Za **pravidelné** můžeme považovat aktivity, které se opakují v určitém časovém intervalu (týdně, měsíčně, ročně). Naopak **příležitostné** činnosti jsou zcela nepravidelné nebo se opakují v dlouhém časovém rozmezí. Podle počtu účastníků můžeme aktivity rozdělit na **individuální**, **skupinové** či **hromadné**. Individuálně probíhá například výuka na hudební nástroj. Typickou skupinovou aktivitou je fotbal nebo hokej a za hromadnou aktivitu lze považovat hromadnou účast na sportovní či jiné soutěži.

Uvést všechny **spontánní** (tedy neorganizované) aktivity a činnosti, kterým se ve svém volném čase děti a mladiství věnují, je zcela nemožné. Pro účely této práce postačí, když zmíníme pouze ty nejvíce časté. Z výzkumu Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let (Bocan, Maříková, Spálenský [online], 2011, s. 70) vyplývá, že nejčastěji děti a mladiství tráví svůj volný čas sledováním televize, sportováním, návštěvami kamarádů, venku, sledováním filmů na DVD nebo PC, hraním počítačových her, poslechem hudby, čtením knížek a časopisů, nicneděláním, na internetu či v knihovně.

Organizovaný volný čas úzce souvisí s výchovou a výchovným ovlivňováním. Touto problematikou jsme se zabývaly v podkapitole Význam volnočasových aktivit pro dítě, kde jsme mimo jiné zmiňovaly rozdíl mezi výchovou ve volném čase, výchovou prostřednictvím

aktivit volného času a výchovou k volnému času a zdůvodňovaly jsme nutnost výchovného působení ve volném čase. S organizovaným volným časem úzce souvisí instituce, které se na výchově ve volném čase podílejí. Mezi nejvýznamnější se řadí **školská výchovná zařízení**. Tento termín vymezuje školský zákon, konkrétní informace o jednotlivých zařízeních poskytují příslušné vyhlášky. Školská výchovná zařízení můžeme rozdělit na školská zařízení pro zájmové vzdělávání, školská výchovná a ubytovací zařízení a školská zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu. **Zařízeními pro zájmové vzdělávání** jsou školní družiny, školní kluby a střediska volného času. Mezi školská **výchovná a ubytovací zařízení** řadíme domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. A ke školským **zařízením pro ústavní a ochrannou výchovu** patří diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy (Pávková, 2014, s. 35-55). Vedle státních institucí se o volnočasové vyžití dětí a mládeže stará také přibližně 1500 **nestátních neziskových organizací** (Bocan, Maříková, Spálenský [online], 2011, s. 102). Mezi nejznámější patří Junák, Pionýr, Liga lesní moudrosti, Český červený kříž, Duha apod. Dalšími možnostmi jsou **soukromé subjekty**, které pracují na komerčním základě, **obce** či **dobrovolníci**. Jednou z nejčastějších forem organizovaného zájmového vzdělávání jsou **kroužky**. Jejich zaměření je velmi různorodé. Například se může jednat o kroužky společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné či tělovýchovné a sportovní (Pávková, 2014, s. 56-75).

3.6 Stav zkoumání

Jak již bylo zmíněno, tématem sourozeneckých konstelací se jako první začal do hloubky zabývat Alfred Adler. Zajímavou metodu zkoumání sourozeneckých konstelací zvolil Frank J. Sulloway, který zkoumá historické osobnosti (mimo jiných Ch. Darwina) a sleduje vliv jejich sourozenecké konstelace na roli, kterou v historii sehrály. Jeho kniha *Born to rebel*, která vyšla v roce 1996 a která se tímto tématem zabývá, se stala bestsellerem. Jedním z popularizátorů, který sourozenecké konstelace dokázal představit veřejnosti poutavým způsobem a podnítit tak o tuto problematiku zájem, je Kevin Leman. Jeho kniha *Sourozenecké konstelace* se dočkala již několika vydání. Dalším autorem je Walter Toman, který v souvislosti s pořadím narození vytvořil teorii komplementarity manželských partnerů, o které se blíže zmiňujeme v podkapitole *Sourozenecké konstelace a manželství*. Z českých autorů lze jmenovat Jiřinu Prekopovou, která zvláštní pozornost věnuje prvorozeným dětem.

Téma sourozeneckých konstelací se stalo také námětem mnoha závěrečných prací, ať již bakalářských či diplomových. Ve své diplomové práci s příznačným názvem Sourozenecké konstelace se jím zabývaly například Soňa Schorníková (2014) či Jana Bajerová (2013). Bakalářskou práci věnoval sourozeneckým konstelacím Jan Kohut (2012). Našli jsme také práce, které zkoumaly vliv sourozeneckých konstelací na různé aspekty života. Jednalo se například o bakalářskou práci Simony Mand'ákové (2011), která se zabývala vlivem sourozeneckých konstelací na partnerský vztah, diplomovou práci Kateřiny Zetíkové (2009), zkoumající vliv sourozeneckých konstelací na mezilidské vztahy či diplomovou práci Blanky Korotvičkové (2012), která se ve své práci věnuje vlivu sourozeneckých konstelací na studijní a profesní aspiraci žáků. Práce, které by se zabývaly tématem vlivu sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí, se nepodařilo dohledat.

Mezi nejvýznamnější autory, kteří se věnují problematice volného času, patří Břetislav Hofbauer, Bedřich Hájek, Jiřina Pávková, Emília Kratochvílová, Vladimír Spousta či Mojmír Vážanský. Avšak ani tito autoři se ve svých publikacích o sourozeneckých konstelacích nezmiňují.

Téma vlivu sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí tak bude zpracováváno pravděpodobně poprvé. Tato skutečnost má své výhody i nevýhody. Na jednu stranu nám chybějí prameny, ze kterých by se dalo čerpat. Na stranu druhou však může tato diplomová práce přinést nové poznatky, které bude možné využít a aplikovat při práci s dětmi ve volném čase.

4 Praktická část

4.1 Cíle

Hlavním cílem výzkumu je popsat vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí. Mezi dílčí cíle patří:

- zjistit, zda jsou na prvorozené děti kladeny vyšší nároky při výběru volnočasových aktivit, než je tomu u dětí narozených později
- popsat jestli, a pokud ano, tak jak, se liší trávení volného času mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi
- objasnit, zda lze u jednotlivých sourozeneckých konstelací najít společné znaky trávení volného času

4.2 Stanovení předpokladů

Předpoklady byly stanoveny dva:

P1: Na prvorozené děti jsou při výběru volnočasových aktivit kladeny vyšší nároky, než na děti narozené později.

P2: Děti tráví svůj volný čas v závislosti na sourozenecké konstelaci, ve které se narodily.

4.3 Metodologie, organizace výzkumu a výzkumný vzorek

Jako metodu pro získání dat jsme zvolili dotazník. Dotazník jsem vytvářela sama, přičemž u otázky č. 1 jsem vycházela z výzkumu Klíče pro život s názvem Hodnotová orientace dětí ve věku 6-15 let (Bocan, Maříková, Spálenský [online], 2011). Dotazník se skládal ze dvou částí. První z nich byla zaměřena na získání údajů o respondentovi a jeho rodině tak, aby bylo možné určit pořadí jeho narození. Druhá část byla orientovaná na získání dat o způsobu trávení volného času respondenta. Dotazníky byly mezi žáky distribuovány mnou osobně nebo prostřednictvím oslovených pedagogů. Jejich vyplňování bylo dobrovolné a anonymní. Pro výběr výzkumného souboru jsme použily metodu prostého záměrného výběru. Kritériem pro výběr respondentů bylo, aby navštěvovali 2. stupeň základní školy (tedy věk 11 – 16 let) a navštěvovali třídu bez rozšířené výuky cizích jazyků či tělesné (výtvarné, hudební) výchovy. Z každého ročníku 2. stupně základní školy jsme vybraly vždy jednu třídu, která tato kritéria splňovala. Celkem byly osloveny tři základní školy, výzkum byl umožněn na dvou z nich. Obě tyto školy byly fakultní. Konkrétně se jednalo o FZŠ Hálkova a

FZŠ Rožňavská. Sběr dat probíhal v období od 11. do 19. dubna 2016. Celkový počet respondentů byl 162. Konkrétně 99 respondentů z FZŠ Hálkova a 63 respondentů z FZŠ Rožňavská. Ze 162 respondentů bylo 17 jedináčků, 57 prvorozených dětí, 59 druhorozených dětí, 9 respondentů, kteří se narodili jako třetí či další v pořadí a 20 benjamínků.

Při vyhodnocování výsledků výzkumu byla použita matematicko - statistická metoda. V každé položce dotazníku jsme statisticky ověřovali, zda je mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi statisticky významný rozdíl. Předpoklady jsme ověřovali za pomoci testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

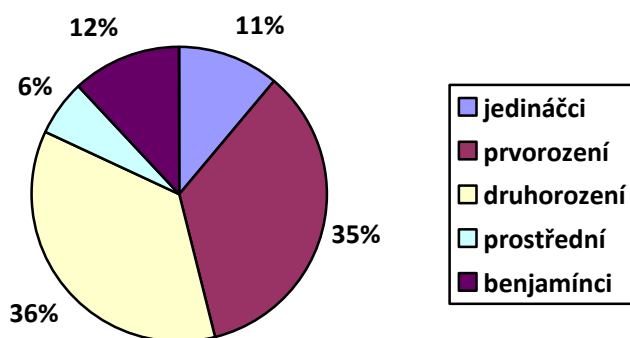
4.4 Prezentace výsledků

V následující části budeme prezentovat data získaná dotazníkovým šetřením. Podkapitoly jsou pro přehlednost členěny do oddílů, které přibližně odpovídají jednotlivým položkám dotazníku.

4.4.1 Poměrné zastoupení jednotlivých sourozeneckých konstelací

Z celkem 162 respondentů ve věku 11-16 let tvoří jedináčci 11%, prvorození 35 %, druhorození 36 %, prostřední narození 6 % a benjamínci 12 %. Z uvedených dat je zřejmé, že téměř $\frac{3}{4}$ z celkového počtu respondentů jsou tvořeny prvorozenými a druhorozenými.

Graf č. 1: Poměrové zastoupení jednotlivých sourozeneckých konstelací

4.4.2 Jak děti a mladiství tráví svůj volný čas

V této otázce mohli respondenti volit z celkem 11 možností, u kterých měli rozhodnout, jestli vůbec tuto činnost ve svém volném čase provozují a pokud ano, tak jak často. Respondenti mohli využít také varianty jiná možnost a dopsat aktivity, kterým se ve

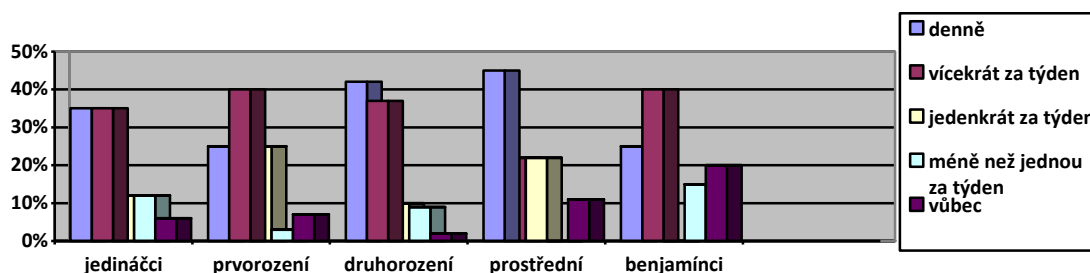
svém volném čase věnují, a které v dotazníku uvedeny nebyly. Jednotlivým možnostem se nyní budeme věnovat podrobněji.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a sledováním **televize** na hladině významnosti 0,05 nelze prokázat.

Z jednotlivých sourozeneckých konstelací nejvíce času u televize stráví druhorození, z nichž se na televizi dívá denně nebo vícekrát za týden 79%. V jejich těsné blízkosti se pohybují jedináčci s 70%. Ostatní konstelace, tedy prvorození, prostřední narození a benjamínci však ve sledování televize nezaostávají. Denně či vícekrát za týden sleduje televizi 65% prvorozených a benjamínků a 67% prostředních narozených dětí.

Lze tedy konstatovat, že sledování televize je ve volném čase oblíbenou zábavou napříč sourozeneckými konstelacemi, přičemž ale nelze říci, že by se některá z konstelací výrazně lišila od ostatních.

Graf č. 2: Sledování televize

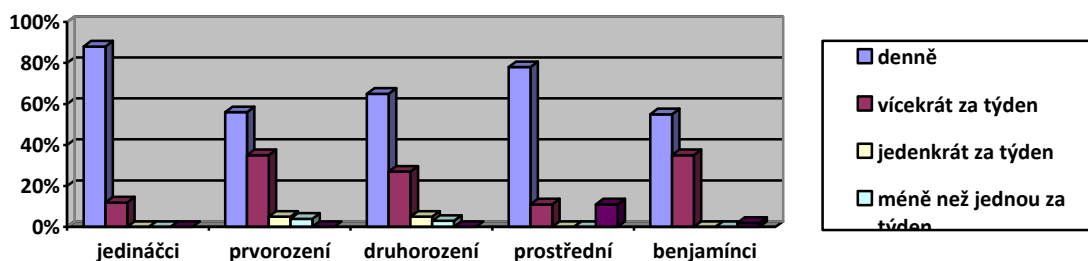

Rozdíl mezi jednotlivými konstelacemi v trávení volného času na **internetu** na hladině významnosti 0,05 se nepodařilo prokázat.

Podle očekávání tvoří čas strávený na internetu velmi významnou část volného času respondentů. Denně nebo vícekrát za týden tráví svůj čas u internetu 100% jedináčků, 91% prvorozených, 92% druhorozených, 89% prostředních narozených dětí a 90% benjamínků. Zajímavé je, že 11% prostředních narozených dětí na internetu netráví čas vůbec. To může být způsobeno časovou vytížeností nebo nedostatkem přístupu k internetu. Obrovský nárůst času stráveného na internetu nepochybně souvisí také s tzv. chytrými telefony a tablety, které dětem a mladistvým umožňují být k internetu připojeni v podstatě 24 hodin denně. U otázky času stráveného na internetu je také zajímavé, že řada respondentů jej (podle výsledků položky dotazníku č. 17) vnímá jako něco negativního. Tedy vědí, že čas strávený na

internetu patří mezi pasivní způsoby trávení volného času a mnohem raději by ho vyměnili za čas strávený venku s kamarády. Co jim v tom brání, však zůstává otázkou.

Graf č. 3: Internet

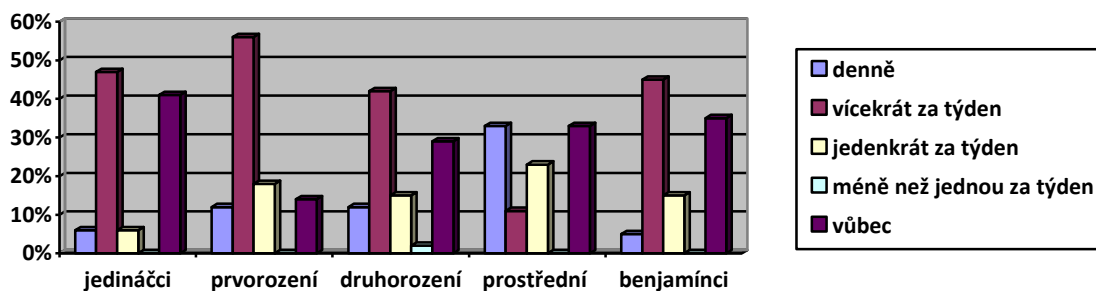

Souvislost mezi pořadím narození dítěte a trávením volného času v **kroužcích** na hladině významnosti 0,05 nelze prokázat.

Patrný rozdíl je u prvorozených dětí, u kterých se denně nebo vícekrát za týden věnuje kroužkům 68% dětí a naopak vůbec se kroužkům nevěnuje pouze 14% prvorozených. Naopak z prostředních narozených dětí navštěvuje kroužky denně či vícekrát za týden 44% dětí a vůbec kroužky nenavštěvuje 33% prostředních narozených. Ostatní konstelace navštěvují kroužky v podobných časových intervalech. Denně nebo vícekrát za týden navštěvuje kroužky 53% jedináčků, 54% druhorozených a 50% benjamínků. Do kroužků nechodí vůbec 41% jedináčků a 35% benjamínků.

Z těchto údajů lze tedy vyvodit, že nejvíce navštěvují kroužky prvorození. Ostatní konstelace jsou v podstatě vyrovnané. Naopak nejméně do kroužků chodí jedináčci. Tento údaj je poměrně překvapivý. Právě u jedináčků bývá obvyklé, že je jim věnována veškerá pozornost rodičů a mají na výběr z mnoha volnočasových aktivit, tedy i z nejrůznějších kroužků. Důvodem může být například malá informovanost rodičů o nabídce kroužků, finanční nedostupnost kroužků či nezájem o navštěvování kroužků ze strany jedináčků. Jako pozitivní se jeví zpráva, že, až na prostřední narozené děti, více než 50% dětí a mladistvých z každé jednotlivé konstelace navštěvuje kroužky denně či vícekrát za týden. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou tak velké, aby byla prokázána statisticky významná souvislost.

Graf č. 4: Kroužky

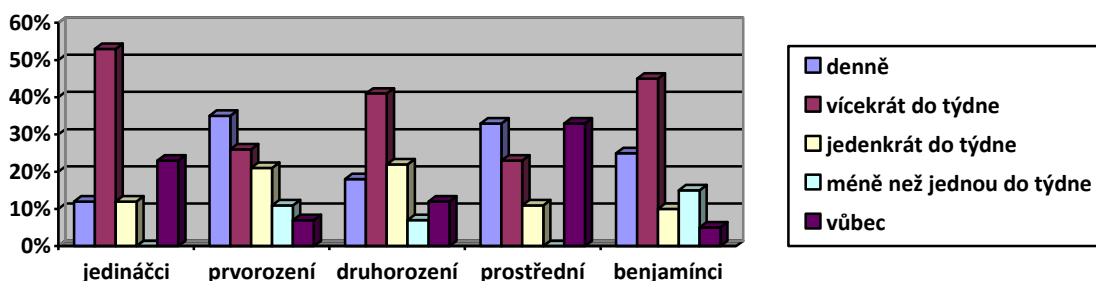

Souvislost mezi sourozeneckými konstelacemi a **sportem mimo kroužky** na hladině významnosti 0,05 nelze prokázat.

Sportu mimo kroužky se ve svém volném čase věnuje denně nebo vícekrát za týden 65% jedináčků, 61% prvorozených, 59% druhozených, 56% prostředních narozených dětí a 55% benjamínků. Méně než jednou za týden či vůbec se sportu věnuje 33% prostředních narozených dětí, což je ve srovnání s ostatními konstelacemi poměrně vysoké číslo. Ostatní konstelace se pohybují od 18% (prvorození) do 23% (jedináčci).

Z výsledků je patrné, že sportu mimo kroužky se ve volném čase věnuje denně či vícekrát za týden více než 55% dětí a mladistvých napříč všemi konstelacemi. Poměrně vysoký je však také počet těch, kteří se sportu nevěnují vůbec nebo méně než jednou týdně. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č. 5: Sport mimo kroužky

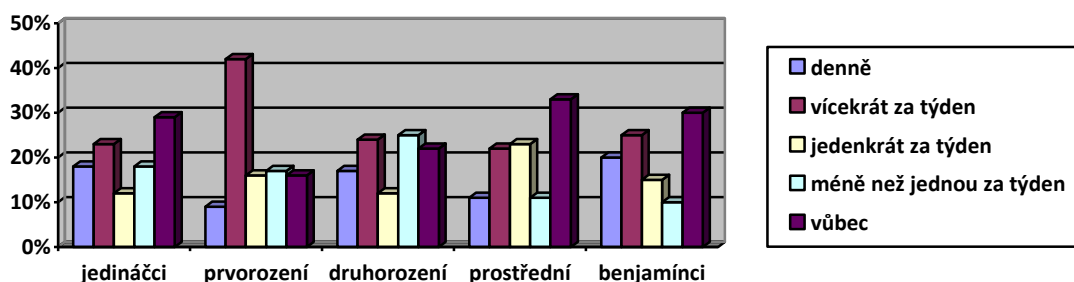

Vliv sourozenecké konstelace na **čtení knih** nelze na hladině významnosti 0,05 prokázat.

Mezi největší čtenáře lze zařadit prvorozené a benjamínky. Denně nebo vícekrát za týden se čtení knih věnuje 51% prvorozených a 45% benjamínek. Z druhorozených a jedináčků čte knihy denně či vícekrát za týden shodně 41%, z prostředních narozených dětí potom 33%. Naopak méně než jednou týdně či vůbec knihy nečte shodně 47% druhorozených a jedináčků, 44% prostředních narozených dětí, 40% benjamínek a 33% prvorozených.

Lze tedy konstatovat, že čtení knih se nejvíce věnují prvorození a benjamínky. Ostatní konstelace věnují čtení knih zhruba stejný čas. Ne příliš dobrou zprávou jsou poměrně vysoké počty dětí a mladistvých, kteří knihy nečtou vůbec, nebo méně než jednou týdně. Z výsledků je však patrné, že na čtení knih nemá vliv pořadí narození, ale jedná se spíše o celospolečenský problém, kdy jsou knihy u dětí nahrazovány internetem.

Graf č. 6: Četba knih

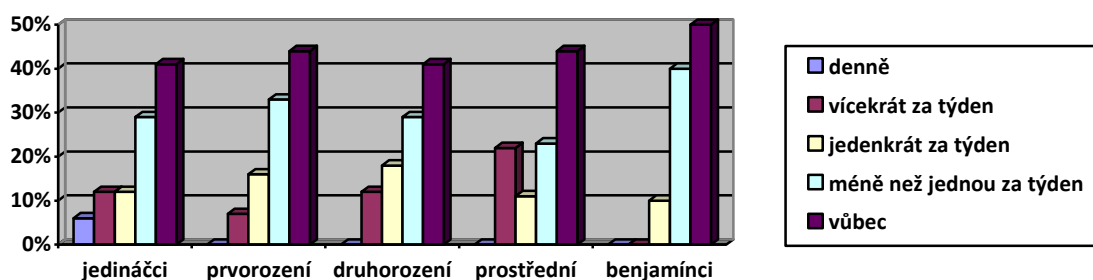
Výsledky ukazují, že vliv pořadí narození na **čtení časopisů** nelze na hladině významnosti 0,05 prokázat.

Co se týče četby časopisů, méně než jednou týdně nebo vůbec čte časopisy 90% benjamínek. V ostatních konstelacích se však tato čísla výrazně neliší, pohybují se kolem 70%, konkrétně shodně po 70% mají jedináčci a druhorození, 49% prvorození a 67% prostřední narozené děti. Naopak nejčastěji čtou časopisy prostřední narozené děti, celkem 22% z nich čte časopis denně nebo vícekrát za týden. Z ostatních konstelací čte časopisy denně nebo vícekrát za týden 18% jedináčků, 7% prvorozených, 12% druhorozených a 0% benjamínek.

Lze tedy říci, že četba časopisů nepatří mezi nejoblíbenější způsoby trávení volného času respondentů. Důvodů může být několik. Časopisy mohou být pro děti a mladistvé finančně nedostupné. Informace, které poskytují, si mohou vyhledat i na internetu. Dalším

důvodem může být špatná či nedostatečná orientace v nabídce časopisů, způsobená velkým množstvím nabízených produktů nebo naopak neuspokojená poptávka po nich. Ať tak či tak, nebyla mezi sourozeneckou konstelací a četbou časopisů prokázána statisticky významná souvislost.

Graf č. 7: Četba časopisů

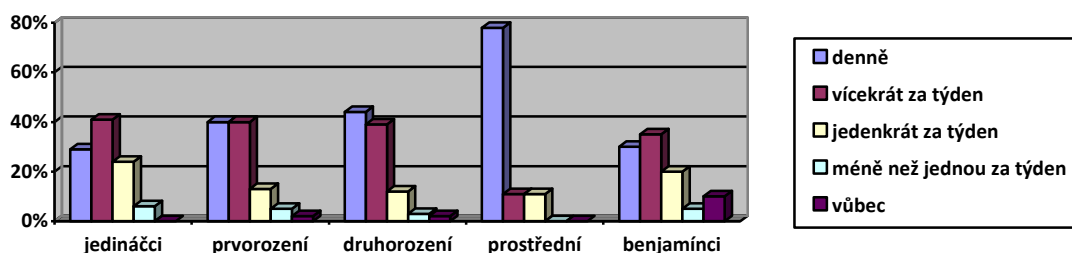

Souvislost mezi sourozeneckými konstelacemi a trávením volného času s **kamarády** na hladině významnosti 0,05 nelze prokázat.

Nejvíce volného času s kamarády tráví prostřední narození a druhorození. Denně nebo vícekrát týdně tráví svůj volný čas s kamarády 89% prostředních narozených dětí a 83% druhorozených. Těsně za nimi se nacházejí prvorození s 80%, jedináčci s 70% a benjamínci s 65%. Méně než jednou týdně nebo vůbec tráví čas s kamarády 15% benjamínků, 7% prvorozených, 6% jedináčků a 5% druhorozených.

Nejčastěji tak tráví svůj volný čas s kamarády prostřední narozené děti. Naopak nejméně času s kamarády tráví benjamínci. Vysvětlení by se dalo hledat například ve skutečnosti, že benjamínci jsou prakticky neustále obklopeni lidmi. Navíc starší sourozenci mají tendenci se o mladší sourozence neustále starat a předávat jim své zkušenosti. Je tedy možné, že benjamínci nemají tak velkou potřebu se ve svém volném čase družít, ale dávají přednost jiným způsobům trávení volného času. Trávení volného času s kamarády je oblíbená volnočasová zábava napříč všemi konstelacemi. Mezi jednotlivými konstelacemi nebyly zjištěny žádné statisticky významné rozdíly.

Graf č. 8: S kamarády

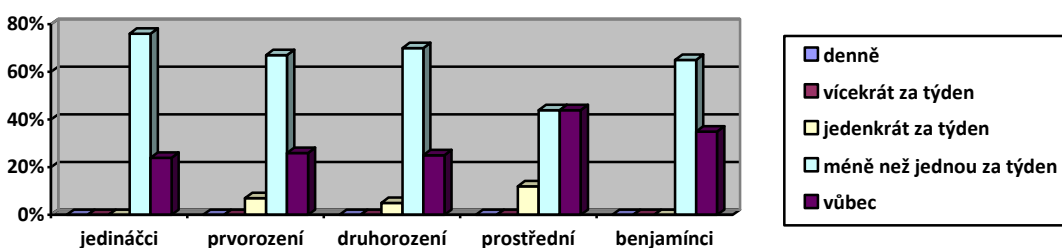

Souvislost mezi sourozeneckými konstelacemi a trávením volného času v **kině** se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Podle předpokladu většina sourozeneckých konstelací navštěvuje kino méně než jednou za týden. Konkrétně 76% jedináčků, 67% prvorozených, 70% druhorozených, 44% prostředních narozených dětí a 65% benjamínků. Poměrně zajímavé je, že 35% benjamínků, 44% prostředních narozených dětí, 25% druhorozených, 26% prvorozených a 24% jedináčků do kina nechodí vůbec. Naopak 7% prvorozených, 5% druhorozených a 12% prostředních narozených dětí chodí do kina jednou týdně.

Vzhledem k finanční náročnosti návštěvy kina nejsou tyto výsledky ničím překvapivým.

Graf č. 9: Kino

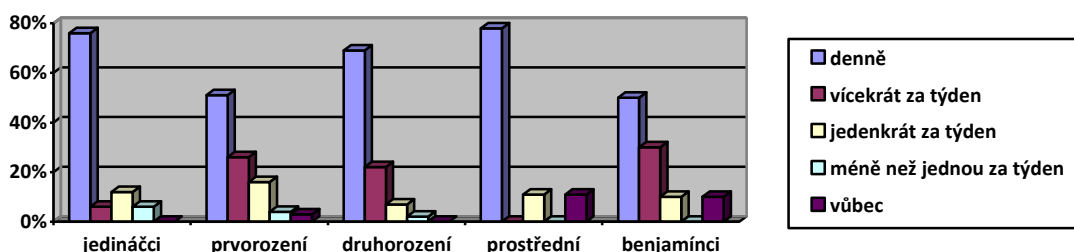
Souvislost mezi **poslechem hudby** a sourozeneckou konstelací na hladině významnosti 0,05 se neprokázala.

Denně nebo vícekrát za týden poslouchá hudbu 91% druhorozených, 82% jedináčků, 80% benjamínků, 78% prostředních narozených dětí a 77% prvorozených. Naopak pouze 2% druhorozených poslouchají hudbu méně než jednou za týden nebo vůbec. Z jedináčků je to

6%, z prvorozených 7%, z prostředních narozených 11% a z benjamíků 10%. Jednou týdně si hudbu poslechne 16% prvorozených, 12% jedináčků, 11% prostředních narozených dětí, 10% benjamíků a 7% druhorozených.

Hudbu nejčastěji poslouchají druhorození a jedináčci. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné. Jedná se o oblíbenou činnost mladých lidí, což není žádným překvapením. Hudba a její jednotlivé žánry jsou prostředky k sebevyjádření a mohou určovat celý životní styl jedince. Sourozenecká konstelace však na poslech hudby nemá významný vliv.

Graf č. 10: Poslech hudby

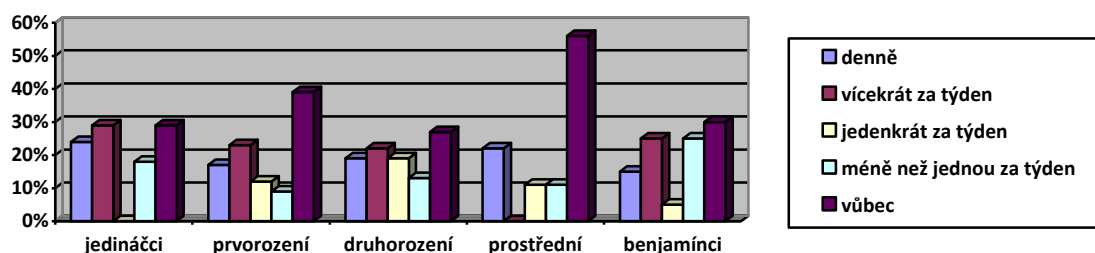

Vliv sourozenecké konstelace na **nicnedělání** ve volném čase se na hladině významnosti 0,05 neprokázal.

Nejvíce, tedy denně nebo vícekrát za týden, se nicnedělání věnují jedináčci, konkrétně 53% z nich. Naopak nejméně mají v oblíbenosti nicnedělání prostřední narozené děti. Denně nebo vícekrát za týden se mu věnuje pouze 22% z nich. Zajímavé je, že 67% prostředních narozených dětí, 55% benjamíků, 48% prvorozených, 47% jedináčků a 40% druhorozených se nicnedělání věnuje méně než jednou týdně nebo vůbec.

Lze tedy konstatovat, že děti a mladiství napříč všemi konstelacemi dávají přednost aktivnímu trávení volného času. Pořadí narození tak na nicnedělání ve volném čase nemá statisticky významný vliv.

Graf č. 11: Nicnedělání

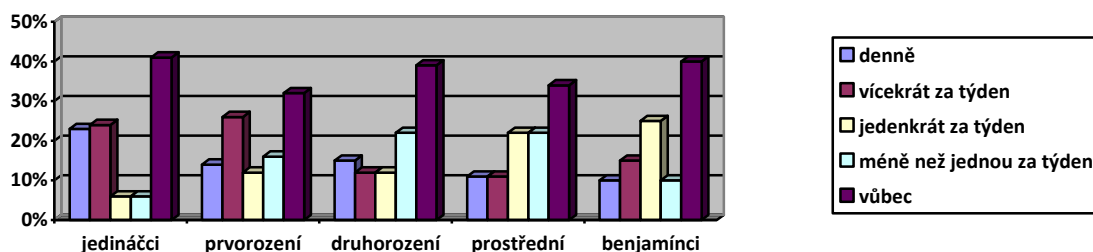

Souvislost mezi pořadím narození a **hraním počítačových her** se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Nejčastěji hrají počítačové hry jedináčci a prvorození. Denně nebo vícekrát za týden je hraje 47% jedináčků a 40% prvorozených. Na opačném konci se nacházejí druhorození a prostřední narozené děti. Méně než jednou týdně nebo vůbec počítačové hry nehraje 61% druhorozených a 56% prostředních narozených dětí. U ostatních konstelací hraje počítačové hry méně než jednou týdně či vůbec 50% benjamínků, 48% prvorozených a 47% jedináčků.

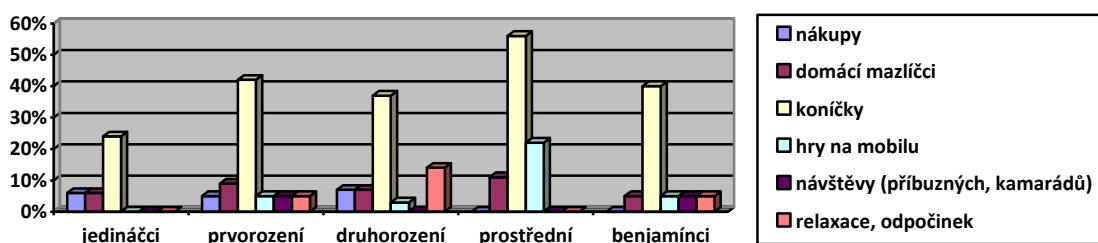
Z výsledků vyplývá, že počítačové hry nejsou hlavní náplní volného času dětí a mladistvých. V případě jedináčků a prvorozených však tvoří stále poměrně rozšířený druh zábavy. U jedináčků tato skutečnost může souviset právě s jejich sourozeneckou konstelací. Nemají sourozence, se kterými by mohli trávit svůj volný čas a tak pokud nejsou s kamarády, mohou být počítačové hry vítanou kratochvílí. U prvorozených se zase může jednat o únik z každodenní reality. Mají mnoho povinností a starostí s mladšími sourozenci a tak hraní počítačových her pro ně může znamenat chvíli, kterou mají pouze pro sebe. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č.12: Počítačové hry

Respondenti mohli využít také varianty **jiná možnost** a dopsat aktivity, kterým se ve svém volném čase věnují a které v dotazníku uvedeny nebyly. Nejčastěji ve svých odpovědích zmiňovali koníčky, domácí mazlíčky, hry na mobilu nebo relaxaci a odpočinek. Koníčkům se ve svém volném čase věnuje 56% prostředních narozených dětí, 42% prvorozených, 40% benjamínků, 37% druhorozených a 24% jedináčků. Mezi nejčastěji uváděné koníčky patří: zpěv, cestování, kreslení, hra na hudební nástroje, zahrada a fotografování. Hrám na telefonu se nejvíce věnují prostřední narození, konkrétně 22% z nich. Relaxaci a odpočinku se ve svém volném čase věnuje 14% druhorozených a 5% benjamínků. O domácí mazlíčky se stará 11% prostředních narozených dětí, 9% prvorozených, 7% druhorozených, 6% jedináčků a 5% benjamínků.

Graf č. 13: Jiná možnost

4.4.3 Kdo ovlivňuje způsob trávení volného času

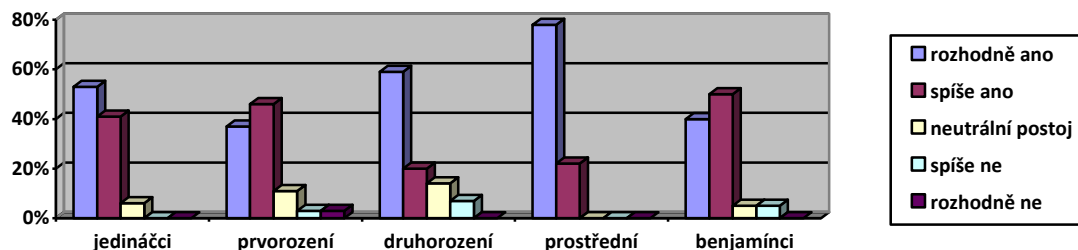
V této otázce se měli respondenti vyjádřit k tomu, kdo ovlivňuje způsob trávení jejich volného času.

Souvislost mezi pořadím narození a tím, že svůj volný čas ovlivňují **respondenti sami**, nebyla na hladině významnosti 0,05 prokázána.

To, jakým způsobem trávit svůj volný čas, si samo ovlivňuje 100% prostředních narozených dětí, 94% jedináčků, 90% benjamínků, 83% prvorozených a 79% druhorozených. Tyto údaje platí pro odpovědi rozhodně ano a spíše ano. Svůj volný čas spíše neovlivňuje 7% druhorozených a 5% benjamínků. Neutrální postoj zaujalo 14% druhorozených, 11% prvorozených, 6% jedináčků a 5% benjamínků.

Z odpovědí vyplývá, že sami si svůj volný čas ovlivňují děti a mladiství napříč všemi konstelacemi. Není přílišným překvapením, že čísla jsou tak vysoká. Volný čas by do jisté míry měl zůstat autonomní záležitostí. Statisticky významné rozdíly se mezi jednotlivými konstelacemi neprokázaly.

Graf č. 14: Ty sám

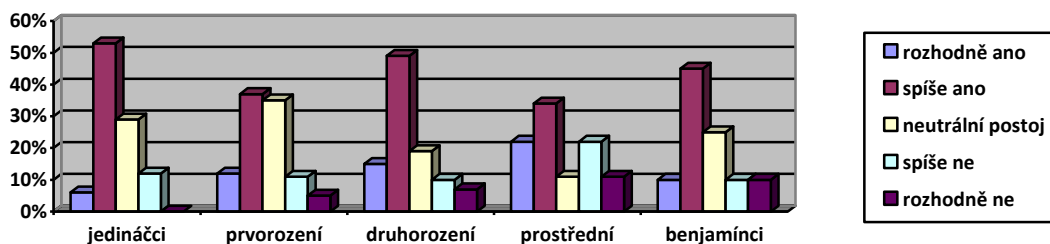

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a vlivem **rodičů** na trávení volného času dětí a mladistvých se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Rodiče rozhodně nebo spíše ovlivňují volný čas 64% druhorozených, 59% benjamínků, 56% prostředních narozených dětí, 55% benjamínků a 49% prvorozených. Naopak spíše nebo rozhodně neovlivňují volný čas 33% prostředních narozených dětí, 20% benjamínků, 17% druhorozených, 16% prvorozených a 12% jedináčků.

Nejméně tak volný čas rodiče ovlivňují prostředním narozeným dětem a benjamínkům. To může mít souvislost se sourozeneckou konstelací. Zatímco u prvorozených (49%) a druhorozených (64%) dětí se rodiče snaží zasahovat do způsobu trávení volného času, u dětí narozených později již jejich snaha slábne. Rodiče u dříve narozených dětí chtějí, aby svůj volný čas využívaly smysluplně. Tyto děti tak navštěvují spousty kroužků a mají mnoho různých aktivit. Po čase však mohou rodiče dojít ke zjištění, že lepší než dítě nutit do nejrůznějších činností, je nechat ho dělat to, co jej baví a naplňuje. U prostředních narozených dětí a benjamínků tak již snižují nároky na organizovaný volný čas a nechávají dětem větší volnost ve výběru volnočasových aktivit. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č. 15: Rodiče

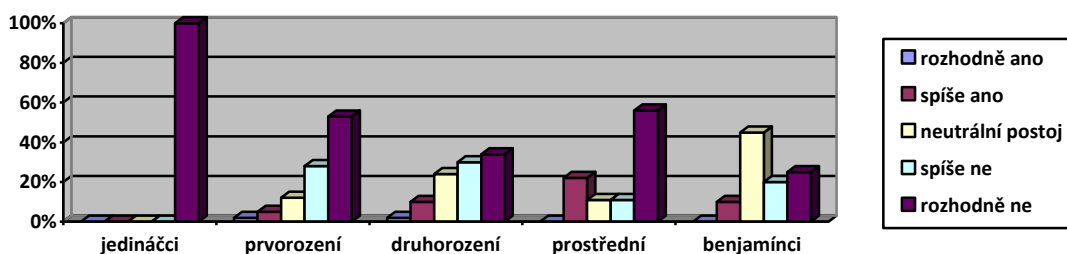

Souvislost mezi pořadím narození a vlivem **sourozenců** na trávení volného času dětí a mladistvých se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Vzhledem k tomu, že jedináčci nemají žádné sourozence, byla tato otázka o jednu sourozeneckou konstelaci ochuzena. Ze zbylých konstelací odpovědělo 81% prvorozených, že sourozenci jejich volný čas spíše nebo rozhodně neovlivňují. U prostředních narozených dětí se jednalo o 67%, u druhorozených o 64% a u benjamínků 45%. Nejvíce sourozenci ovlivňují trávení volného času u prostředních narozených dětí, kdy na tuto otázku odpovědělo 22% z nich rozhodně ano či spíše ano. Z ostatních konstelací se sourozenci nechává ovlivňovat 12% druhorozených, 10% benjamínků a 7% prvorozených. Neutrální postoj zaujalo 45% benjamínků, 24% druhorozených, 12% prvorozených a 11% prostředních narozených dětí.

Vliv souzenců na trávení volného času tak ve všech konstelacích není příliš velký. Příčina může být v příliš velkých věkových rozestupech jednotlivých souzenců. Kdy starší sourozenci tráví svůj volný čas zcela jiným způsobem než mladší. Další příčinou může být snaha se od sourozence odlišit či sourozenecká rivalita. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č. 16: Sourozenci

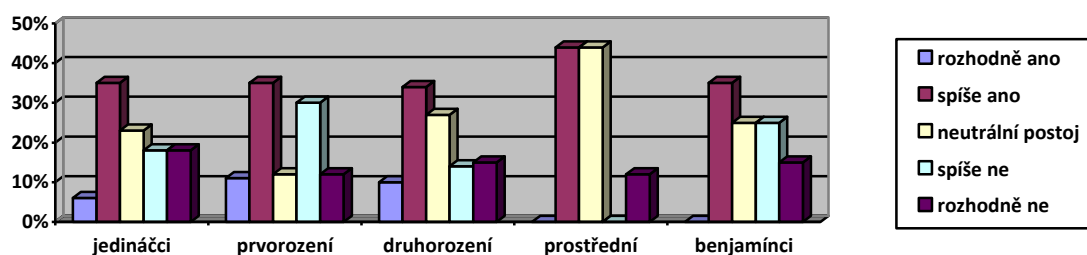
Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a vlivem **kamarádů** na trávení volného času dětí a mladistvých se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Z výsledků vyplývá, že kamarádi mají na trávení volného času větší vliv než například sourozenci. To, že rozhodně nebo spíše mají vliv, uvedlo 46% prvorozených, 44% druhorozených a prostředních narozených dětí, 41% jedináčků a 35% benjamínků. Kamarádi spíše či rozhodně neovlivňují způsob trávení volného času, tak odpovědělo 42% prvorozených, 40% benjamínků, 36% jedináčků, 29% druhorozených a 12% prostředních

narozených dětí. Neutrální postoj zaujalo 44% prostředních narozených dětí, 27% druhorozených, 25% benjamínků, 23% jedináčků a 12% prvorozených.

Nejméně se kamarády nechají ovlivnit benjamínci a jedináčci. U jedináčků to může souviset s jejich výsadním postavením v rodině. Jako jediné děti jsou zvyklé si prosadit svůj názor a rodiče se jim snaží dopřát vše, co si přejí. Také jsou ale odkázáni sami na sebe, což je nutí k samostatnosti a zodpovědnosti. I v oblasti volného času se tak spíše spoléhají na sebe nebo rodiče, než na kamarády. Benjamínci mohou mít zase velkou oporu v rodině. O svých volnočasových aktivitách se raději poradí s rodiči či sourozenci. Žádnou ze sourozeneckých konstelací však kamarádi ve volném čase neovlivňují natolik, aby byla prokázána statisticky významná souvislost.

Graf č. 17: Kamarádi

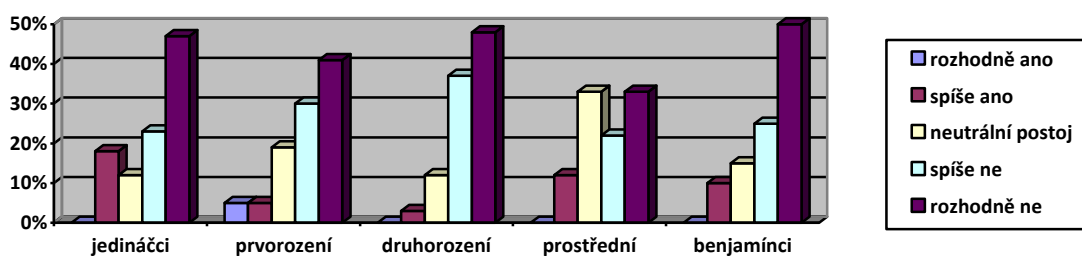
Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a vlivem **širší rodiny** na trávení volného času dětí a mladistvých se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Vliv širší rodiny na trávení volného času dětí a mladistvých není velký. Spíše nebo rozhodně neovlivňuje širší rodina 85% druhorozených, 75% benjamínků, 71% prvorozených, 70% jedináčků a 55% prostředních narozených dětí. Naopak vliv širší rodiny na trávení volného času pociťuje 18% jedináčků, 12% prostředních narozených dětí, shodně po 10% prvorozených a jedináčků a pouze 3% druhorozených. Neutrální postoj zaujalo 33% prostředních narozených dětí, 19% prvorozených, 15% benjamínků a shodně 12% jedináčků a druhorozených.

Největší vliv má širší rodina na jedináčky. Důvodem může být opět sourozenecká konstelace. V rodinách, ve kterých žije pouze jedno dítě, bývá poměrně běžný častý kontakt s širší rodinou. U dětí, které pocházejí z více sourozenců, se děti hlídají sami navzájem, tedy většinou starší děti hlídají ty mladší. U jedináčků tak musí zaskočit většinou právě širší

rodina. Nepochybně tak má vliv na to, jakým způsobem bude dítě trávit volný čas. Naopak nejmenší vliv má širší rodina na druhorozené děti. To může souviset, podobně jako u jedináčků, se sourozeneckou konstelací. Vzhledem k tomu, že druhorození již mají staršího sourozence, který se o ně v případě potřeby postará, nemusí být kontakt se širší rodinou tak častý. Tím pádem nemá širší rodina na druhorozené děti v oblasti volnočasových aktivit tak velký vliv. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č.18: Širší rodina

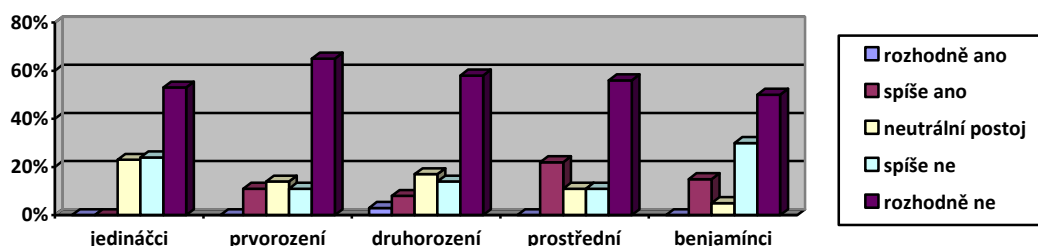

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a vlivem **učitelů** na trávení volného času dětí a mladistvých se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Z výsledků vyplývá, že učitelé spíše nebo rozhodně nemají vliv na způsob trávení volného času 80% benjamínků, 77% jedináčků, 76% prvorozených, 72% druhorozených a 67% prostředních narozených dětí. Odpověď rozhodně ano nebo spíše ano uvedlo 22% prostředních narozených dětí, 15% benjamínků a shodně 11% prvorozených a druhorozených. Možnost neutrální postoj si z nabízených odpovědí vybralo 23% jedináčků, 17% druhorozených, 14% prvorozených, 11% prostředních narozených dětí a 5% benjamínků.

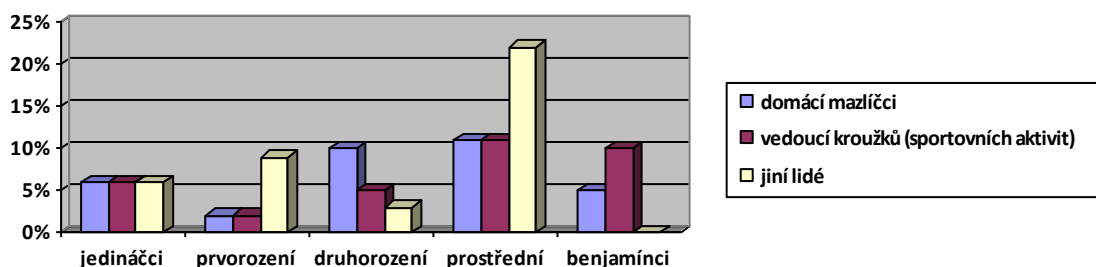
Lze konstatovat, že učitelé volný čas svých žáků příliš neovlivňují. Nejvíce jsou jimi ovlivněny prostřední narozené děti a benjamínci. Rozdíly však nejsou statisticky významné. Tyto výsledky rozhodně nejsou pozitivní. V podstatě z nich vyplývá, že volnému času, a tomu jak jej smysluplně trávit, se ve škole nevěnuje dostatečná pozornost. Přitom právě učitelé by měli jít v tomto ohledu žákům příkladem a motivovat je k aktivnímu trávení volného času.

Graf č. 19: Učitelé

Respondenti mohli i u této otázky využít varianty **jiná možnost** a dopsat někoho, kdo ovlivňuje způsob trávení jejich volného času a kdo v dotazníku uveden nebyl. Nejčastěji uvedli domácí mazlíčky, vedoucí kroužků nebo jiné lidi (mezi které patří např. doučovatelé či zástupci opačného pohlaví). Konkrétně tedy 11% prostředních narozených dětí, 10% druhorozených, 6% jedináčků, 5% benjamínků a 2% prvorozených uvedlo jako další možnost domácí mazlíčky. Vedoucí kroužků ovlivňují volný čas 11% prostředních narozených dětí, 10% benjamínků, 6% jedináčků, 5% druhorozených a 2% prvorozených dětí. Někoho jiného uvedlo 22% prostředních narozených dětí, 9% prvorozených, 6% jedináčků a 3% druhorozených.

Graf č. 20: Jiná možnost

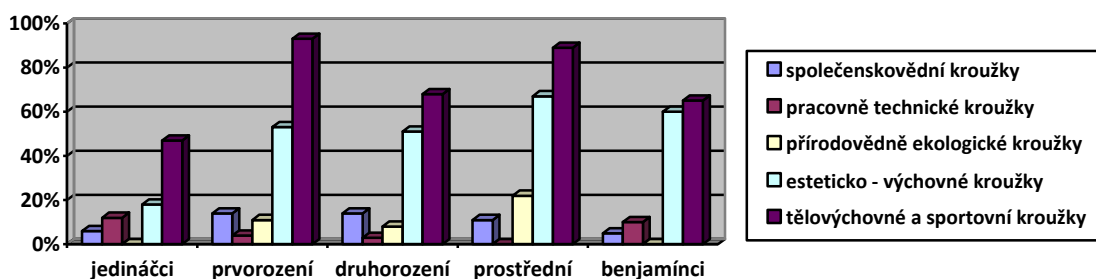

4.4.4 Kroužky

V této otázce měli respondenti uvést všechny kroužky, které navštěvují. Tato otázka byla otevřená. Odpovědi jsou zpracovány podle dvou kritérií. Prvním z nich je druh kroužku, tedy jestli se jedná o kroužek společenskovední, pracovní-technický, přírodovědně ekologický, esteticko-výchovný či tělovýchovný a sportovní. Druhým kritériem je počet kroužků na jedno dítě. Nyní se podrobněji podíváme na výsledky.

Nejčastěji jsou navštěvovány tělovýchovné a sportovní kroužky. Ty navštěvuje 93% prvorozených, 89% prostředních narozených dětí, 68% druhorozených, 65% benjamínků a 47% jedináčků. Druhé nejnavštěvovanější jsou kroužky esteticko-výchovné. Do těchto kroužků chodí 67% prostředních narozených dětí, 60% benjamínků, 53% prvorozených, 51% druhorozených a 18% jedináčků. Následují přírodovědně ekologické kroužky, které preferuje 22% prostředních narozených dětí, 11% prvorozených a 8% druhorozených. Pracovně technické kroužky navštěvuje 12% jedináčků, 10% benjamínků, 4% prvorozených a 3% druhorozených dětí a do společenskovedních kroužků chodí shodně 14% prvorozených a druhorozených dětí, 11% prostředních narozených dětí, 6% jedináčků a 5% benjamínků.

Graf č. 21: Druhy kroužků

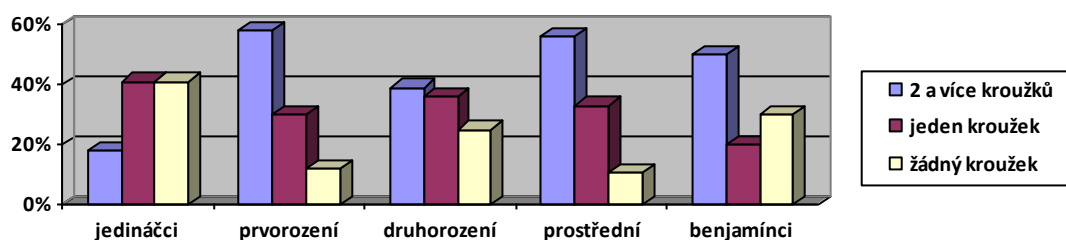

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **počtem navštěvovaných kroužků** na hladině významnosti 0,05 byla prokázána.

Dva a více kroužků navštěvuje 58% prvorozených, 56% prostředních narozených dětí, 50% benjamínků, 39% druhorozených a 18% jedináčků. Do jednoho kroužku chodí 41% jedináčků, 36% druhorozených, 33% prostředních dětí, 30% prvorozených a 20% benjamínků. Žádný kroužek nenavštěvuje 41% jedináčků, 30% benjamínků, 25% druhorozených, 12% prvorozených a 11% prostředních narozených dětí.

Z výsledků vyplývá, že prvorozené a prostřední narozené děti navštěvují více kroužků než jedináčci, druhorození a benjamínci. Tato skutečnost byla statisticky prokázána. Důvodem mohou být vyšší nároky rodičů kladené na prvorozené děti. Rodiče se snaží poskytnout dítěti co nejvíce volnočasových aktivit, někdy však na úkor volného času sloužícího k odpočinku. U prostředních narozených dětí se může jednat o snahu vyrovnat se v počtu kroužků sourozenci. Prvorozené děti mohou také sloužit jako vzor pro své mladší sourozence. Ti se je potom snaží napodobit.

Graf č. 22: Kroužky

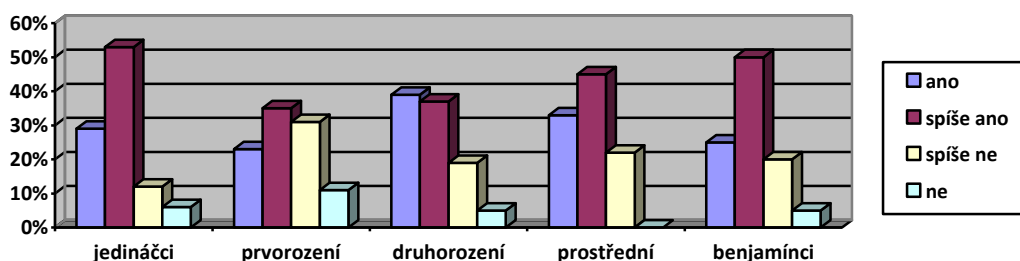
4.4.5 Dostatečný prostor pro odpočinek ve volném čase

V této otázce respondenti odpovídali na otázku, zda mají ve svém volném čase dostatek prostoru pro odpočinek. Z výsledků vyplynulo, že mezi pořadím narození a **(ne)dostatkem prostoru pro odpočinek** nebyla na hladině významnosti 0,05 prokázána statisticky významná souvislost.

Odpověď ano nebo spíše ano uvedlo 82% jedináčků, 78% prostředních narozených dětí, 76% druhozených, 75% benjamínků a 58% prvorozených. To, že ve svém volném čase spíše nemá nebo nemá dostatek prostoru pro odpočinek, uvedlo 42% prvorozených, 25% benjamínků, 24% druhozených, 22% prostředních narozených dětí a 18% jedináčků.

Největší dostatek prostoru pro odpočinek mají jedináčci, naopak nejméně prvorození. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi sice nejsou statisticky významné, konstelace prvorozených však subjektivně vnímá, že nemá dostatek času na odpočinek, což odpovídá výsledkům předešlé otázky, kdy jsme zjistily, že prvorození mají společně s prostředními narozenými dětmi nejvíce kroužků. Tím pádem také méně času na odpočinek. Tento rozdíl nás zaujal natolik, že jsme se rozhodli ověřit, zda rozdíl mezi prvorozenými a ostatními konstelacemi bude statisticky významný. To se na hladině významnosti 0,05 skutečně potvrdilo. Lze tedy konstatovat, že prvorození mají oproti ostatním konstelacím méně prostoru pro odpočinek ve volném čase.

Graf č. 23: Prostor pro odpočinek ve volném čase

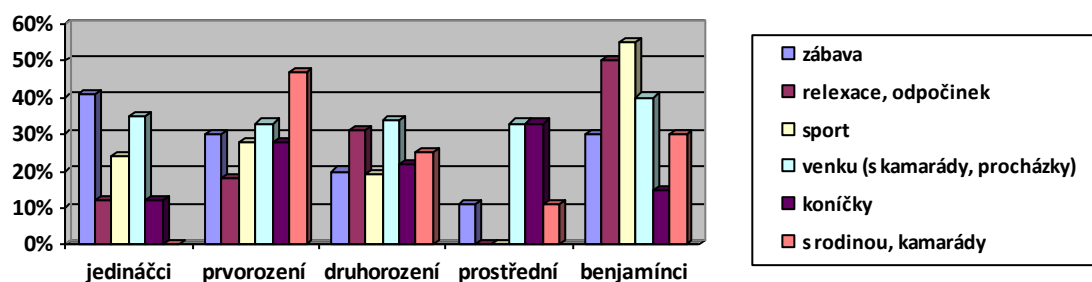
4.4.6 Jak správně trávit volný čas

Respondenti měli odpovědět na otázku, jak si myslí, že by se měl správně trávit volný čas. Tato otázka byla otevřená. Odpovědi jsme následně rozdělili do kategorií zábava, relaxace a odpočinek, sport, venku (s kamarády, procházky), koníčky a s rodinou (kamarády). V podotázce jsme ještě zjišťovali, jestli ho tímto způsobem opravdu tráví.

Odpověď, že ve volném čase bychom se měli věnovat zábavě, uvedlo 41% jedináčků, 30% prvorozených, 20% druhorozených, 11% prostředních narozených dětí a 30% benjamínků. Volný čas slouží k relaxaci a odpočinku, to si myslí 12% jedináčků, 18% prvorozených, 31% druhorozených a 50% benjamínků. Správně bychom měli trávit volný čas sportem, to by chtělo 24% benjamínků, 28% prvorozených, 19% druhorozených a 55% benjamínků. Odpověď „venku“ uvedlo 35% jedináčků, 33% prvorozených, 34% druhorozených, 33% prostředních narozených dětí a 40% benjamínků. Ve volném čase bychom se měli věnovat koníčkům, tak odpovědělo 12% jedináčků, 28% prvorozených, 22% druhorozených, 33% prostředních narozených dětí a 15% benjamínků. Správně by se volný čas měl trávit s rodinou a kamarády, to si myslí 47% prvorozených, 25% druhorozených, 11% prostředních narozených dětí a 30% benjamínků.

Jedináčci tedy preferují zábavu a trávení času venku. Prvorození za důležité považují trávit volný čas s rodinou či kamarády. Druhorození by v ideálním případě trávili čas venku a odpočinkem a relaxací. Prostřední narození zase dávají přednost koníčkům a trávení volného času venku a podle benjamínků je nejlepší volbou sport, relaxace a odpočinek a venkovní aktivity.

Graf č. 24: Trávení volného času

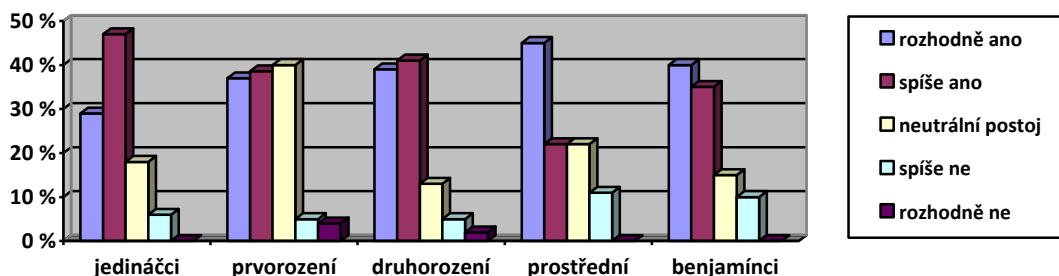

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **subjektivně správným trávením volného času** se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Svůj volný čas tráví nebo spíše tráví subjektivně správně 80% druhorozených, 77% prvorozených, 76% jedináčků, 75% benjamínců a 67% prostředních narozených dětí. Naopak volný čas spíše netráví nebo netráví subjektivně správně 11% prostředních narozených dětí, 10% benjamínců, 9% prvorozených, 7% druhorozených a 6% jedináčků. Neutrální postoj vyjádřilo 22% prostředních narozených dětí, 18% jedináčků, 15% benjamínců, 14% prvorozených a 13% druhorozených.

Lze tedy konstatovat, že napříč všemi sourozeneckými konstelacemi děti a mladiství tráví svůj volný čas správným způsobem. Alespoň tedy podle jejich subjektivního názoru. Vzhledem k tomu, že představu o správném trávení volného času mají respondenti dobrou, lze tyto výsledky hodnotit jako kladné. Mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi však nejsou statisticky významné rozdíly.

Graf č. 25: Trávení volného času II

4.4.7 Trávení volného času a sourozenci

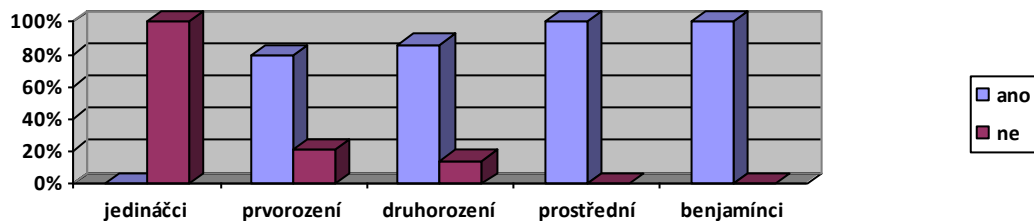
Následující otázky zjišťovaly, zda tráví svůj volný čas respondenti jinak, než jejich sourozenci a zda existuje něco, co je v jejich volném čase lepší/ horší, než mají jejich sourozenci. Druhá otázka byla otevřená. Jednotlivé odpovědi jsme následně kategorizovali. Z uvedených odpovědí však (kvůli ne zcela jasně formulované otázce) nebylo zřejmé, zda respondenti odpovídali na první variantu otázky, tedy co je v jejich volném čase lepší, či na druhou variantu otázky, co je v jejich volném čase horší, než mají jejich sourozenci. Pro lepší orientaci uvedeme praktický příklad. Respondenti například uvedli, že jejich sourozenci mají více volného času, který není organizovaný. Interpretace této odpovědi však může být dvojí. Jednak tuto skutečnost může respondent vnímat negativně, tedy že sourozenec má více volného času pro sebe, zatímco respondent musí navštěvovat různé kroužky či jiné aktivity. Může ji však vnímat také pozitivně, kdy sourozenec respondenta tráví svůj volný čas nicneděláním a respondent naopak poukazuje na skutečnost, že jeho volný čas je naplněn zajímavými aktivitami. Vzhledem k tomu, že nelze jistě určit, na kterou variantu otázky respondenti odpověděli, rozdělili jsme odpovědi do těchto kategorií: více/méně volného času, více/méně učení, více/méně sportování, více/méně domácích prací a více/méně chození ven.

Do výsledků nebyla započítána sourozenecká konstelace jedináčků, protože nemají sourozence.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **odlišným způsobem trávení volného času než sourozenec** na hladině významnosti 0,05 se prokázala.

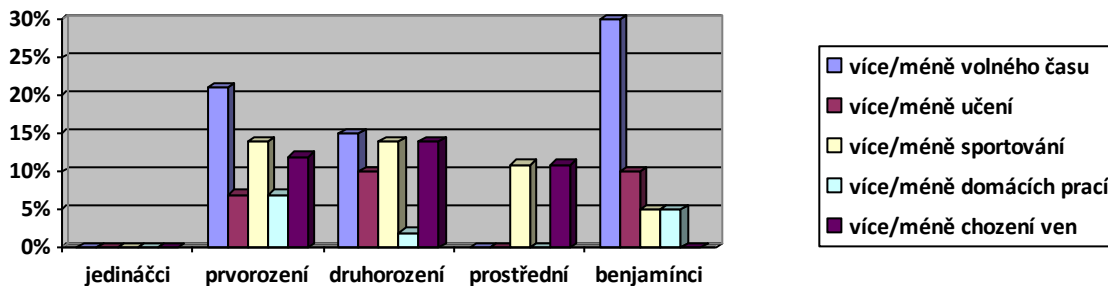
Ukázalo se, že 100% benjamínků a prostředních narozených dětí tráví svůj volný čas jinak, než sourozenci. Z prvorozených se jedná o 79% a u druhorozených o 86%. Lze konstatovat, že prostřední narozené děti a benjamínci častěji než prvorození a druhorození tráví svůj volný čas jinak, než jejich sourozenci. Důvodem může být u benjamínků větší věkový rozdíl mezi sourozenci, kdy starší sourozenci tráví svůj volný čas zcela odlišným způsobem, přiměřeným svému věku a povinnostem. U prostředních narozených dětí se může jednat o snahu odlišit se od svých sourozenců.

Graf č. 27: Trávení volného času jiným způsobem než sourozenec

V otázce co je lepší/horší ve volném čase respondentů než u jejich sourozenců odpovědělo 30% benjamínků, 21% prvorozených a 15% druhorozených, že mají více nebo méně volného času. Více nebo naopak méně se musí učit shodně 10% benjamínků a druhorozených a 7% prvorozených. Sourozenci respondentů více nebo naopak méně sportují, to uvedlo shodně 14% prvorozených a druhorozených, 11% prostředních narozených a 5% benjamínků. Více nebo méně domácích prací oproti sourozencům musí dělat 7% prvorozených, 5% benjamínků a 2% druhorozených. To, že sourozenci respondentů chodí více nebo méně ven, ve svých odpovědích uvedlo 14% druhorozených, 12% prvorozených a 11% prostředních narozených dětí.

Graf č. 28: Lepší/horší trávení volného času

4.4.8 Dostatek volného času, který není organizovaný

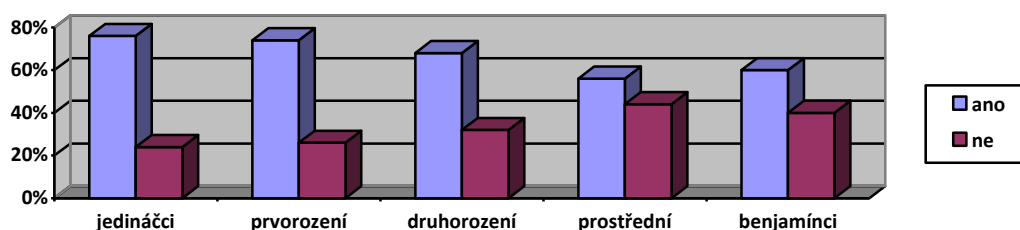
Zde měli respondenti uvést, zda si myslí, že mají dostatek volného času, který není organizovaný.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **(ne)dostatkem volného neorganizovaného času** se na hladině významnosti 0,05 neprokázala.

Dostatek volného neorganizovaného času má 76% jedináčků, 74% prvorozených, 68% druhorozených, 60% benjamínků a 56% prostředních narozených dětí. Naopak nedostatek volného neorganizovaného volného času pociťuje 44% prostředních narozených dětí, 40% benjamínků, 32% druhorozených, 26% prvorozených a 24% jedináčků.

Nejvíce neorganizovaného volného času mají jedináčci, nejméně naopak prostřední narozené děti. U jedináčků tato skutečnost může souviset s nejnižší návštěvností kroužků (41% jedináčků nenavštěvuje žádný kroužek). Tím pádem jim zbývá více času, který není organizovaný. Naopak prostřední narozené děti, vzhledem ke své konstelaci, jsou ve volném čase více vytížené. Starají se o své mladší sourozence a oproti jedináčkům 56% z nich navštěvuje dva a více kroužků.

Graf č. 29: (Ne)dostatek neorganizovaného času

4.4.9 K čemu slouží volný čas

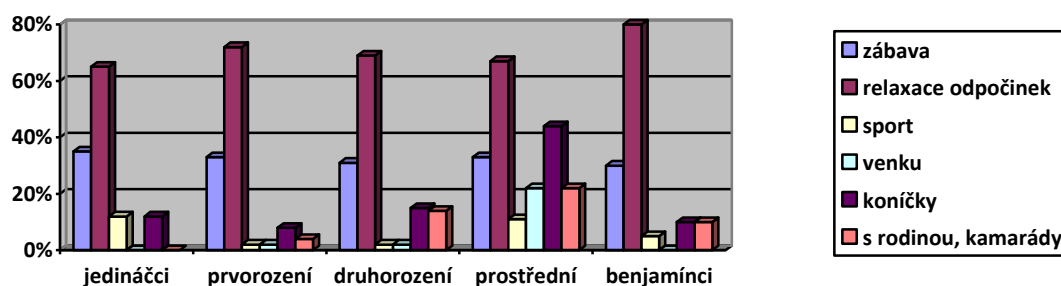
Respondenti měli za úkol se vyjádřit k otázce, k čemu slouží volný čas. Tato otázka byla otevřená a zároveň sloužila jako otázka kontrolní. V podstatě stejná byla položka dotazníku číslo 5 (Jak si myslíš, že bychom měli správně trávit volný čas?). Respondenti nejčastěji uváděli, že volný čas slouží k zábavě, relaxaci a odpočinku, ke sportování, venkovním aktivitám, věnování se koníčkům a trávení času s rodinou a kamarády. Četnosti odpovědí jednotlivých konstelací se však mezi touto položkou a položkou dotazníku číslo 5 poměrně výrazně liší. Nyní si blíže podíváme na jednotlivé výsledky. Pro lepší možnost srovnání jsou v závorkách uvedeny výsledky položky číslo 5.

Konkrétně potom 35% (41%) jedináčků, 33% (30%) prvorozených, 33% (11%) prostředních narozených, 31% (20%) druhorozených a 30% (30%) benjamínků uvedlo, že volný čas slouží k zábavě. Volný čas by měl být využíván jako prostor pro relaxaci a odpočinek, tak odpovědělo 80% (50%) benjamínků, 72% (18%) prvorozených, 69% (31%) druhorozených, 67% (0%) prostředních narozených a 65% (12%) jedináčků. Volný čas by

měl být naplněn sportem, to si myslí 12% (24%) jedináčků, 11% (0%) prostředních narozených, 5% (55%) benjamínků, 2% (28%) prvorozených a 2% (19%) druhorozených. Volný čas nám slouží k venkovním aktivitám a činnostem, to uvedlo 22% (33%) prostředních narozených dětí, 2% (33%) prvorozených a 2% (34%) druhorozených. Ve volném čase bychom se měli věnovat koníčkům, tak odpovědělo 44% (33%) prostředních narozených, 15% (22%) druhorozených, 12% (12%) jedináčků, 10% (15%) benjamínků a 8% (28%) prvorozených. Jako ideální se jeví volný čas strávený s rodinou nebo kamarády pro 22% (11%) prostředních narozených dětí, 14% (25%) druhorozených, 10% (30%) benjamínků a 4% (47%) prvorozených.

Rozdíly v odpovědích mohou být způsobeny jinou formulací otázky, kdy v položce dotazníku číslo 5 otázka obsahuje slovo správně (odpovědi jsou tak pravděpodobně více přizpůsobeny většinovému ideálu trávení volného času), zatímco v této otázce respondenti uvádějí spíše svůj názor (bez ohledu na to, co je správné).

Graf č. 30: K čemu slouží volný čas

4.4.10 Přílišné nároky rodičů při výběru volnočasových aktivit dětí

V této otázce měli respondenti odpovědět, zda na ně rodiče kladou při výběru volnočasových aktivit přílišné nároky.

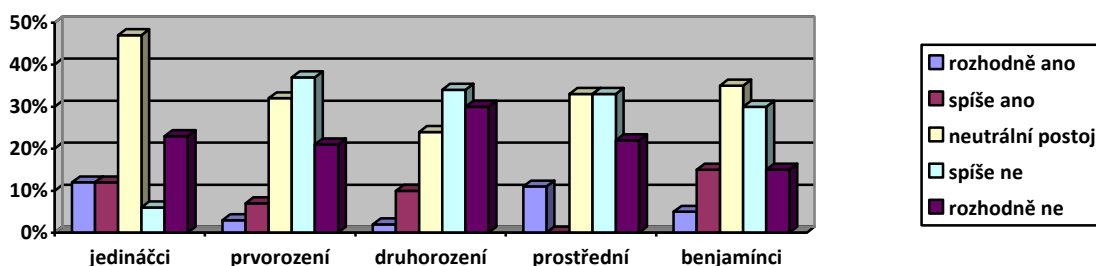
Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **kladením přílišných nároků na trávení volného času ze strany rodičů** na hladině významnosti 0,05 byla prokázána.

Přílišné nároky kladou rodiče na 24% jedináčků, 20% benjamínků, 12% druhorozených, 11% prostředních narozených a 10% prvorozených. Tyto výsledky odpovídají odpovědím rozhodně ano a spíše ano. Naopak pod tlakem přílišných nároků rodičů se necítí nebo spíše necítí být 64% druhorozených, 58% prvorozených, 55% prostředních narozených,

45% benjamínků a 29% jedináčků. Neutrální postoj k této otázce zaujalo 47% jedináčků, 35% benjamínků 33% prostředních narozených dětí, 32% prvorozených a 24% druhorozených.

Z výsledků vyplývá, že na benjamínky a jedináčky kladou rodiče oproti ostatním konstelacím větší nároky při výběru volnočasových aktivit. U jedináčků tato skutečnost pravděpodobně vyplývá ze sourozenecké konstelace, kdy rodiče veškeré své úsilí a zdroje (peníze, čas, pozornost) věnují pouze jim a proto jsou jejich nároky na ně vysoké. Benjamínci mají v rodině specifické postavení. Obvykle jim bývá věnována velká pozornost, stejně jako jedináčkům. Přílišné nároky rodičů při výběru volnočasových aktivit tak mohou souviset se zájmem rodičů o benjamínky. Rodiče například nemusí být spokojeni s tím, jak tráví volný čas starší sourozenci benjamínků. Je možné, že při výběru volnočasových aktivit starších sourozenců rodiče nebyli dostatečně důslední. Snaží se tak, aby nejmladší dítě využívalo svůj volný čas smysluplným způsobem, a mohou tak na ně klást vyšší nároky, než na sourozence.

Graf č. 31: Přílišné nároky rodičů

4.4.11 Sporty ve volném čase

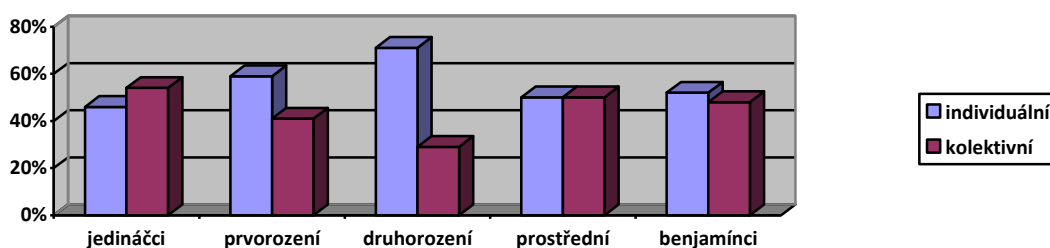
V této otázce měli respondenti uvést všechny sporty, kterým se ve volném čase věnují. Výsledky jsme následně vyhodnotily podle toho, zda se jednalo o sport kolektivní či individuální.

U prvorozených je 59% sportů individuálních a 41% kolektivních. U druhorozených se jedná o 71% individuálních sportů a 29% kolektivních sportů, u jedináčků o 46% individuálních sportů a 54% kolektivních sportů, u prostředních narozených dětí je 50% individuálních a 50% kolektivních sportů a u benjamínků je 52% individuálních sportů a 48% sportů kolektivních.

Prvorození a druhorození se tak častěji než ostatní konstelace věnují sportům individuálním. U prvorozených dětí mohou být příčinou přílišné ambice rodičů i dětí

samotných. Rodiče prvorozených dětí se snaží o to, aby děti v mnoha oblastech dosahovaly co nejlepších výsledků. Mají tak spoustu kroužků a zájmových činností, do kterých mnohdy chodí spíše proto, aby udělaly radost rodičům. Může se také stát, že rodiče do svých dětí promítají své nesplněné ambice a kladou tak na ně přílišné nároky. Pokud jsou ambiciózní samy děti, nerady se o svůj úspěch s někým dělí. Možná proto jim tak vyhovují spíše sporty individuální, než kolektivní. Druhorozené děti mohou vidět ve starších sourozencích vzory. Chtějí navštěvovat podobné kroužky, a proto mohou také preferovat individuální sporty před kolektivními.

Graf č. 32: Sporty ve volném čase

4.4.12 Vzory pro trávení volného času

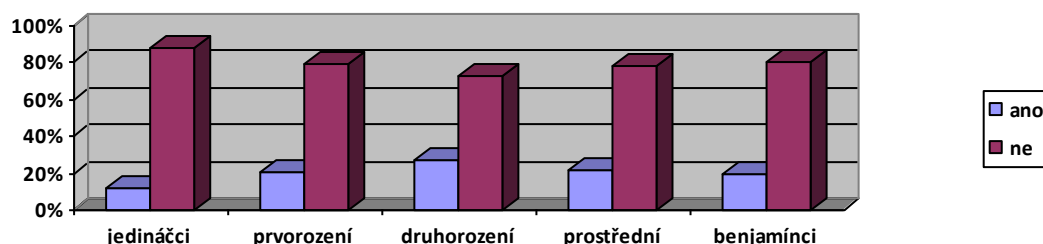
Úkolem respondentů bylo odpovědět, zda mají nějaký vzor pro trávení volného času a pokud ano, tak uvést jaký.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **(ne)existencí vzoru pro trávení volného času** na hladině významnosti 0,05 nebyla prokázána.

Konkrétně 88% jedináčků, 80% benjamínků, 79% prvorozených, 78% prostředních narozených dětí a 73% druhozených uvedlo, že nemá žádný vzor. Naopak 27% druhozených, 22% prostředních narozených dětí, 21% prvorozených, 20% benjamínků a 12% jedináčků uvedlo, že vzor pro trávení volného času má.

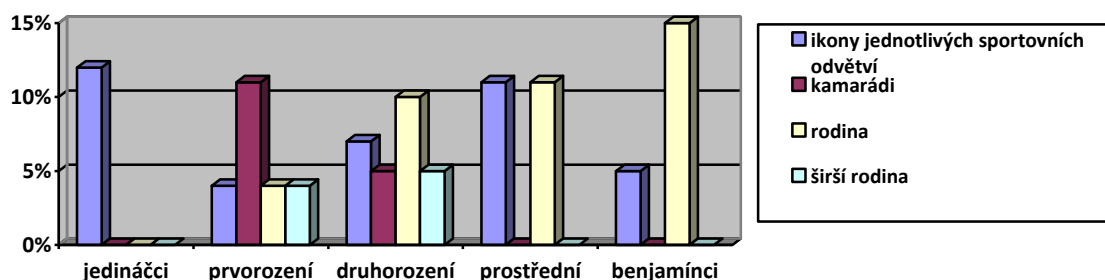
Z výsledků tedy vyplývá, že děti a mladiství napříč všemi konstelacemi spíše nemají vzory pro to, jak trávit svůj volný čas. Tyto výsledky jsou poměrně překvapivé. Vzorem by jim měli být alespoň rodiče. Jak praví latinské rčení: verba movent, exempla trahunt (slova motivují, příklady táhnou). Pozitivní vzory jsou pro děti a mladistvé velmi důležité a to i v oblasti volného času. Tyto výsledky by nás tak měly vést nejméně k zamyšlení.

Graf č. 33: Vzory

Z těch respondentů, kteří odpověděli kladně na otázku, zdali mají nějaký vzor pro trávení volného času, nejvíce z nich odpovědělo, že jejich vzorem jsou ikony jednotlivých sportovních odvětví. Jednalo se například o Darinu Košickou (volejbalistku), Lionela Messiho (fotbalistu) či Novaka Djokovice (tenistu). Druhou nejčastější odpovědí byla rodina (maminky, tatínkové a sourozenci). Následovali kamarádi a širší rodina (babičky, dědečkové).

Graf č. 34: Vzory II

4.4.13 Očekávání rodičů (nebo někoho jiného)

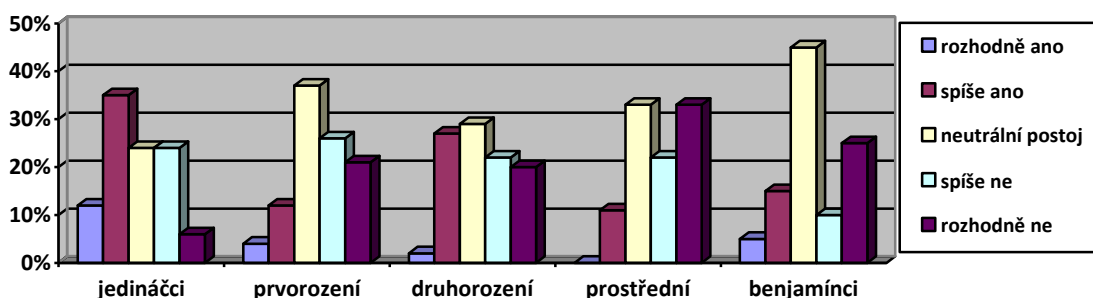
Respondenti měli odpovědět na otázku, zda mají pocit, že musí plnit očekávání svých rodičů (nebo někoho jiného) o tom, jak mají trávit volný čas.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **plněním očekávání rodičů** (nebo někoho jiného) na hladině významnosti 0,05 byla prokázána.

Pocit, že musí nebo spíše musí plnit očekávání rodičů má 47% jedináčků, 29% druhorozených, 20% benjamínků, 16% prvorozených a 11% prostředních narozených dětí. Naopak pocit, že spíše nemusí či nemusí plnit čekávání rodičů, má 55% prostředních narozených dětí, 47% prvorozených, 44% druhorozených, 35% benjamínků a 30% jedináčků. Neutrální postoj vyjádřilo 45% benjamínků, 37% prvorozených, 33% prostředních narozených dětí, 27% druhorozených a 24% jedináčků.

Lze tedy konstatovat, že jedináčci a druhorození mají oproti ostatním konstelacím větší pocit nutnosti splnit rodičovská očekávání. Vzhledem k tomu, že jedináčci nemají sourozence, veškerá přání a očekávání rodičů jsou směřována pouze k nim. Jedináčci tak mohou pociťovat tlak těchto očekávání a mohou mít tendenci se jim přizpůsobovat. U druhorozených mohou být příčinou nenaplněná očekávání rodičů, která směřovala ke staršímu sourozenci a která rodiče přenesli na sourozence mladšího.

Graf č. 35: Očekávání rodičů

4.4.14 Přetíženost ve volném čase

V následující otázce se respondenti vyjadřovali k tomu, zda si myslí, že jsou ve volném čase příliš přetěžováni.

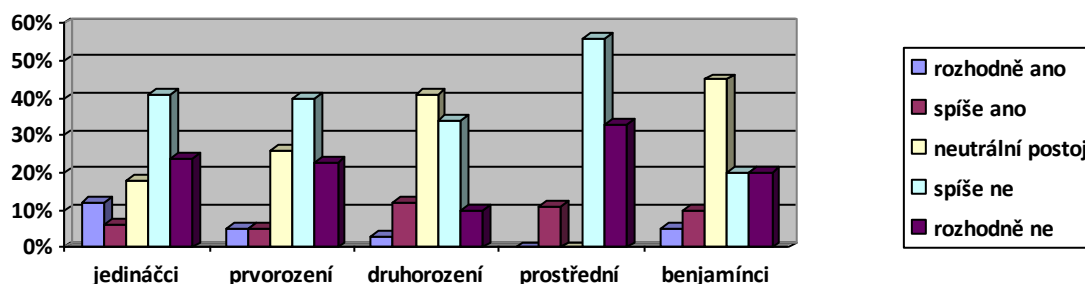
Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **přetížeností ve volném čase** na hladině významnosti 0,05 se neprokázala.

Přetěžováno nebo spíše přetěžováno se cítí 18% jedináčků, 15% druhorozených a benjamínků, 11% prostředních narozených a 10% prvorozených. Naopak spíše nepřetěžováno či nepřetěžováno se cítí 89% prostředních narozených dětí, 65% jedináčků, 63% prvorozených, 44% druhorozených a 40% benjamínků. Neutrální postoj zaujalo 18% jedináčků, 26% prvorozených, 41% druhorozených a 45% benjamínků.

Z výsledků vyplývá, že děti a mladiství napříč sourozeneckými konstelacemi se ve volném čase přetěžování spíše necítí. Nejméně přetěžované se cítí prostřední narozené děti. Tato skutečnost může souviset se sourozeneckou konstelací, kdy s postupným přibýváním sourozenců do rodiny mohou klesat nároky rodičů na trávení volného času jednotlivých dětí. Nejvíce přetěžovaní se cítí být jedináčci. To může souviset s vysokými nároky a ambicemi,

které rodiče na jedináčky mohou klást. Rozdíly mezi jednotlivými konstelacemi však nejsou statisticky významné.

Graf č. 36: Přetěžování

4.4.15 Rodiče a jejich zájem o volný čas dětí

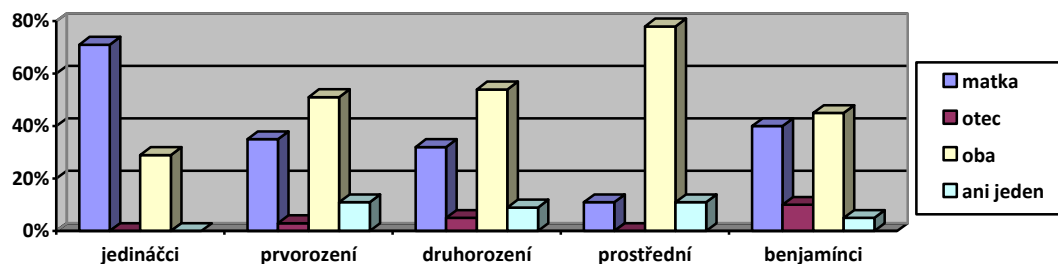
Respondenti měli odpovědět na otázku, kdo z rodičů se zajímá o to, jak tráví svůj volný čas.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **zájmem rodičů o volný čas dětí** na hladině významnosti 0,05 nebyla prokázána.

O volný čas dětí se starají matky, tuto odpověď uvedlo 71% jedináček, 40% benjamínek, 35% prvorozených, 32% druhorozených a 11% prostředních narozených dětí. Odpověď otec, uvedlo 10% benjamínek, 5% druhorozených a 3% prvorozených. O volný čas dětí se starají oba rodiče, to uvedlo 78% prostředních narozených dětí, 54% druhorozených, 51% prvorozených, 45% benjamínek a 29% jedináček. Odpověď ani jeden z rodičů, uvedlo 11% prvorozených a prostředních narozených dětí, 9% druhorozených a 5% benjamínek.

Z výsledků vyplývá, že o volný čas dětí se nejčastěji zajímají oba rodiče. Větší zájem o to, jak jejich dítě tráví volný čas, mají potom matky.

Graf č. 37: Zájem rodičů

4.4.16 Spokojenost dětí s trávením volného času

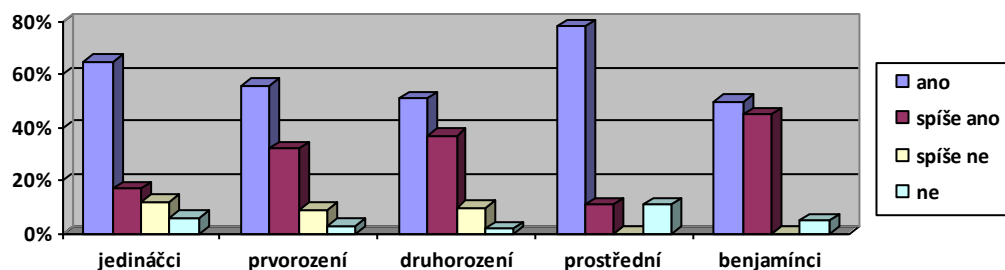
Respondenti odpovídali na otázku, zda jsou spokojeni s tím, jak tráví svůj volný čas. Svoji odpověď měli také zdůvodnit.

Souvislost mezi sourozeneckou konstelací a **(ne)spokojeností s trávením volného času** na hladině významnosti 0,05 nebyla prokázána.

Spokojeno nebo spíše spokojeno se svým volným časem je 95% benjamínků, 89% prostředních narozených dětí, 88% prvorozených a druhorozených a 82% jedináčků. Nespokojeno nebo spíše nespokojeno je 18% jedináčků, 12% druhorozených a prvorozených, 11% prostředních narozených dětí a 5% benjamínků.

Naprostá většina dětí a mladistvých napříč všemi sourozeneckými konstelacemi je se způsobem trávení svého volného času spokojena. Rozdíly mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi nejsou statisticky významné.

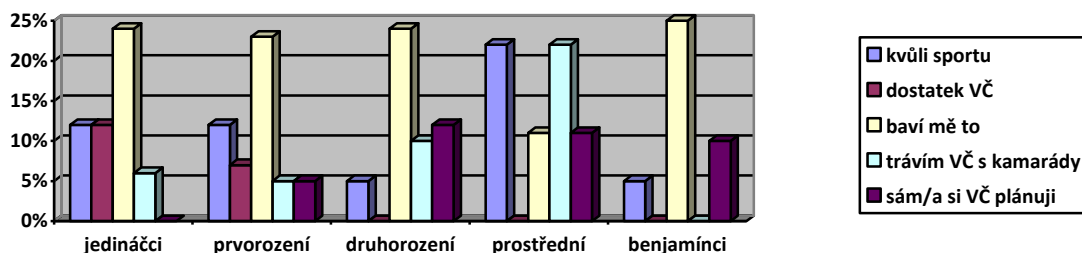
Graf č. 38: Spokojenost dětí s trávením svého volného času

Nyní uvedeme jednotlivá zdůvodnění odpovědí respondentů. Respondenti, kteří uvedli odpověď **ano**, jako nejčastější důvod uvedli, že je činnosti a aktivity prováděné ve volném

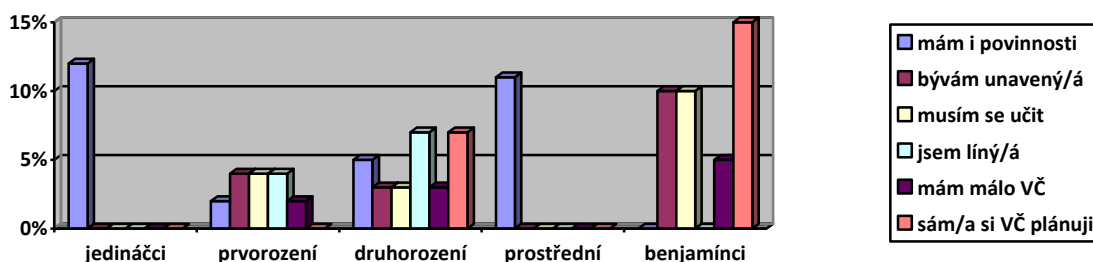
čase baví. Druhou nejčastější odpovědí bylo, že jsou spokojeni díky sportu, kterému se ve volném čase věnují. Dalším důvodem je skutečnost, že si respondenti o svém volném čase mohou rozhodovat sami. Následuje trávení volného času s kamarády a dostatek volného času.

Graf č. 39: Proč uvedli odpověď ano

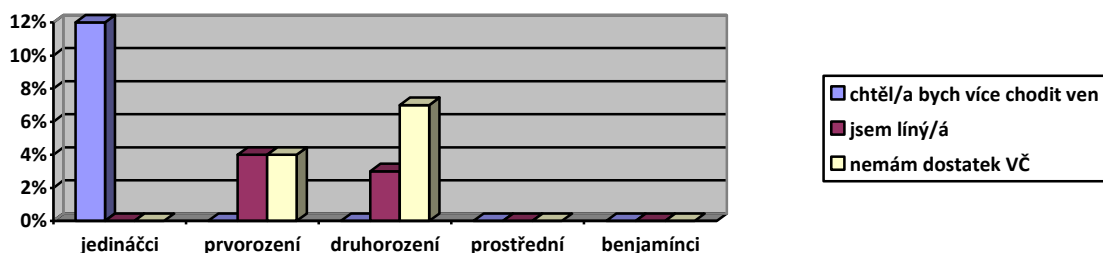
Respondenti, kteří uvedli odpověď **spíše ano**, zdůvodňovali svoji odpověď nejčastěji tím, že sice dělají ve svém volném čase to, co je baví, ale musí se věnovat také povinnostem. Nejčastěji se jednalo o domácí práce, učení a hlídání sourozenců. Mezi další důvody respondenti zařadili povinnost učit se a únavu. Tyto dvě odpovědi spolu mohou, ale nemusí souviset. Následoval nedostatek volného času, lenost respondentů a naopak spokojené konstatování toho, že si volný čas mohou organizovat sami.

Graf č. 40: Proč uvedli odpověď spíše ano

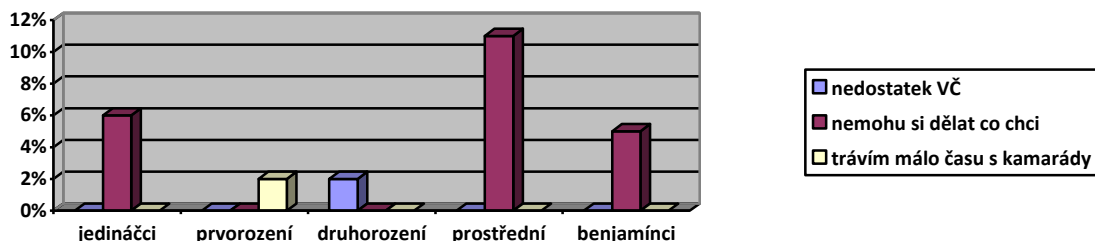
Nejčastěji uváděnými zdůvodněními u odpovědi **spíše ne** bylo, že respondenti nemají dostatek volného času, jsou líní (chtěli by se více učit či sportovat) a chtěli by více chodit ven.

Graf č. 41: Proč uvedli odpověď spíše ne

U odpovědi **ne**, převládalo zdůvodnění, že si respondenti nemohou dělat, co chtějí. Následoval nedostatek volného času a skutečnost, že tráví málo času s kamarády.

Graf č. 42: Proč uvedli odpověď ne

4.4.17 Co změnit na způsobu trávení volného času

V poslední otázce měli respondenti uvést, co chtějí změnit (pokud vůbec) na tom, jak tráví svůj volný čas.

Nejvíce jedináčků (18%) by si přálo trávit více času s kamarády. Následně by chtěli více sportovat (6%), více se věnovat koníčkům (6%), mít větší možnost rozhodovat o svém volném čase (6%) a mít více volného času (6%).

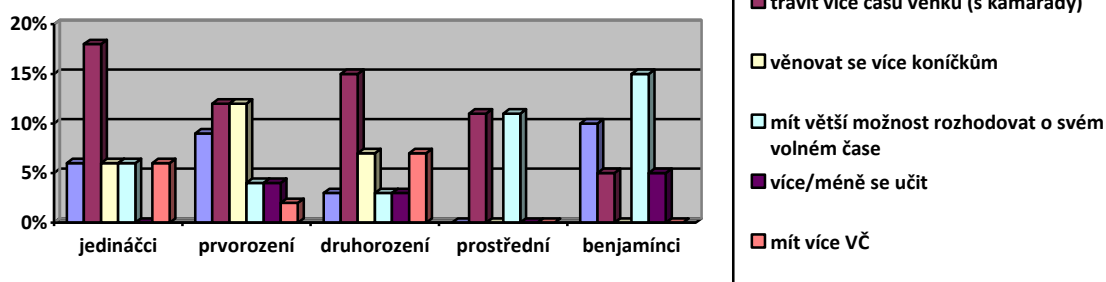
Prvorození, by chtěli trávit více času s kamarády a věnovat se více koníčkům (12%), 9% by chtělo více sportovat, 4% prvorozených by chtěly mít větší možnost rozhodovat o svém volném čase a méně nebo více se učit a 2% by chtěly mít více volného času.

Trávit více času venku s kamarády by chtělo 15% druhorozených. Věnovat se více koníčkům a mít více volného času chce 7% druhorozených a 3% si přejí více sportovat, mít větší možnost rozhodovat o svém volném čase a více nebo méně se učit.

Mít větší možnost rozhodovat o svém volném čase a trávit více času venku s kamarády si přeje 11% prostředních narozených dětí.

Více sportovat by chtělo 10% benjamínků, 15% z nich by si přálo mít větší možnost rozhodovat o svém volném čase a 5% by chtělo trávit více času s kamarády venku a více nebo méně se učit.

Graf č.43: Co změnit na způsobu trávení volného času

4.5 Závěry výzkumného šetření

Shrneme-li výše uvedené výsledky výzkumu, můžeme konstatovat, že mezi sourozeneckými konstelacemi a trávením volného času existuje určitý vztah.

Předpoklad P1: Na prvorozené děti jsou při výběru volnočasových aktivit kladeny vyšší nároky, než na děti narozené později, jsme ověřovali pomocí položek dotazníku číslo 10, 13 a 14. Lze říci, že tento předpoklad se **nepotvrdil**. Oproti předpokladu se potvrdilo, že vyšší nároky jsou kladeny na benjamínky a jedináčky (podle výsledků položky dotazníku číslo 10). Pocit, že musí splnit očekávání rodičů, mají (oproti ostatním konstelacím) spíše jedináčci a druhorození (podle výsledků položky dotazníku číslo 13). V otázce přetěžování ve volném čase (položka dotazníku číslo 14), nebyly mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi nalezeny statisticky významné rozdíly.

Předpoklad P2: Děti tráví svůj volný čas v závislosti na sourozenecké konstelaci, ve které se narodily, jsme ověřovali pomocí položek dotazníku číslo 1, 3, 4, 6, 7, a 11. Můžeme konstatovat, že tento předpoklad se **potvrdil** pouze **částečně**. Z výsledků vyplynulo, že prvorozené a prostřední narozené děti navštěvují oproti ostatním konstelacím více kroužků (podle výsledků položky dotazníku číslo 3). Prostřední narozené děti a benjamínci zase častěji tráví svůj volný čas jiným způsobem, než sourozenci (podle výsledků položky dotazníku číslo 6) a prvorození mají méně prostoru pro odpočinek, než ostatní konstelace (podle položky

dotazníku číslo 4). V ostatních položkách (1, 7 a 11) nebyly mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi nalezeny statisticky významné rozdíly.

Vliv sourozeneckých konstelací na trávení volného času není nijak zásadní. Výzkumné šetření však poskytlo zajímavé informace o jednotlivých sourozeneckých konstelacích. Na základě výsledků lze o jednotlivých sourozeneckých konstelacích a trávení jejich volného času říci, že:

Jedináčci

- nejčastěji ze všech konstelací hrají počítačové hry (podle položky dotazníku 1),
- nejvíc ze všech konstelací se věnují nicnedělání (podle položky dotazníku 1),
- mají ze všech konstelací největší dostatek prostoru pro odpočinek (podle položky dotazníku 4),
- mají ze všech konstelací nejvíce neorganizovaného volného času (podle položky dotazníku 8),
- jsou na ně podle jejich názoru kladeny přílišné nároky rodičů (podle položky dotazníku 10),
- mají ze všech konstelací největší pocit, že musí plnit očekávání rodičů (podle položky dotazníku 13),
- jsou ze všech konstelací subjektivně nejvíce přetěžováni (podle položky dotazníku 14),
- o jejich volný čas se nejvíce zajímají matky (podle položky dotazníku 15),
- jsou ze všech konstelací subjektivně nejméně spokojeni s tím, jak tráví svůj volný čas (podle položky dotazníku 16),
- nejvíce ze všech konstelací si přejí trávit více času s kamarády (podle položky dotazníku 17).

Prvorození

- jsou ze všech konstelací největší čtenáři (podle položky dotazníku 1),
- navštěvují ze všech konstelací nejvíce kroužků (podle položky dotazníku 3),
- mají ze všech konstelací nejméně prostoru pro odpočinek (podle položky dotazníku 4),
- nejvíce navštěvují tělovýchovné kroužky (podle položky dotazníku 3),

- více se věnují sportům individuálním než kolektivním (podle položky dotazníku 11),
- největšími vzory pro trávení volného času jsou pro ně kamarádi (podle položky dotazníku 12).

Druhorození

- nejvíce ze všech konstelací poslouchají ve volném čase hudbu (podle položky dotazníku 1),
- nejméně ze všech konstelací se cítí být pod tlakem přílišných nároků rodičů (podle položky dotazníku 10),
- více se věnují sportům individuálním než kolektivním (podle položky dotazníku 11),
- mají ze všech konstelací nejvíce vzorů pro to, jak trávit volný čas (podle položky dotazníku 12),
- nejvíce si přejí trávit více volného času venku s kamarády (podle položky dotazníku 17),
- o volný čas druhorozených se zajímají oba rodiče (podle položky dotazníku 15).

Prostřední narození

- nejvíce ze všech konstelací se věnují koníčkům (podle položky dotazníku 1),
- ovlivňují si to, jak budou trávit svůj volný čas, sami (podle položky dotazníku 2),
- nejvíce ze všech konstelací se věnují přírodovědně – ekologickým kroužkům (podle položky dotazníku 3),
- mají ze všech konstelací nejméně neorganizovaného volného času (podle položky dotazníku 8),
- cítí se být subjektivně nejméně přetěžováni (podle položky dotazníku 14).

Benjamínci

- společně s tělovýchovnými a sportovními kroužky navštěvují nejvíce esteticko – výchovné kroužky (podle položky dotazníku 3),
- tráví svůj volný čas odlišným způsobem, než jejich sourozenci (podle položky dotazníku 6),
- největším vzorem pro trávení volného času je pro ně rodina (podle položky dotazníku 12),
- jsou subjektivně nejspokojenější s tím, jak tráví svůj volný čas (podle položky dotazníku 16),

- nejvíce ze všech konstelací by si přáli, aby mohli více rozhodovat o svém volném čase (podle položky dotazníku 17).

Souvislost mezi sourozeneckými konstelacemi a odlišným způsobem trávení volného času jednotlivých sourozeneckých konstelací se neprokázala. Z výsledků vyplývá, že rozdíly v trávení volného času mezi jednotlivými sourozeneckými konstelacemi nejsou statisticky významné. Nelze tedy říci, že by se určitá sourozenecká konstelace ve způsobu trávení volného času výrazně lišila od ostatních konstelací. Stejně tak nelze o žádné z konstelací říci, že by vykazovala společné znaky trávení volného času a tím by se od ostatních konstelací nějak výrazně lišila.

Závěr

V teoretické části jsem definovala pojem rodina a zabývala jsem se významem její velikosti a jednotlivými vztahy mezi jejími členy. Věnovala jsem se vývoji konceptu sourozeneckých konstelací a uvedla jsem jeho stručnou historii. Vymezila jsem pojem volný čas a zabývala jsem se faktory, které určují způsob trávení volného času, významem volnočasových aktivit pro děti a zmínila jsem také způsoby, jakými lze trávit volný čas. Ve výzkumném šetření jsem se zabývala vlivem sourozeneckých konstelací na trávení volného času dětí. Na základě dotazníkového šetření jsem na konkrétních příkladech uvedla, ve kterých oblastech sourozenecké konstelace mají na trávení volného času dětí vliv.

Tématice sourozeneckých konstelací se více věnují autoři literatury populárně naučné, než literatury vědecké. Chybí tak dostatek vědecky podložených dat, ze kterých by se dalo čerpat. Výzkumy, které byly na téma sourozeneckých konstelací prováděny, si mnohdy protirečí. Bylo pro mě těžké, se v této problematice zorientovat a rozhodnout, které informace jsou relevantní. Dalším úskalím bylo velmi náročné vyhodnocování dotazníkového šetření. V dotazníku bylo velké množství otevřených otázek, které byly náročné na zpracování. Pro další empirický výzkum bych tak doporučila volit raději více uzavřených otázek. Zajímavé by bylo toto téma zpracovat více do hloubky z pohledu pohlaví. Vzhledem k náročnosti vyhodnocování práce již nebylo možné se této problematice věnovat podrobněji.

I když se ve většině případů nepodařilo prokázat souvislost mezi sourozeneckou konstelací a odlišným způsobem trávení volného času, přispěla tato práce k lepší orientaci v problematice sourozeneckých konstelací a poskytla mnoho zajímavých informací o volném čase dětí a mladistvých, které mohou využít pedagogové, vychovatelé, rodiče a vůbec všichni, kteří pracují s dětmi nejen ve volném čase. Sourozenecké konstelace jsou velmi dobrým způsobem, jak nahlédnout pod povrch každého jednotlivce a jak lépe pochopit motivy jeho jednání. Umožňují nám lépe poznat sebe i lidi okolo nás. Můžeme díky nim pochopit, proč se k nám naši rodiče chovali tak, jak se chovali a proč i my k jednotlivým dětem přistupujeme určitým způsobem. Jedná se však stále pouze o teorii. Tedy nelze říci, že se jednotlivé sourozenecké konstelace chovají vždy stejně a že jednotlivé charakteristiky je vždy vystihují. Jak již bylo řečeno, sourozenecké konstelace nelze posuzovat samy o sobě. Vždy je potřeba brát v úvahu všechny okolnosti, které provázely narození konkrétního jednotlivce. Tedy věkový rozdíl mezi sourozenci, počet sourozenců, jejich pohlaví. Pro praxi je tak dobré o konceptu sourozeneckých konstelací a jejich specifických vědět, avšak jednotlivé děti posuzovat vždy v celkovém kontextu a se všemi jejich zvláštnostmi a odlišnostmi.

Seznam použitých zdrojů

- ADLER, Alfred. *Porozumění životu: úvod do individuální psychologie*. Vyd.1. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-85974-76-2.
- BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.
- BENARDOVÁ, Cheryl. *Matky dělají muže: jak dospívají synové*. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-7205-435-X.
- BIDDULPH, Steve. *Výchova kluků*. Vyd.1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-161-1.
- ČAPEK, Jan. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-779-4.
- DALLOZ, Danielle. *Žárlivost a rivalita*. Vyd.1. Praha: Portál, 2002. Průvodce výchovou v rodině. ISBN 80-7178-596-2.
- DREIKURSOVÁ-FERGUSONOVÁ, Eva. *Adlerovská teória*. Bratislava: Slovenská adlerovská spoločnosť, 2005. ISBN 80-969264-7-0.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7
- HENSLIN, Earl R. *Otec a syn: tajemství silného pouta mezi otcem a synem*. Vyd.1. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-068-3.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- JOHNSON, Rick. *To je moje dcera: jak otcova láska chrání a posiluje jeho dceru*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2013. ISBN 978-80-7255-297-9.
- KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004. ISBN 80-223-1930-9.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-774-4.
- LACA, Slavomír. *Sociopatológia v pedagogických súvislostiach*. 1. Vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. ISBN 978-80-87182-46-8.

- LEMAN, Kevin. *Na otci záleží*. 1. Vyd. Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-175-0.
- LEMAN, Kevin. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4.
- LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-866-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2075-3.
- NOVÁK, Tomáš a Blanka DVOŘÁČKOVÁ. *Vztah matky a syna*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008a. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2077-7.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. Vyd.1. Praha: Grada, 2008b. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2079-1.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah matky a dcery*. Vyd.1. Praha: Grada, 2008c. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2076-0.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a dcery*. Vyd.1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2078-4.
- OEHLER, Kurt Theodor. *Rivalita a jak s ní správně zacházet*. Vyd.1. Beta books, 2007. Beletrie. ISBN 978-80-86851-67-9.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.
- POSPÍŠILOVÁ, Helena et al. *Mládež, hodnoty a volný čas*. 1. Vyd. Olomouc: Hanex, 2010. ISBN 978-80-7409-036-3.
- PREKOPOVÁ, Jiřina. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0885-3.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
- SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
- SPOUSTA, Vladimír et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- ŠVIGOVÁ, Milada. *Volný čas a my*. 1. Vyd. Praha: Svobodné slovo, 1967.

TOMÁNEK, Pavol. *Rodina - výchova - spoločnosť : výzvy a perspektívy*. Vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnička.cz. ISBN 978-80-263-0775-4.

VANČUROVÁ-FRÁGNEROVÁ, Eva. *Vztahy mezi sourozenci*. Vyd.1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. Rodičům o výchově dětí.

VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Volný čas a pedagogika zážitku*. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0428-2.

Sborníky

ANTONIČOVÁ, Irena a Eva SCHNITZEROVÁ. Volný čas a jeho využívanie u detí na základnej škole. In: PELCÁK, Stanislav. *Socialia 2000 - Mládež a volný čas: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové 10. a 11. října 2000*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 27-30. ISBN 80-7041-760-9.

KLÍMOVÁ, Helena. Význam rodiny pro člověka. In: *Rodina a společnost: Sborník příspěvků*. Vyd. 1. Praha: Ideál, 2014, s. s. 40-46. ISBN 978-80-86995-28-1.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. Volný čas a prevencia sociálno-patologických javov u detí a mládeže. In: PELCÁK, Stanislav. *Socialia 2000 - Mládež a volný čas: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové 10. a 11. října 2000*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 17-21. ISBN 80-7041-760-9.

ZÁBRODSKÁ, Zdena. Volný čas a rodina. In: PELCÁK, Stanislav. *Socialia 2000 - Mládež a volný čas: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové 10. a 11. října 2000*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 401-404. ISBN 80-7041-760-9.

Časopisy

COUFALOVÁ, Martina. M.Á.M.A. *Moje psychologie*. 2014, **9**(12/2014): s.46-s.48. ISSN 1802-2073.

FENCLOVÁ, Marta. Matky a dcery - Navždy spolu. *Moje psychologie*. 2013a, **8**(5/2013): 76-81. ISSN 1802-2073.

FENCLOVÁ, Marta. Máma, nebo kamarádka. *Moje psychologie*. 2013b, **8**(5/2013): 76-81. ISSN 1802-2073.

JESENSKÁ, Elena. Mezi námi sourozenci. *Moje psychologie*. 2011, **6** (12/2011). ISSN 1213-5100.

Elektronické zdroje

BOCAN, Miroslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Adam SPÁLENSKÝ. Klíče pro život. In: *Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let* [online]. 2011, s. 70-113 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: <http://znv.nidv.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/>

SULLOWAY, Frank J. *Conceptual Challenges In Evolutionary Psychology: Innovative Research Strategies* [online]. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 2002. Chapter 2: Birth Order, Sibling Competition, and Human Behavior, s. 39-83. Dostupné z: <http://www.sulloway.org/Holcomb.pdf>

HARTSHORNE, Joshua K. How Birth Order Affects Your Personality. *Scientific American* [online]. 2010 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.scientificamerican.com/article/ruled-by-birth-order/>

Akademické práce

BAJEROVÁ, Jana. *Sourozenecké konstelace*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Iveta Tichá.

KOHUT, Jan. *Sourozenecké konstelace*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.

KOROTVIČKOVÁ, Blanka. *Vliv sourozenecké konstelace na studijní a profesní aspiraci žáků*. České Budějovice, 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. Olga Vaněčková.

MANĎÁKOVÁ, Simona. *Vliv sourozeneckých konstelací na partnerský vztah*. Zlín, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Mgr. Jarmila Šťastná.

SCHORNÍKOVÁ, Soňa. *Sourozenecké konstelace*. České Budějovice, 2014. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Mgr. Renata Jandová.

ZETÍKOVÁ, Kateřina. *Vliv sourozeneckých konstelací na mezilidské vztahy*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Ing. Mgr. Peter Tavel, PhD.

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník

Vážený respondente / vážená respondentko,
 jsem studentkou 2. ročníku navazujícího magisterského studia oboru řízení volnočasových aktivit a provádím výzkum. Tímto bych Tě chtěla požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je zcela anonymní. Získané údaje budou použity výhradně jako podklady pro mou diplomovou práci.

Předem děkuji za Tvoji ochotu a spolupráci

Hanka Hronková

I. RODINA

Uveď základní údaje o sobě, svých rodičích a sourozencích (věk, pohlaví, pořadí narození).

Odpovědi označ křížkem.

1. DOTAZOVANÝ/DOTAZOVANÁ

Pohlaví	Věk	Kolikátý/á v pořadí jsi narozený/á?		
☐ muž let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý
☐ žena		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý

2. SOUROZENCI

nemám sourozence (jsem sám) mám sourozence, počet (doplň)

Vyplň do tabulky své sourozence tak, jak jdou za sebou. (od nejstaršího po nejmladšího)

Pohlaví	Věk	Kolikátý/á v pořadí se narodil/a?		
☐ muž let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý
☐ žena		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý
Pohlaví	Věk	Kolikátý/á v pořadí se narodil/a?		
☐ muž let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý
☐ žena		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý
Pohlaví	Věk	Kolikátý/á v pořadí se narodil/a?		
☐ muž let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý
☐ žena		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý
Pohlaví	Věk	Kolikátý/á v pořadí se narodil/a?		
☐ muž let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý
☐ žena		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý

3. RODIČE

Rodič	Věk	Kolikátá v pořadí se narodila?					
Matka let	☐ první	☐ třetí	☐ pátá			
		☐ Druhá	☐ čtvrtá	☐ šestá			
Rodič	Věk	Kolikátý v pořadí se narodil?					
Otec let	☐ první	☐ třetí	☐ pátý			
		☐ Druhý	☐ čtvrtý	☐ šestý			

Počet sourozenců	
Matka	☐ nemá sourozence ☐ má sourozence, počet (doplň)
Počet sourozenců	
Otec	☐ nemá sourozence ☐ má sourozence, počet (doplň)

II. JÁ A VOLNÝ ČAS

Pokud není uvedeno jinak, **odpověď** označ křížkem.

1. Jak trávíš svůj volný čas? (zakroužkuj)

a) televize	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
b) internet	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
c) kroužky	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
d) sport mimo kroužky	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
e) četba knih	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
f) četba časopisů	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
g) s kamarády	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
h) kino	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
i) poslech hudby	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
j) nicnedělání	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec

k) počítačové hry	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
l) jiná možnost (doplň)	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
m) jiná možnost (doplň)	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
n) jiná možnost (doplň)	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
o) jiná možnost (doplň)	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec
p) jiná možnost (doplň)	denně	vícekrát za týden	jedenkrát za týden	méně než jednou za týden	vůbec

2. Kdo ovlivňuje to, jak budeš trávit volný čas? (zakroužkuj číslo)

	rozhodně ano	spíše ano	neutrální postoj	spíše ne	rozhodně ne
a) ty sám	1	2	3	4	5
b) rodiče	1	2	3	4	5
c) sourozenci	1	2	3	4	5
d) kamarádi	1	2	3	4	5
e) širší rodina	1	2	3	4	5
f) učitelé	1	2	3	4	5
g) někdo jiný (uved')	1	2	3	4	5

3. Napiš všechny kroužky, které navštěvuješ.

.....

.....

.....

.....

4. Myslíš si, že máš ve volném čase dostatek prostoru pro odpočinek?

- Ano spíše ne
 spíše ano ne

5. Jak si myslíš, že bychom měli správně trávit volný čas?

.....
.....
.....

A trávíš ho tak? (zakroužkuj číslo)

rozhodně ano	spíše ano	neutrální postoj	spíše ne	rozhodně ne
1	2	3	4	5

6. Trávíš volný čas jinak, než tvoji sourozenci?

- Ano
 Ne

7. Je něco, co je ve tvém volném čase lepší/horší než mají tvoji sourozenci?
(uved')

.....
.....
.....
.....

8. Myslíš si, že máš dostatek volného času, který není organizovaný?

- Ano
 Ne

9. K čemu podle tebe slouží volný čas?

.....

.....

.....

10. Myslíš si, že na tebe rodiče kladou při výběru volnočasových aktivit přílišné nároky? (zakroužkuj číslo)

rozhodně ano	spíše ano	neutrální postoj	spíše ne	rozhodně ne
1	2	3	4	5

11. Pokud se věnuješ ve volném čase sportu, uveď jakému.

.....

.....

.....

12. Je pro tebe někdo vzorem toho, jak trávit volný čas?

Ano (uveď kdo a proč)

.....

.....

.....

.....

Ne

13. Máš pocit, že musíš plnit očekávání svých rodičů (nebo někoho jiného) o tom, jak máš trávit volný čas? (zakroužkuj číslo)

rozhodně ano	spíše ano	neutrální postoj	spíše ne	rozhodně ne
1	2	3	4	5

